

MUM. ÇİÇEĞİ

*Cihan
Akaynen*

MUM ÇİÇEĞİ

Cihan Okuyucu

MUM IEĞİ

Cihan Okuyucu

MUM ÇİÇEĞİ

Copyright © Sütun Yayınları, 2010

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş. 'ye aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş. 'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Kalender YILDIZ

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-9089-79-5

Yayın Numarası
73

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Mayıs 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşaklı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Sütun Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.sutun yayinlari.com

İçindekiler

- 7 Kerbela
- 13 Mum çiçeğimin hikâyesi
- 17 Mehmet'in kitabı
- 25 Sevgi ırmağı
- 29 Kanun mu vicdan mı
- 33 Mankırt
- 39 Bir gözlük muzdaribi
- 47 Akortlu yaşamak
- 51 Ahlak ve terbiye
- 55 İnsanın hürriyeti - katırın hürriyeti
- 61 Yeterince şık mısınız
- 67 İkinci toprak ve tohum
- 71 Modern sanat ve modern insan
- 75 Bir köy ramazanı
- 83 Yıldızlara bakmak
- 89 Sinek yiyen adamın hikâyesi
- 93 Yunus namazı
- 99 Davranışlarımız ve eşitlik üzerine

107	Köprüler kurmak
113	Modern nesî
127	Üç tablo
133	Aydının imtihanı
139	Kutsal şaşkınlıklar
143	Demdem Dede
151	Bardak ne zaman dolar
159	Sen kendine dost musun
167	Önemli bir eser
173	Mevlana himmeti Paris'te
181	Hz. Mevlana üzerine söyleşi
195	Akif'e sesleniş

Kerbela

Düştü Hüseyin atından sahra-yı Kerbela'ya
Cibril var haber ver sultan-ı enbiyaya

Elli beş yıllık ömrünün bütün sıkıntılarına bedel olan o birkaç gün içinde, daha bir beyazlayan sakalına kumlar dolmuştu. Dedesinden hatıra olan sarığı başından düşmüştü, saçları kan içindeydi. Günlerdir su değmemiş ve yol yol çatlamış dudaklarından sızan kan, çölün kızgın kumlarını suluyordu. Kolları kılıçla budanmış, vücudu mızrak darbeleriyle delik deşik edilmişti. Bu kan revan içindeki baş, bu külçeye dönmüş vücut ve bu çatlamış dudaklar hep onundu. Onun, o cennet gençlerinin şahı Hüseyin'in.

O Hüseyin'di. Güzel yüzüne ölüm meleğinin gölgesi düşmüştü ama hala nefes alıp veriyordu ve hâlâ şuuru yerindeydi. Zorlukla göz kapaklarını kaldırarak çevresine bakındı. O gözlerini açınca etrafındaki silâhlı insanlar irkildiler ve gerilediler. Hiç kimse kendisinde o öldürücü son darbeyi vuracak gücü bulamadı. Çünkü yerde yatanın kim olduğunu biliyorlardı. Yardıkları bu başın hangi mübarek ellerle okşandığını, hangi dudaklar tarafından öpüldüğünü. Doğradıkları bu kolların hangi boyna dolandığını, bu kan boğçasına döndürülmüş vücudun küçüklüğünde hangi dize oturtulduğunu. Bu yatanın hangi şahlar şahının göz bebeği ve hangi kutlu bahçenin gönül meyvesi olduğunu. Bunları hep biliyorlardı. Kerbela çölünün yakıcı kumlarına dağılan

vücut işte onun vücuduydu. Dedesinin “cennet gençlerinin şahı” dediği Hüseyin’in. Nasıl olmuştu, bütün bu olmazlar nasıl olabilmişti.

Hüseyin’in şuuru hâlâ yerindeydi ve geçmiş, bir tayf gibi şuurunda akıyordu. Nereden nereye gelmişti, nasıl gelmişti hatırlıyordu. Bu kerb ü bela çölü Kerbela’ydı. Şuradan akan nehir Fırat’tı. Ve burada o bir yudum suya hasret ölüyordu. Kendisini çağıran şehir birkaç konak ötedeydi ama çağıranlardan hâlâ haber yoktu. O, onlar için, onların hukuku adına oradaydı. Ya berikiler neredeydi. Niçin onu çağırmış sonra niçin ihanet etmişlerdi. Hangi sebeple onu ve bir avuç akrabasını getirmiş sonra ejderin ağzına atmışlardı. Cevap yoktu, çünkü bunun adı kaderdi. Habil ile Kabil’in macerası, bu insanlığın ezeli ve ebedî trajedisi burada bir kere daha sahnelenecekti çare yok. Bu sahne de kiminin payına zulüm düştü, kiminin ihanet. Bazıları menfaat için oradaydılar, bazıları korktuklarından. Kimisi siyah, kimi simsiyah, kimi gri ve kahverengiydi. Bunların hepsi bir ihtirasın, bir iktidar kavgasının gönüllü-gönülsüz figüranları idiler. Ve bunlar kalabalık, çok kalabalıktılar.

Beride bu zulmet denizinin karşısında beyaz olan, bembeyaz olanlar yer almıştı. Zaten bundan başkası o nur kümesi içinde nasıl yer alabilirdi ki. Hepsi hepsi yetmiş üçü erkek, yüz kişiydiler. Peygamber ailesinin çekirdeği, özü, esası hep oradaydı. Hasan ve Hüseyin’in çocukları, Şahlar Şahı’nın diğer evlatları, amcazadeler, giden büyük nurun gerideki hatıraları. Bunlar beyazdılar, bembeyazdılar, bu yüzden kendilerine verilen kaçma ruhsatını mertçe reddettiler. Hüseyin’in öldüğü yerde yaşamak onlara zül geldi, ar göründü. Onunla ölmeyi onsuz yaşamaya tercih ettiler. Bu ümitsiz oyunda kendilerine biçilen role lebbeyk dediler. Onun etrafında pervane kesildiler. Zulmet denizi öfkeyle hınçla kabardığında kendilerini o hıncın önüne attılar. Azgın dalgalar o nur adacığını kemirdi kemirdi ve en son

ona dayandı. Karanlığın askerleri rollerini iyi oynamışlardı. Gövdeyi biçmeden önce o kutlu ağacın bütün dallarını budamış, köklerini sökmüşlerdi. İstiyorlardı ki geriye onu hatırlatacak hiç bir şey kalmamasın. Şimdi geride bir o, bir de hasta yatağında ölümü beklenen Zeynelabidin kalmıştı. Ne var ki Allah onların basiretini bağladı. Bu yüzden nurun bu son ışığını söndürmeyi ihmal ettiler. Nereden bileceklerdi ki Kevser ırmağı o damladan yeniden doğacak ve kutlu ağaç o çekirdekle tekrar neşv ü nema bulacak. Allah va'dini tutacaktı. Oğlu kurtulmuştu ama şimdi sıra ondaydı. O rahmetin ve adaletin kalbinde. Zulüm okunu bu kalbe yöneltmişti.

Son demlerini yaşayan merhametin kalbi, bakışlarını üzerine düşen gölgeye çevirdi ve kılıcı kaldıran ele baktı. Kendisini bir an evvel bu ıztırdan kurtaracak ve kutlu dedesine kavuşturacak o bedbaht ele. Ölüm, dünya dertlerinin bitmesiydi, ölüm kavuşmaktı. Bu kılıcın bir an önce inmesi canına minnetti. Çünkü daha dün rüyasında Efendimizi görmüş ve ondan; “Bize geleceksin” müjdesini almıştı. Yine de sahibini ateşe götürecekti o kılıca ve o ele acıdı. Gönlünde bir merhamet denizi çalkalandı ve şu sözleri söyleme gücünü kendinde bulabildi:

“Ey zavallı! Ben zaten Rabbime kavuşmaya gidiyorum. Ama sen beni öldürmekle kendini ebedî bir azaba mahkum ediyorsun. Kendine acı!”

Bu sözler o elin sahibini şimşek gibi vurdu. Kılıç havada asılı kaldı. Bu nasıl bir merhamet, nasıl bir merhametti. Son anında hâlâ başkasının kurtuluşunu düşünmek olsa olsa öyle bir civanmerde yakışırdı. Onun kutlu dedesi de başını yaran, dişini kıranlar için mağfiredilememiş, şahlar şahı olan babası yüzüne tüküren müşriki affetmemiş miydi. Onların bu büyük evladına da böylesi yakışırdı. Hüseyin'i öldürmeye gelen adam bu sözlerle manen yeniden dirildi ve kılıcını kendisini bu işle görevlendirene yöneltti.

Avı onu avlamış, merhamet onu kalbinden vurmuştu. Bu bahtiyarın bedeni cansız yere serildiğinde ruhu kurtuluş ufuklarına kanat çırpıyordu. Hüseyin'in mübarek ruhu da onu takipte gecikmeyecekti. Bedeninde tam 67 yara saydılar. Öldürüldüğü ve başının kesildiği yetmemişti. Peygamberin öptüğü dudaklara sopa ile vuruldu ve o mübarek baş çöl kumlarında yuvarlandı.

Tarihin bu kanlı sahnesi geldi geçti. Ama her şeyi hatırlayan tarihin vicdanı bu sahnede rol alanlara şöyle hitap ediyor:

Ey Yezid! Ey, adı iktidar hırsıyla bütünleşmiş nefis putu. Kestirdiğin mübarek başın karşısında ağlayışın nefsin karşısındaki aczinin itirafı olmalı. Sen yanlış başlanmış işlerin yanlış sonucuydun. Sana hak etmediğin bir koltuk uzatılmıştı. Üçüncü ayağı zulüm olan bir koltuk. Onu kabul etmemeli, ona hiç yanaşmamalıydın. Yazık ki sen, ona atladın ve o üçüncü ayağı masumların bedenleri üzerine oturttun. Ebedî tahtı tacı kanla bulanmış birkaç günlük saltanata değiştirmek ne kadar acı. Yine de tarih en azından pişmanlık gözyaşlarını lehine bir vesika olarak kaydedecektir.

Ey İbni Ziyad ya da Şimmir! İsmi değişmiş ne çıkar, sen cisimleşmiş nefis-i emmaresin. Ey, Hüseyin'in kurtuluşuna açılan her kapıyı kapatan zulmün yordakçısı. Sen her asırda yeni bir isim ve kıyafette karşımıza çıkar ve mazlumların kanıyla beslenirsin. Kötülük senin azığındır. Adın bir zaman Ebu Cehil'dir, bir zaman İbn-i Ziyad ve Şimmir. Şeytana adanmış kılıcın her devirde başka bir Hüseyin'in başını kesmek için zalimin hizmetindedir. Sen ebedî hırs ve ebedî aldanışsın.

Ey Kufe! Ey adı ahde vefasızlıkla bütünleşen bedbaht şehir. Yapamadığını vaat etmenin bedelini herkes senin adınla hatırlayacak. Kucağına çağırıldığı kuzuyu kurda

teslim eden bir çobansın sen. Günler boyunca sam rüzgarı yakıcı alevlerini masumların yüzüne savururken sen sustun. Kadın ve çocukların susuzluk çığılıklarına kulaklarını kapattın, gözlerini yumdun. Şimdi bu yakıcı hatırayı paslı bir hançer gibi böğründe taşıyor ve her muharrem ayı, o büyük utancı yeniden yaşıyorsun.

Ey Sa'd bin Ebi Vakkas oğlu Ömer! Ey, Hüseyin'i şehit eden ordunun bedbaht komutanı ve bu sahnenin en acınacak aktörü. Sen cennetle müjdelenmiş büyük bir babanın küçücük oğluydun. Baban Uhut'ta attığı okla Peygamberin övgüsüne mazhar olmuştu. Oysa sen, sadakatini ispat için bedbaht okunu onun göz nuruna fırlattın. Biliyordun ki bu fırlattığın ok senin ahiretindi. Aslında çok kötü değildin ama küçük adamdın. Bir tarafta vaat edilen Rey valiliği bir tarafta Hüseyin'in kanı vardı. Ve sen, yanlış olanı seçtin. Ebedî saadeti küçük hesaplar adına elden çıkardın. Vah sana, yazık sana. Yazık, asırlar boyunca senin rolünü oynayanlara.

Ve ey Hüseyin! Ey Kerbela'nın kutlu evladı. Ey her şeyi güzel olan! Sen ölümünle de bir unutulmaz örneksin. Her Muharrem günü adı Hüseyin olanlar, ruhu Hüseyin olanlar seni son anındaki civanmertliğiyle hatırlayacaklar ve o anın soluğuyla bütün hayatlarını diriltecekler. Umulur ki günahsız kanın hesap gününde o kanı dökenlerin de şefaathçisi olsun.

Mum çiçeğimin hikâyesi

Mum çiçeğini bilir misiniz? Belki hemcinslerimin çoğu onu yeni duyacak, ama hanımların; “Ah, bilmez olur muyum? O ne harika bir çiçektir!” dediklerini duyar gibiyim. O! Evet gerçekten güzel bir çiçek olduğuna ben de katılıyorum. Ne olurdu bir de o kadar dik başlı olmasaydı. Şimdi de çiçek nasıl dik başlı olurmuş, diye düşüneceksiniz biliyorum, ama beni dinleyince hak vereceksiniz sanırım. Bakın anlatayım..

Benim mum çiçeği ile tanışmam birkaç yıl öncesine uzanıyor. Onu selefimden bana intikal eden odada buldum. Önce sarmaşık türü bir şey sanmıştım. Birkaç ay âdeta varlığını fark etmedim bile. İtiraf edeyim ki çiçek kültürüm pek zengin değil.

Bir hafta sonu tatilinden sonra odamın kapısını açtığımda, kapıda beni keskin bir koku karşıladı. O kadar keskin ki başımın döndüğünü hissettim. Nedense kokuya karşı eskiden beri bir duyarlılığım var. Mum çiçeğinin kokusu; biraz hanımeli, biraz ıhlamur, biraz her şeydi. Sadece kokusu mu? Ucundan bal akan geniş çiçek çanaklarının seyri ne doyumsuzdu! Şimdiye kadar onu nasıl fark etmediğime şaşırmış, olağanüstü manzarasıyla mum çiçeği bir anda beni vurmuş, kalbimi fethetmişti. Onunla böylece dost olduk. Benim dostluğumun ona ne kadar zararlı olduğundan henüz haberim yoktu.

O günden sonra yılda birkaç kez açan bu çiçeği her gün sulamaya başladım. O da gür filizler veriyor, büyüyor, büyüyordu. Okulun bahçe görevlisi, çiçeğin bakımında bana yardım ediyordu. Yaşlanan, kart dalları usulüne göre buduyor, çiçeği gençleştiriyordu. Nihayet bir gün saksısının küçük geldiğini fark ettim. Kökler kabın toprağını tüketmiş, vazoyu çatlatır hale gelmişti. Geniş bir kap aldım ve bu işlerden anlayan bir arkadaşımın da yardımıyla saksıyı değiştirdim. Çiçekte bir değişiklik olmadı. Bir müddet sonra bu sefer toprağı değiştirmek icap etti. Okulun serasındaki gübrelili topraktan kâfi miktarda aldım ve kullandım. Fakat bu değişiklik çiçek için geçici bir krize yol açtı. Bir müddet yeni toprağını yadırgadı. Birkaç ay boyunca yapraklarının solmasından ve büyümesinin durmasından bunu anladım. Nihayet yeniden bahçıvanı yardıma çağırdım. Adam toprağı görür görmez yüzünü buruşturdu: “Aman hocam, ne yapmışsın. Her çiçeğe her toprak verilir mi? Toprak değiştirmek kap değiştirmeye benzemez. Baksana tam yanmamış gübrenin ürettiği kurt, kökleri kemirmiş. Ben buna çürümüş funda yaprağı getireyim de toprağını yeniden değiştirelim. Önce pek aklım ermemişti; ama sonuç bekçiyi haklı çıkarttı. Çiçek bu değişiklikten sonra kendini toplamış, eli yüzü düzelmişti. Eh, uzmanlığa saygı duymak lazım. Bu hal dikkatimi şu noktaya çekti: Demek ki her canlı için bir uyum problemi var. Bir bitki bile kendi toprağından ayrılınca soluyor. Sonra bahçıvan ne demişti? Kap değiştirmek başka, toprak daha başka. Çünkü birisinde şekli bir değişme söz konusu öbüründeysen muhteva. Demek ki bu da bilinmesi gereken bir incelik.

Her ne hal ise mum çiçeğinin benden çekeceği bundan ibaret değilmiş. Bu yıl okulun nakli üzerine çiçeğimi de yeni odaya nakletmek icap etti. Özenle sarmaşık dalları çözdük ve koca kabı, yeni odaya taşıdık. Burada dalları yeniden iplere sarmak gerekiyordu. Ancak odanın görünen

kısmına çivi çakarak zarar vermek istemediğim için güneşe ters gelen yere ip gerdim ve dalları sardırdım. Bir müddet sonra eski dallar yeni filizler verdi. Ne var ki uç veren her yeni filiz ipe sarılacağı yerde ters istikametteki cam tarafına yöneliyordu. Her sabah filizleri yeniden ipe doluyor, ertesi sabah odamı açınca filizleri evvelki gibi ışığa yönelmiş buluyordum. Bir iki derken bu durum haftalarca devam etti. Âdeta mum çiçeği bana muhalefet ediyor baş kaldırıyordu. Gösterdiğim istikamet in aksine büyümeye inat etmiş gibiydi. Tabi ben de pes etmedim. O çözüldükçe ben sardım, o boşaldı ben doladım. Sürgünlerin bazıları nihayet pes ettiler, birkaç tanesi ise hâlâ beni uğraştırıyordu. Ne zaman ki yaz gelip geçtiği halde filizlerin büyümediğini fark ettim, o zaman yanlış bir şeyler yaptığımı düşünmeye başladım. Bitki, bahardaki haliyle duruyordu. Üstelik bu sene hiç çiçek de açmamıştı. Nihayet geçenlerde sularken fark ettim ki; zorladığım filizlerin birçoğu sararmış, kurumaya yüz tutmuş, başlarını aşağıya salmışlar. Birden bir hüznün duydum ve yanlış yaptığımı anladım. Evet, ben çiçeği mağlup etmiş, gitmek istediği istikametten onu mahrum bırakmıştım; ama buna karşılık o da beni cezalandırmış, çiçek açmamakta inat etmişti. Evet o kaybetmiş ama ben de kazanamamıştım. Peki ama ne diye böyle davranmıştım?

Bu düşünceler bana, kap değiştirme esnasındaki tavırımı tekrar hatırlattı. Bir kere işim olmayan hassas bir konuda kendimi yetkili sanmakla hata etmiştim. İkincisi çiçeğin de bir seçme hakkı olduğunu kabul etmek istememişim. Bencilce davranmış, zavallının lisan-ı hâl ile aylar boyu anlatmaya çalıştığı şeye gözlerimi kapamıştım. Hâlbuki her varlığın kendi yaratılışına uygun bir yaşama tarzı olduğunu bilmem ve ona saygı göstermem gerekirdi. Ta ilkökul kitaplarından beri çiçeklerin ışığa yöneldikleri, güneşin onlar için hayat olduğunu öğrenmemiş miydim?

Bu öğrendiklerimi unutmuş olmam bilgisizliğimden değil bencillikimdendi. Odanın manzarasını çiçeğin büyümesine tercih etmiştim. İçimdeki hükmetme duygusu beni doğru davranmaktan alıkoymuştu. O zaman bu davranışın, aslında insanlar arasında da pek farklı olmadığını fark ettim. Sırf hükmetme duygumuzu tatmin için zaman zaman çevremize karşı nasıl bir baskı aracı olduğumuzu düşündüm. Hâsılı, bu yıl hem çiçeğim hem benim için kayıp bir yıl oldu; ama ne demişler; “Her zarar, bir kâr.” Bu pahalı deney, hiçbir şeyin kendi yapısına aykırı istikamete zorlanamayacağını öğretti bana.

Affet beni sevgili mum çiçeğim! Gelecek yıl ipi senin istediğin yöne çekeceğim. Umut ediyorum ki sen de beni ödüllendireceksin.

Mehmet'in kitabı

Karasubazar'ın loş ve çamurlu sokaklarında bata çıka ilerleyen minibüsümüz köy imamının evi önünde durduğunda gözüm kol saatime gitti. Vakit neredeyse gece yarısını bulmuştu. Oysa akşam yemeğine bekleniyorduk. Yine da Tatar âdetlerini iyi bilen rehberimizin eli kapının zilini çalarken duraklamadı. Zira biliyordu ki Türkiye'den gelen biri için, buradaki her Tatar evinin kapısı günün her saatinde açıktır. İnsan sevincini Türkçenin bu kullanılmaya kullanılmaya âdeta küflenmiş lehçesiyle de canlı bir şekilde ifade edebilirmiş meğer. Bir selam ve sevinç sağanağı altında içeriye buyur edildik. Hanımlar geniş köy evinin bir odasına alındılar. Bizim payımıza ne zamandır misafirlerini bekleyen büyük salonun uzun ahşap masası düştü. O gün hayatımızın en uzun günlerinden biriydi ve hepimiz yorgunduk. Bir minibüse doluşan Akmescitteki küçük Türk kolonimiz sabahın erken saatlerinden beri yollardaydı ve Canköy'den beriye uğramadık Tatar köyü-kasabası bırakmamıştı.

Hangi öğün olursa olsun Çiğböreksiz ve pilavsız Tatar yemeği olmaz. Bu etli ve havuçlu pilav bizdeki Buhara pilavının az değişiki. Ev sahibimiz tepsiye devirdiği kazanın dibindeki eti eliyle parçalayıp dağıtıyor. En az on elin tuttuğu on kaşık ortadaki tepsiye inip kalkmaya başlayadursun, benim gözlerim tam karşıma gelen mütevazı kitaplığın raflarını dolaşmakta. Kitap ve kitaplık burada

köylünün hayatına kadar girmiş. Bu yüzden gözlerim bu manzarayı yadırgamıyor. İlgimi fark eden ev sahibi kitapların serüvenini anlatıyor. Onlar da kendisiyle birlikte binlerce kilometre ötelere gelmiş. Otobüsler, trenler ve at arabaları oradan oraya taşınmışlar. Yorgun ve solgun ciltler bütün bu maceranın şahidi. Bazılarının sırtındaki isimleri heceliyorum. Rusça edebi eserler ikinci rafın tamamını kaplamış. Onlar düzgün ciltleri ve özenli baskılarıyla hemcinsleri arasında en imtiyazlıları. Kâğıt kapları ve daha amatör baskılarıyla berikilerden ayrılan irili ufaklı Tatarca ve diğer lehçelere ait eserler daha alt raflarda. Şurada bir Nevayî külliyyatı var, beride motiflerinden Kazakça olduğunu tahmin ettiğim birkaç eser daha. Kullanılmaktan ciltleri aşınmış battal boyda birkaç Kur'ân-ı Kerim ise bütün bu eserlere üstünlüklerini yerleriyle de gösterir tarzda en üst rafa kurulmuşlar. Bunların yanında yine elifba ve ilmiyal türü bazı dinî kitaplar sıralanmış. Bunlar arasında dolaşan bakışlarım bir noktada durdu. Bu orta kalınlıktaki açık yeşil kaplı küçük eser bana bir yerlerden tanıdık gelmişti. Bir daha bakınca mukavva kapağın Türk işi olduğuna hükmettim. Buna mukabil okunamayacak kadar küçük sırt yazıları Kril alfabesiyle yazılmıştı. Nihayet merakımı yenemeyerek sofradan kalktım ve kitabı yerinden çektim. Kapağın üzerindeki yazı benim için tam bir sürprizdi: “Kur'an Elifbası - Yene İmanın Şartları” Aman Allah'ım bu kitap o kitaptı. Hangi kitap mı? Bizim Mehmet'in kitabı canım! A tabi, sevgili okuyucu bizim gariban Mehmet'i ve onun kitabını nereden bilecek. O halde bu kitabın ilginç hikâyesini anlatmalı.

Aşağı yukarı bundan sekiz yıl önce bir gece geç sayılacak bir saatte ev telefonum çaldı. Bizim hanım; “Bu saatte aradığına göre mutlaka seninkidir.” dedi. Ahizeyi kaldırdım ki gerçekten o. Uzun bir hal hatır faslından sonra “benimki” nihayet asıl konuya girdi:

– Hocam, bu saatte rahatsız ettim, kusura bakma. Ama senin yardımına ihtiyacım var!

– Hayırdır inşallah. Buyur seni dinliyorum.

Bizimki kırık dökük Türkçesiyle uzun uzun derdini anlattı. Özetle diyordu ki: “Biz ne biçim Türk nasılı Müslüman’ız böyle. Orta Asya’daki Müslüman Türk kardeşlerimiz için hiçbir şey yapmıyorduk. İşte koca Rusya çökmüş ve Allah onları esaretten kurtarmıştı ama yıllardır, dinden diyanetten haberi olmayan bu kardeşlerimizin vebali bizim üzerimizdeydi. Peki şimdiye kadar biz ne yapmıştık. Hiç! İla ahir.” Sonuç olarak bizimki bir Kur’ân bastırmak ve oralara göndermek istiyordu. Güzel fikir ama, insanlar dinlerini Kur’ân’dan öğrenmezdi ki! Acaba Mehmet, Kur’ân derken ne kastediyordu? Diğer yandan piyasada Kur’ân varken yeni baskıyı neden lüzumlu görüyordu. Nihayet konuşma ilerleyince onun Kur’ân derken aslında ilmihali kastettiğini anladım. Peki nasıl bir ilmihal olacaktı bu? Orta Asya’da beşi devlet olmak üzere bir sürü Türk topluluğundan hangisinin lehçesiyle yazılacaktı? Eseri yazdırmak için uygun eleman bulunabilecek miydi? Ben durumdan ümitsizdim. Bu iş bizim gariban Mehmet’i çok aşardı. O yüzden arkadaşımı vazgeçirmeye çalıştım. Nafile. Bizimki ısrar ediyor, soruyor soruyordu. Bu işlerle ilgili kurumlar, vakıflar, kişiler. Onlara ait adresler yahut tarifler, varsa telefonlar. Bir ara can sıkıntısıyla gözüm saatime kaydı. Konuşmamız neredeyse bir saate yaklaşıyordu. Nihayet ahizeyi yerine koyarken kendi kendime söyleniyordum: “A güzel kardeşim! İyisin, hoşsun da bunlar senin işin değil ki! Hayır mı yapmak istiyorsun? Bunun binbir yolu var. Git birkaç açığı doyur, bir iki fakiri giydir. Kitap basmak, Orta Asyalara göndermek senin neyine.”

Böyle düşünmekte haksız değildim. Zira Mehmet’in okuma yazması bile yoktu. Söylediklerimi kaydetme şansı

yoctu ve bunların hepsini yarın unutup gidecekti şüphesiz. Benim de zahmetim yanıma kâr kalacaktı. Hadi bazı isimleri, adresleri unutmadı diyelim. Söylediğim kişilerle görüşmesine imkân var mıydı. Tamamıyla Pütürge hançeresiyle konuşan ve iki kelimeyi bir araya getirmekten aciz zavallı arkadaşımı kim ciddiye alır, muhatap kabul ederdi. İçimden epeyce söylendikten sonra sinirlerim yatışınca adamcağızın günahını aldığımı düşündüm. En azından iyi niyeti, gayreti takdire layık değil miydi. Nasıl olsa yarın bir iki denemeden sonra kendisi de yanlış bir iş tuttuğunu anlayacak, unutup gidecekti. Buna emindim. Buna emin miydim? Hayır. Aslında buna hiç de emin değildim. Çünkü bizimki Nuh deyince dönmeyen cinsinden. Eh, hadi hayırlısı, bekleyelim görelim.

Üç gün sonra neredeyse aynı saatlerde telefon çalınca içim cızz etti. Eyvah bu yine oydu. Bu saatte başka kim arardı ki... Çarnaçar ahizeye uzandım. Hayret. Mehmet üç gün içinde epeyce yol almıştı. Sadece benim verdiğim isimlerle değil daha başkalarıyla da görüşmüştü. Ankara'ya gitmiş Namık Kemal Zeybek ve Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a ulaşmıştı. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfına uğramış Turan Hoca'ya projesini anlatmıştı. O anlatıyor ben inanmakla inanmamak arasında dinliyordum. Neyse efendim, bütün bu görüşmelerden sonra yapılacak iş belirginleşmiş, Kazakça bir ilmihal basılmasına karar verilmiş. Güzel tesadüf! Meğer Halife Altay'ın fi tarihinde yazdığı Kazakça bir ilmihal varmış. Yaşı doksana varan bu yaşlı mücahit gençliğinde memleketinde medrese tahsili görmüş ve o sıralarda bir de ilmihal yazmış. Ne ala! Mehmet ondan da randevu almış. Yarın Zeytinburnu'na gidecek görüşecek. Rızasını alırsa bazı ilâvelerle basacak. Şimdilik havadisler bu kadardı. İçimden "eh hiç de fena değil" dedim. Yoğun iş gücü arasında üç güne bunca şeyi sıkıştıran arkadaşım galiba bir şeyler becerecekti, kim bilir.

Müteakip bir ay boyunca bu konuşmalar tekrar etti. Halife Altay bulunmuş, rızası alınmıştı. Şimdi geriye metni Kril alfabesiyle bilgisayara geçirmek ve güncellemek kalıyordu. Bir sonraki arayışında Mehmet beklenmedik bir sıkıntıdan bahsediyordu. Meğer bir ilmihalin basımı için Din İşleri Yüksek Kurulu'nun onayı gerekiyormuş. Dosyanın bu kurulda görüşülüp onaylanması en az altı ay sürermiş. Ama Mehmet'in acelesi var, değil altı ay, bir ay bile bekleyemez! Zora dağ mı dayanır. Bizimki kafasını oraya buraya çarpa çarpa nihayet müftülükten yarım çeyrek bir izin koparabilmiş ve şimdi iş kaliteli bir yayın evi bulup anlaşmaya gelmişti. Ona bazı isimler verdim, tavsiyelerde bulundum. Lakin Mehmet çarıklı erkandan. Herkese danışır ama sonunda kendi bildiğini okur. Diğer taraftan parası da kıymetli mi kıymetli. Yayın evlerinin istediği fiyatı fazla bulmuş ve sonunda eseri özel bir matbaada kendi adına bastırmaya karar vermiş. İyi hadi bakalım. Nihayet ilk konuşmamızın üzerinden bir ay geçti geçmedi ki Mehmet'ten mutlu haberi aldım: Kitap on iki bin adet basılmış ve arkadaşım eşime dostuma dağıtılmak üzere benim adresime de 50 adet postalamıştı. Ertesi gün kargo görevlisi kocaman paketi odama getirdiğinde kantar içinde kalmıştı. Kalın ambalaj kâğıdını yırtıp ilk nüshayı elime alınca hayretler içinde kaldım. Baskı kalitesi, kâğıt, mizanpaj, kapak. Eh pes doğrusu! Olursa bu kadar olurdu. Mehmet beni şaşırtmış ve kendisi hakkındaki istihfafıma pişman etmişti. Tamamen yabancı olduğu bir konuda bu kadar kısa süre içinde gösterdiği başarı inanılmayacak bir şeydi. Kerata reklamını da unutmamıştı bu arada. Kapakaltı sayfasının ortasında eserin Mehmet T. tarafından Kazak Müslümanları için bastırıldığı kaydedilmişti.

Şimdi sıra dağıtıma gelmişti. Kazakistan'da bu işi yapacak vakıflar ve yetkililer bulunacak ve kitaplar onlar

aracılığı ile ihtiyaç sahiplerine ulaştırılacaktı. Fakat işin en zor kısmı da burası olmuş. “Benimki” bir hafta sonra kitabı göndermek için çektiklerini anlatıyordu: “Hocam kitabı göndermek için neler çektim bir bilsen. Kargo şirketleri kilo üzerinden fiyat alıyormuş. Bizim kitap da birinci hamur olduğundan çok ağır. Hesap ettim, taşıma ücreti basma masrafının tam iki katı. Bizim gibi Allah’ın garibanında nerde o para! Havaalanında kapısını çalmadığım kimse kalmadı. Ona yalvardım, buna dil döktüm. Öyle bıktılar ki beni gören sıvışmaya başladı. Neredeyse tutuklatıp polise vereceklerdi. Nihayet mescitte eli yüzü nurlu, birini buldum. Meğer taşıma şirketinde gece amiriymiş. Dedim ki ilgilenirse benimle bu ilgilenir. Derdimi anlatınca adam halime acıdı: ‘Hemşerim, madem hayırlı bir iş yapıyorsun, sana yardımcı olmamız lazım. Biz bu kitapların beşte birini ücretli kaydedelim, geri kalanını kayıtsız alalım. Ama şimdi buralarda hiç görünme. Önümüzdeki Çarşamba günü filanca saatte gece nöbeti bende. Kitapları bir kamyonete yükle ve birkaç işçiyle birlikte gel, elini çabuk tutarsan kimse farkına varmadan işini hallederim.’ dedi. Ah hocam! Bunu diyen adamın eli ayağı öpülmez mi! Neyse söylediği gün bizi yan kapıdan içeri soktu. Kamyonet kargo uçağına elli metre kadar yanaştı. Tam 180 koli. Kolileri de biraz büyük tutmuşuz. Mübarek, taş gibi yerinden kalkmıyor. Yanımda iki hamal var ama ben ikisinden daha çok taşıyorum. E, zaten hamallıktan gelmişiz, onların canı bizimkinden tatlı. Hasılı işi bitirene kadar ter topuğumdan çıktı, bir hafta sırtımın ağrısı geçmedi.”

İşte elimde tuttuğum yeşil kaplı kitabın hikâyesi buydu. Şimdi bu kitap umulmadık bir yerde sürpriz bir şekilde karşıma çıkmış beni heyecanlandırmıştı. Ev sahibi elimdeki esere gösterdiğim ilgiyi fark etmişti. Meraklı gözlerle beni takip ediyordu. Sebebini açıklamak zorunda kaldım:

– Kitabın kapağında ismi olan finansör, benim arkadaşımıdır. Bu yüzden esere sizin kitaplarınız arasında rastlamak beni şaşırttı.

Bu sefer şaşırma sırası ev sahibindeydi:

– Ya öyle mi! Şu Allah'ın işine bak. Ben de onu tanıyan birini arıyordum. Bakın sebebini açıklayayım. Bu ilmihâlin bizim dini hayatımızdaki yeri çok büyüktür. Bundan sekiz sene kadar önceydi. O sırada ben Jezkazgan şehrinde küçük bir mescitte imamdım. (...) Gazetesinden arkadaşlar Türkiye'den gönderilmiş kocaman bir koli getirdiler. İçinde bu ilmihalden 75 tane vardı. Bunun bizim için ne demek olduğunu bilemezsiniz. O zamana kadar hâlâ dedelerimizden kalma lime lime olmuş elifbaları kullanıyorduk. Kitap başka mescitlere de gönderilmiş ve kısa sürede kapışılmış. Büyük talep üzerine onu Kazakistan'da yeniden bastılar. Böylece Rusya'nın dağılmasından sonra Kazakistan'da basılan ilk dini kitap bu oldu. Nazarbayev kitabın yazarını Kazakistan'a davet edip ona yüksek devlet nişanı verdi.

Hayret için bu kısmını ne ben biliyordum, ne de Mehmet. O sırada imam elimden kitabı aldı ve kapaktaki isme parmağını bastırarak:

– Sayın profesör, madem bu zatı tanıyorsunuz, lütfen bana söyler misiniz, bu Mehmet Bey kimdir? Fabrikatör mü? Yazar mı? Din âlimi mi? Daha önce Türkiye'den geleniden çok kişiye sordum bilen çıkmadı. Doğrusu böyle büyük bir hayrı işleyen mübarek zatı tanımak ve ona teşekkür etmek isterdim.

İçimde bir şeyler düğümlendi, başım bir hoş oldu. Bakın şu Allah'ın işine, Mehmet'in arkadaşı olmak ev sahibimiz nezdinde itibarımı birden yükseltmişti. Fabrikatörlük, yazarlık ve şu bizim Pütürgeli Mehmet ha! İnanılacak gibi değildi. Bizimkinin attığı taş nerelere ulaşmış, hangi denizlerde ne fırtınalar koparmış. İçimden ona bir selam

gönderdim ve dedim ki: “Ah benim garip Mehmet'im. Ey, yedi yaşında yetim kalmış ve İstanbul'un köprü altlarında büyümüş, okuma yazmadan bile mahrum doğu delikanlısı. Sen, bir iş başarmak için ne bilgi ne para, hatta ne de düzgün konuşmanın şart olmadığını bana bir kere daha öğrettin. Bir kere daha anladım ki bunların hepsinden önemli olan senin taşıdığın gibi bir yüreğe sahip olmaktır.”

Sevgi İrmağı

Kimi talihliler vardır, kumaşı ezel tezgâhında has iplikten dokunmuş, herkes gibi doğmuş ama herkes gibi ölmemişlerdir. Allah'ın insanlığa insanlık öğretmekle görevlendirdiği kutlu kişilerdir onlar. Bu yüzden rahmet olur her tarlaya düşerler, güneş olur her bacadan girerler, aç kişiye ekmek, çıplağa örtü, öksüze şefkat kesilirler. Bu böyledir, çünkü onlar ateşte mum gibi erimişler, ten libasını can libasına tebdil etmişlerdir. “Benim ahlakımla ahlaklanınız” fermanına “lebbeyk” demiş baş kesmişlerdir.

Bu büyük bahtiyarlardan biridir Yunus, 700 yıl önce doğan ve ebed denizine çoğalarak akan bir kutlu ırmaktır o. Her asrın sevgiye susamışları, insanlıktan nasibini alanları bu kutsî ırmağı avuçladı, dertli bağrırlarının ateşlerini orada serinlettiler. Bunlar, kendilerini o aynada seyrettiler ve insanlıkta hangi mertebede olduklarını o terazide ölçtüler.

Nerede doğmuş ve nerede yaşamıştı? Mesleği, evi barıkı, çoluk çocuğu var mıydı? İşte hepsi karanlıkta kalan bir sürü beyhude sual. Elimizdeki bütün sermaye menakıbnamelerin anlattığı birkaç efsane ve şiirlerindeki bilgi kırıntılarından ibaret. Demir asa, demir çarık “yukarı illeri gezmiş” Urum ile Şam'ı dolaşmış ve yolu bir ara “Hüdaven-digar” dergâhına da uğramıştı. Bir de Taptuk. Ham gelip pişkin çıktığı kutsî ocak. İşte bütün bildiklerimiz bundan

ibaret. Ama ne beis! Yunus bize hayatını değil, kalbini bırakmıştır. Büyük aşkı, ızdırabı, heyecanları, güzellik karşısında mahvolmuş bir gönlün bütün çarpıntıları. Yunus Divanı bütün bunlar değilse nedir? Bize de zaten bu lazımdı ve o kalması gerekeni bırakmıştır geride. Nedir Yunus Divanı? İsterseniz bir aşk çılgılığı diyelim ona. Kabarıp duran bir sevgi denizi, parlayan bir ateş tufanı diyelim. Hangi el, ona yanmadan dokunabilir, hangi göz, yaşarmadan okuyabilir bu sahifeleri. Yanmayan ele, yaşarmayan göze yazıklar olsun! Biz de maşrapamızı bu denizden dolduralım ve nasibimizi gözleyelim.

Derviş, ipek böceğinin kaderini yaşar. Kozasını ören bir tırtıldır o. Sonra böcek olur, kelebek olur. Bir benlik ölürken yeni bir benlik doğar. O mana insanıdır, yoksa “el ayakla baş değil” bıraktıklarına bedel olarak Hak ona bir gönül vermiştir; “ha demeden hayran olan” bir gönül. İşte o, kâinatı bu pencereden seyretti, tattı, dokundu. Bu hayran göz, bu taşkın gönül “iki cihanın Hak’la dolu” olduğunu gördü, mest oldu. Zikre kaptırdı kendini. Dağlar ve taşlar da Hz. Davut’un mezmurlarına eşlik eder gibi bu zikre katıldılar ona. Sadece dünya ve dünya varlıkları mı? Cennet ırmakları bile Allah Allah diye aktı, huriler, bu kelamla gezdiler, dallar budaklar bu ilahi neşideyle boy attı. Âşık ballar balını bulmuştu. Bir kez kovanı parçaladı fırlattı. Değil mi ki canlar canını bulmuştu, kendi canını yağmaya verdi. Bu gönül çılgındı, esrikti, zevkten mahvolmuştu. Mahvolmuştu zira sağda-solda, afakta değil kendinde bulmuştu aradığını. Gönül Hakk’a açılan yoldu; Yunus bunu görmüştü. Bunu gördüğü içindir ki bu “Çalap tah-tını”, bu “Hak durağımı” bütün şiirlerinde kutsadı. Gönül yıkan iki cihan bedbahtlarına sitem etti. “El yüz yumak” değildi Müslümanlık. Dervişlik hırkada, taçta değildi. Hakk’ı gerçek sevenlere ‘Cümle âlem kardeş’ gelmeliydi. Çünkü halk, Hakk’ın ışığıydı ve ışık aslından ayrılmazdı.

Kendini ne sanırsan gayriyi de onu san şiarıydı İslam. Dört kitabın manası buydu ancak. O, dostun her şeyine dosttu.

Tek bir düşmanı vardı; düşmanlık. Sadece kine kin tutmuştu. Davaya, kavgaya gelmemiştii o. İşi sevgiydi, gönül yapmaktı. Bunu başarmak için Allah'ın lütfettiği sözü bir araç olarak kullandı. Ağulu aşu yağ ile bal eyledi. Sözle; savaşı kesti. Sözü tesirliydi, yakıcıydı, esir ediciydi. Zira bu söz, İlahi söze tercüman oluyordu. Ondandı gücü; yakıcılığı. Allah'ın tecellileri Yunus'ta an be an yeniden doğmadaydı. Bu doğuş el'an şiirlerinde de devam ediyor. Bu yüzdendir ki her çağ onu taze gördü, taze kokladı. Bu taze gülden usanmak ne mümkündür.

Sevginin bedeli sevgidir. İnsanlığı insanlık tarafından sevilir. Allah'a âşık olan Allah'ın da maşukudur. İnsanlığın Yunus'a olan borcu UNESCO tarafından tescillendi ve şu sözlerinin UNESCO kapısına yazılması ile bir nebze de olsa ödenmiş oldu:

Gelin tanış olalım

İşi kolay kılalım

Sevelim sevillelim

Dünya kimseye kalmaz

Ey sevgi ırmağı akmaya devam et.

Yol üstünde, yolunu gözleyen daha nice nesiller bulacaksın.

Kanun mu vicdan mı

Kanun, bir kaosa dönüşmesi muhtemel hayatı şematize eder. Belli prensipler vazeder ve belli sonuçlara varır. Esas itibariyle gaye, ferdi ve cemiyeti korumak olduğuna göre, kanun için “toplumun vicdanı” demek yanlış olmaz. Şu şartla ki; kanunlar o toplumun kendi ihtiyaçları düşünülerek vazedilmiş olsun; ithal ya da dikte edilmiş olmasın. Kanunların kaynağı örf, töre, inanç yahut toplumun umumî kabulleridir. Bu bakımdan “toplum vicdanı” tarifine uygundur. Nitekim mahkemelerini jüri esasına göre düzenleyen -ABD gibi- ülkeler bu prensipten hareket etmektedirler. O halde nasıl oluyor da bazen ferdi vicdan, kanunlarla çelişiyor? Denebilir ki, çok zaman bu çelişmeye kanunun ruhu değil, şekli yol açmaktadır. Diğer bir ifade ile vazedilen kanunun muhtevasından ziyade, şeklinin önemsenmesi. O halde vicdan ve kanun aynı prensibin iki farklı görünüşüdür diyebiliriz.

Hukuk, nisbeten sabittir ve bu sabit oluşun hem artı hem eksileri vardır. Hukuk olmasaydı, cemiyette kaos hakim olurdu. Zira kişi vicdanı bağımsız değildir. Vicdan, esasen sübjektif bir değer ifade eder. Bu kavramla, yetişme tarzı kültür ve hatta menfaatlerin iç içe olduğu görülüyor. Vicdan, basit bir tarifile kişideki hakkaniyet duygusu olmakla birlikte, bu duygunun da yukarıda sayılan etkilerle şahsileştiği ve çoğu zaman saptığı bir gerçektir. Beni çok

rahatatsız eden bir şey, bir başkası tarafından rahatlıkla yapılabiliyorsa standart bir vicdandan bahsetmek kolay değildir. Vicdanî tutumda biz genellikle hadisenin bir tarafında bulunuruz. Hukuk ise çok zaman bu şahsîliklerden uzaktır. Hâkimin, mahkûma karşı şahsî bir tutum içinde bulunması arızî bir durumdur. O, genellikle kendi vicdanını -diğer bir deyimle inancını, fikrini, sempatisini veya antipatisini- değil konmuş normları dinler.

Bunun ne kadar gerçekleşebildiği tartışılabilir, ama en azından prensipte bu böyledir. Hülasa kanun yerine hâkimlerin vicdanı esas alınsa idi bu, beraberinde birçok tartışma ve muhtemel adaletsizlikleri de getirecekti. Bununla birlikte kanun, hayatın bütün görünüşlerine, problemlerine cevap bulacak bir şümül ifade edemez. Bu bakımdan bazı boşlukların bulunması kaçınılmazdır. İşte kanunun boş bıraktığı yahut en evvel bahsettiğimiz şekil-muhteva çelişkisinde, vicdana iş düşmektedir. Ama nasıl bir vicdan? Bu bapta, insan sayısı kadar vicdan olduğuna göre, ‘Nasıl bir vicdan?’ sorusu ister istemez öne çıkmaktadır. Cevap, şüphesiz “salim bir vicdan” olacaktır. Toplumun ve ferдин manevi yüksekliğine yahut seviyesine uygun bir vicdan.

Kanun ve vicdan çelişkisinde gözlenen bir durum da şudur: Kanun toplumun menfaatlerini öncelikle gözetir; vicdan ise daha çok ferd taraftarıdır. Diğer bir ifadeyle be-riki meseleye umumî bakar, öbürü özeli temsil eder. Kanun ile vicdan arasında denge olması hali ideal durumdur; ta ki ne prensipler katılışıp dunsun ne de anarşi ortamı oluşsun.

Bütün bunlardan sonra söylediklerimizi cemiyetle irtibatlandırmaya çalışalım. Yaşadığımız devir hem kanun hem de vicdan zaafiyeti ile dolu. Memleketimizde “mukaddes kanun” fikri oluşmadığı gibi “caydırıcı kanunlar” da mevcut değildir. Acaba neden? Belki birçok sebebi var ama esas sebebin kanunların maşeri vicdanı temsil edememesi olduğu söylenebilir. Umumun vicdanında makes bulmayan

hukuku uygulamak kolay değildir, beraberinde birçok ihlali de getirir. Bu ise kanunların aşınması demektir. Burada karşılıklı iki tesirden bahsedilebilir; uyuşmazlık durumlarında bazen vicdan, kanunları uygulanamaz kılarken, çok zaman da kanun, vicdanları tahrip eder. Fransız İhtilali başarıya ulaştıktan sonra, kanun mazlumlarının nasıl birer canavar haline geldiklerini görmek bu bakımdan sürpriz sayılmamalıdır.

Yukarıda ideal olan kanunun, vicdan dengesi olduğundan söz etmiştik. Cemiyette bu konuda da ifrat ve tefrit örneklerine çokça rastlıyoruz. Eğitim çevrelerinde de aynı durum söz konusudur. Bu sahada da ekseriyetle keyfilik hâkimdir. Buna karşılık bazı meslektaşlarımızın da tam aksine vicdanı devre dışı bırakan davranışlar sergiledikleri görülüyor. Mesela tamamen keyfi olarak derse devam etmeyen bir öğrenciyle, geçirdiği bir kaza neticesinde devamsızlık haddini aşan sınıf birincisine, yönetmelik gereği aynı muameleyi yapmak gerekmektedir. Bu durumda hoca, yönetmelikle vicdanı arasında bir seçim yapmak durumundadır. Söz konusu hadisede yönetmeliği uygulamak adına vicdanını susturan meslektaşlarımız olmuştur. Bu şüphesiz legal bir davranıştır ama, vicdani ölçülere göre “doğru” bir davranış değildir. Aslolan, kanunların insanlara hizmet etmesi olduğuna göre, söz konusu durumla karşılaşan hocanın vicdana sadık kalması her hâlde daha doğru olur.

Anlatmaya çalıştığımız; “kanun adamı” ve “vicdan adamı”, tipi Victor Hugo’nun büyük eseri Sefiller’de en veziz ifadesini bulmuştur. Komiser Javert “kanun”dan başka mukaddesi olmayan gerçek manasıyla bir kanun adamıdır; vicdana inanmaz, onu bir zaaf olarak telakki eder. Bu sebeple kaderin düşürdüğü Fantin’e asla acımaz. Yavrusu için vücudunu satan bu bedbaht kadını ve onu himaye eden Pere Madlen’i cemiyetin düşmanı sayar. Bütün eser boyunca bu iki tipin mücadelesine şahit oluruz. Komiser,

herkesin gözünde bir aziz olan bu zengin işadamını araştırır ve onun eski bir kürek mahkûmu ve kanun kaçağı olduğunu tespit eder. Bir defa mahkûm olmuş kimse ona göre artık iyi olamaz. -İyi bir insandan kötü bir adam oluşturma gayretkeşliği, çoğumuzun yaptığı şey!- Ancak bu müthiş savaşı vicdan kazanır sonunda.. Madlen kendisini defalarca hapse gönderen Javert'i ölümden kurtarır. Hem de hiçbir şey ümit etmeden, üstelik onun kendisini ölümüne takip edeceğini bile bile! Kendisinin, düşmanı tarafından kurtarıldığını tesadüfen öğrenen komiser, içinde kanuna başkaldıran bir vicdanın uyandığını dehşetle fark eder. Artık ayna çatlamış, iç konforu bozulmuştur.. Tam da takip ettiği mahkûmu köşeye sıkıştırmışken, hayatının en büyük avını yakalamak üzereyken bir ikilem içinde kalakalır. Kanunu icra etmek, yani hayatını kurtaran kişiyi küreğe yollamak ya da kanuna ihanet etmek. Ne kanuna ne de vicdanına ihanet edemeyeceğini anlayan Javert, çareyi intihar etmekte bulur; köprüden Sen Nehri'ne baş aşağı atlar ve durduramadığı vicdanını böylece susturur. Ya da tersi, yani vicdanını kanundan kurtarmış olur. Acaba hangisi? İşte üzerinde düşünmeye değer bir mesele!

Mankirt

Aytmatov, ey büyük usta! Ey destanların diliyle konuşan bilge! Bu yazıda senin sembollerini kullanacağım. Çünkü senin de yıllarca kullandığın bu dilden daha iyi bir anlatım yolu bulamadım. Sen, o ölümsüz eserinde, kendi toplumunun talihsiz aydınlarını, anasını vuran bir Mankirt'in efsanesiyle teşhir etmiştin. Ben de o efsaneyi kullanmak istiyorum zira bilirsin ki tarih boyunca ne Mankirt eksik olmuştur ne de Nayman Ana.

Efsanemiz, asırlar önce Kazakistan'ın geniş Özek bozkırlarında, Naymanların yurdunun Juan Juanların (bilinen isimleriyle Cücenler) istilasına uğradığı zamanda geçiyor. Bütün Nayman erkekleri toplanmış ve yurtlarını kurtarmak için bir ölüm kalım savaşına girişmiştir. Birçoğu bu savaşta hayatını yitirir. Nayman Ana'nın kocası soylu Dönenbay da bunlar arasındadır. Fakat daha büyük bir talihsizlik beklemektedir onu. Zira intikam için yapılan yeni bir savaşta zavallı Ana, bu sefer de oğlunu kaybeder. Yaralanmış delikanlı Yolaman, ayağı üzengide yere yıkılmış ve atı tarafından sürüklenmiş; ne ölüsüne ne dirisine rastlanmıştır.

Mankirt olmaktansa ölmek bahtiyarlıktı

Savaşta ölenler bahtiyardır zira esir düşenleri daha kötü bir son beklemektedir. Bu kader, Mankirt olmandır. Yolaman da esir düşmüş ve Mankirt haline getirilmiştir.

Hafızasını yitirerek düşmanın kulu kölesi haline gelmenin adı Mankırtlık. Bunu sağlamak için Cücenlerin özel bir metotları vardır. Esir gencin kafa derisi yüzülür ve yeni kesilmiş bir devenin taze derisinden bir parça başına dikilir. Sonra aynı durumdaki arkadaşlarıyla birlikte, elleri bağlı, aç susuz kızgın güneşin altına bırakılır. Taze deri güneşte kuruyup çekildikçe dayanılmaz bir acı vermektedir. Birkaç gün sonra, alttan gelen kılların kalın deve derisinden geçemeyerek geri dönmesiyle yeni bir işkence eklenir buna. Bu durumdakilerin birçoğu acıya dayanamayarak ölür ve kurtulur. Hayatta kalan Yolaman'ın kaderi ise daha korkunçtur. İşkence karşısında çıldıran ve şuurunu kaybeden delikanlı için hayat, derin bir boşluktur artık. Aklıyla birlikte her şeyini yitirmiş; sadece efendisinin emirlerini yerine getiren problemsiz bir köle, bir Mankırt olmuştur. Bu özellikleriyle de her Cücen'in sahip olmak istediği çok pahalı, değerli bir köledir.

Nayman Ana Yolaman'ı bulur

Uzaklarda yaşayan talihsiz Nayman Ana, evine misafir olan bazı tüccarlardan oğlunun yaşadığını ve Mankırt yapıldığını öğrenir. Bu bilgi, bir od gibi düşer yüreğine. Cins devesi Akmar'a biner ve bozkırda günlerce evladını arar. Nihayet bulur onu; Yolaman kırdaki efendisinin develerini gütmektedir. Talihsiz genç, bütün insanî hislerini kaybetmiştir ve hayvanlarla birlikte yatıp kalkmaktadır. Zaman zaman efendi ona karnını doyuracak azığı getirmektedir, o kadar. Bütün ihtiyacı bundan ibarettir. Nihayet, Nayman Ana oğlunu yalnız yakalar ve ona sokulur usulca. Ne yazık ki oğul bomboş gözlerle bakar annesine. Sadece annesini değil, kendi adını, babasını, boyunu, soyunu her şeyi unutmuştur Mankırt. Ana kalbi param parça... oğlunu bağrına basar ve der ki; "Adını hatırla oğlum! Mankırt değilsin, Yolaman'sın sen. Babanın adı Dönenbay, babanı

hatırla.” Hayır, Mankırt hiçbir şey hatırlamıyor, zihni yıldızsız bir gece gibi kapkaranlık. Bu, ölümden de öte bir zulüm. İçi sitemle doluyor ananın ve ağıt yakıyor: “Ah, ben ne talihsiz dişi deveyim ki yitirdiğim yavrumu, öldürülüp derisine saman doldurulmuş buluyor ve onu yavrum diye kokluyorum.”

Anne ona saatlerce dil döküyor, yalvarıyor. Emzirdiği büyüttüğü, beslediği, nice uykusuz gecelerinin, acı ve sevinçlerinin meyvesi olan bir varlığın posasıyla karşı karşıya gelmenin dayanılmaz hüznünü yaşıyor. Karşısındakine bakıyor; söndürülmüş bir ışık gibi, kaymış bir yıldız gibi, kesilmiş bir dal parçası ya da bir kara taş gibi anlamsız ve geçmişsiz. Geçmişe dair belleğinde hiçbir eser yok, çevresini saran kendi yurdunun tepeleri, çayırları ona yabancı. Yıldızlar gülümsemiyor ona, bahar rüzgârı kalbini kıpırdatmıyor. Sadece dilini unutmamış; ama histen heyecandan, sevgiden uzak bir dil bu. Öyle ki; bu dil, aralarındaki mesafeyi kaldırmıyor, yeni uzaklıklar ekliyor ona. Bu ölüyü nasıl diriltmeli, onun sönmüş kalbine ve aklına hangi yolla ulaşmalı. Çaresiz ana, çocukluğundaki gibi ninniler söylüyor oğluna. İşte o zaman Mankırt belli belirsiz etkileniyor, bir şeyler beliriyor belleğinde. Nayman Ana ümitlenip heyecanlanıyor. Bu kıvılcımın tutuşmasını, bu tohumun yeşermesini bekliyor. Ne var ki artık buna vakti yoktur zira uzaktan azık getiren Efendi’yi görür ve kaçır. Gerçi cins devesi sayesinde Cücen’in elinden kurtulmuştur ama düşmanı da uyandırmıştır.

Mankırt Nayman Ana’yı vurur

Ertesi gün yine aynı hâdise cereyan edince, Cücen tehlikeyi kavrar. Bir ok ve yay tutuşturur Mankırt’ın eline ve der ki; “Anan olduğunu söyleyen o kadın senin düşmanın. Başından şapkanı almak ve kafadaki deve derisini çıkarmak istiyor.” Zavallı kölenin hayatta tek

korkusu başının derisine dokunulmasıdır. Zira o, aklını elinden alan bu deri parçasına akli gibi sarılmıştır. Şimdi bu kadın, annesi olduğunu söyleyen bu yabancı, bunu elinden alacak öyle mi? Gelsin ve alsın o halde! Cücenlerin uzaklaştığına iyice inandıktan sonra üçüncü defa oğluna yaklaşan ana, onun bir devenin gerisinde kendisine nişan aldığını görür. Mankırt'ın mahir bileği eskisi gibi yeteneklidir hâlâ; ok uçar ve Nayman Ana'nın sol böğrünü bulur. Devesinden devrilirken kocaman açılır gözleri. Bu gözlerde kendi ölümüne değil, oğlunun talihsizliğine yanan bir ifade vardır. Ananın son çıığı bozkırın ufkunda son defa çınlar: "Adını hatırla oğlum! Babanın adı Dönenbay! Babanı hatırla."

Devrin Mankırtları

Ah zavallı Mankırt! Ne kadar bedbahtsın ki işlediğin cinayetın bile farkında değilsin. Bu yüzden kıyamıyorum sana. Nayman Ana'dan çok, sen acınmaya layıksın. Ve sen bu bedbahtlığında yalnız değilsin. Her devirde her yerde senin kader ortakların var. Her devrin bir Nayman Ana'sı ve her Nayman Ana'nın da Mankırt oğlu olacak. Tabi artık kimse senin gibi Mankırtlaştırılmıyor. Dünya çok değişti ve bu kaba yöntemlerden çoktan vazgeçildi. Şimdinin Cücenleri öyle çekici ki insanlar onlara seve seve uzatıyorlar başlarını. Ve büyük bir efendinin kölesi olmaktan gurur duyuyorlar. Sen zorlanmıştın bu işe, bunun için suçsuz sayılırsın ama bu gönüllü Mankırtlara ne demeli! Kendi toprağını ve kendi sürüsünü bir Efendi'ye peşkeş çeken zavallılar da senin kadar masum mu acaba?

Trajik hikâyesini böyle bitirmiş Aytmatov. Ama benim gönlüm buna razı olmuyor. Onu kendi içimde büyütüyor ve şöyle bitmesini arzu ediyorum.

Ve Mankırt, aslını hatırlar

“Anasının ölümünden sonra da Mankırt, efendisinin sürüsünü gütmeye devam etti. Onun düştüğü yerde bir toprak yığını vardı şimdi. Nedense bu yığın korkutuyor, ürkütüyordu zavallıyı. Yanından yöresinden geçmemeye dikkat ediyordu. Yine de gözünü alamıyordu oradan. Bazen çekine çekine mezarın kenarına oturduğunda büyümüş otlar arasından bir ninni duyar gibi oluyor, gözünde havada uçuşan bir yaşmak canlanıyor. Sonra bu yasmak bir kuş oluyor ve ona bakıp bir şeyler söylüyor. “Unutma” diyor, “Sen Mankırt değilsin.” Daha başka şeyler de söylüyor bu ses. Bir isme benziyordu bu. Ama bir türlü çıkaramıyordu onu. Böylece yıllar geldi, geçti ve Mankırt, efendinin sürüsünü gütmeye devam etti. Üzerinde her yıl yeniden otlar biten mezar, Mankırt’ın bozkırdaki tek arkadaşı olmuştu. Ve onun yanından her geçtikçe kafasındaki o eksik cümleyi tamamlamaya çalıştı.

Bir gün, tepelerin yanında bir daha gördü o kuşu. Kuşun çığılığı karşı tepelerde yankılandı ve kendisine kadar geldi. İşte o zaman cümledeki eksik kısmı işitti Mankırt. “Sen Dönenbay’ın oğlusun! Yolaman’sın sen!” Bunu kulağıyla duymamış, aklıyla anlamamıştı aslında. Âdeta gön-lüydü, damarlarında dolaşan asil kandı bunu duyan. Delikanlı bu sözü içinden tekrar etti: “Evet ben Dönenbay’ın, Nayman Ana’nın oğluyum. Yolaman’ım ben.” Kapalı kapının paslı kilidi bir kere açılmıştı artık. Ondan sonrası bunun peşinden geldi. Dilini, dinini, tarihini, adını unuttuğu yavuklusunu, dostunu ve düşmanını hep hatırladı Yolaman. Babasının vuruluşunu hatırladı, anasının deveden devrilişini. İrkilerek baktı ellerine. Bunu nasıl yaptığına şaşıtı. Başındaki yıldızlar, çevresindeki tepeler, ayağının altındaki toprak canlanmış dile gelmişti. Bu yıldızlar altında, bu topraklar üstünde kimin sürüsünü yaydığına kendisi de hayret etti bunca zaman. Sonra acısına aldırmandan kafasındaki o

rezil deri parçasını söküp attı. Acısı hoşuna gitmişti; çünkü hür olduğunu şimdi anlayabiliyordu. Elbette düşmanını da hatırladı Mankırt. Bir köpeğe atar gibi ekmek getiren o Efendi'yi. Eline tutuşturulan okla yayı sıkıca kavradı Yola-man ve Efendi'yi beklemeye başladı.”

Ey anasını oklayan bu günün talihsiz Mankırt'ı! Sana sesleniyorum. Artık adını hatırla! Sen asil bir babanın oğ-lusun, babanı hatırla!

Bir gözlük muzdaribi

G eçenlerde otobüste tesadüfen tanıştığım bir yolcu, gözlük kullanmaktan yakınıyordu. Yağmurlu bir gündü, otobüse girince gözlük camları buğulanmıştı. Toparlandım ve yanımda yer gösterdim. Adam orta yaşın biraz üzerindeydi ve babacanlığıyla halktan birini andırıyordu. Yine de bakışlarının derinliğinden, okumuş biri olduğunu tahmin ettim. Bizimki, daha çok yaşlılarda görülen bir konuşma rahatlığıyla bana kırk yıllık dost gibi dert yanmaya başladı.

Bir yandan burnuna düşürdüğü buğulanmış camların ardından yüzümü seçmeye çalışıyor öbür yandan diyordu ki: “Ah dostum! Şu gözlüğü icat edene teşekkür mü etmeliyim, yoksa kızmalı mıyım, bilemiyorum. Şu halime bir bak. Soğuktan sığağa girersin buğulanır, önünü göremezsin. Yolda islenir, puslanır her gün birkaç kere silmek icap eder. Hafazanallah, silerken çizer ya da düşürür kırarsan yandın demektir. Kör gibi kalakalırsın ortalıkta. Bir de insan benim gibi dikkatsiz ve unutkan olursa vay haline! Çok zaman evden çıktıktan sonra bakarım ki gözlüğüm, değiştirdiğim ceketin cebinde kalmış. Çaresiz geri dönerim. Dönerim dönmesine ya bu sefer de işe geç kalırım. Bazen de koyduğum yeri hatırlayamam, çoluk çocuk bizim gözlüğü aramaya çıkar. Anlayacağın insanın kendi gözü gibisi yok azizim. Aman sana tavsiye, gözlerini iyi koru.”

Gülümsedim ve kaldığım yerden okuduğum kitaba geri döndüm. Bu, muhtelif hayvan hikâyelerine yer veren fabl türü eğlenceli bir eserdir. Yanımdaki, yine yaşlılara mahsus bir merakla burnuna düşürdüğü gözlüklerin ardından elimdeki kitabı incelemeye koyuldu ve eserin adını yanımdakilerin de duyabileceği bir sesle heceledi. “Kitab’ul-Humeka; Ahmaklar Kitabı.” Sonra kaldığım yerdeki hikâye başlığını okudu: “Kekliğin Sekişine Özenen Saksığanın Acıklı Halleri. Hımm. İlginç”

Genç bir yazar adayı gözlük takıyor

Yol arkadaşım, kalın çerçeveli kalın camlı gözlüğünü tekrar çıkardı ve itinayla sildi. Özellikle sol cam belirgin tarzda diğer camdan kalındı. Esasen bulanık bakışından ve yaşarmasından bu gözünün ileri derecede kusurlu olduğu anlaşılıyordu. Yine samimi bir edayla bana döndü ve; “Bilir misin evlat, gençliğimde ben de az çok okurdum. Bu gözlük biraz da o yılların hatırasıdır. Lakin insan gözlerini korumasını bilmeli. Yoksa daha elden ayaktan düşmeden yarı kör ortada kalıveriyor insan. Hele işin bizimki gibi okumak yazmakla ilgiliyse vay haline! Benim gözlük maceram pek uzundur, bu yüzden neredeyse gözlük filozofu oldum. Eğer sıkılmazsan sana bu musibete nasıl mahkum olduğumu anlatayım. İlk delikanlılık günlerimdeydi. Delikanlılık demek heves demek. Ben de yazar olmaya hevesliydim. Okumakla aram pek iyi değil ama bir şeyler yazıyor çiziyorum. O sıra kendisine hayran olduğum bir şair var. Siyah çerçeveli kalın gözlükleri olan biri. Sanıyordum ki büyük şair olmak için tastamam ona benzemeli. Böylece belirgin bir görme kusurum olmadığı halde bir gözlük almaya karar verdim. Heves ya da hamakat, ne dersen de... Neyse, muayene oldum, baktım görme kaybım önemsiz. 0,50 gibi bir şey. Fakat ben -büyük yazarın çerçevesi kalın olacak ya!- bir üst derecesini istedim. Doktorda da meslek

ahlakı hak getire. Parayı görünce istediğimi yazıp verdi. Hasılı kelam nihayet hevesime kavuşmuş, parlak madenî çerçevesi, renkli camlı bir gözlüğüm olmuştu. Kullananlar bilir, ilk günlerde ona alışmak hiç de kolay olmadı. Demiştim ya; numarası, gerekenin üstündeydi ve bu benim dengemi bozuyor, içimi bulandırıyor. Gözlerim hiç de ihtiyacı olmayan bu yabancı alete isyan etmişti. Lakin pes etmedim. Arada bir çıkarıp kendimi alıştıyorum tekrar takıyordum. Tabi zamanla alıştım ve renkli camlarla zoraki arkadaşlığımız böylece başladı. Zoraki diyorum zira bir zaman sonra delikanlılık hevesim geçti ve bu işten sıkıldım. Bir kere -ben tabiatı severim- camların ardında gördüğüm manzara suni ve yabancıydı. Gerçekle gözlerim arasına giren bu yabancı nesneden usanmıştım. Sonra bakımı da zordu ve laf aramızda ben biraz serazat büyümüşüm, öyle sıkıntıya gelemezdim. Ben sıkılmasına sıkılmıştım ya artık onun benden ayrılmaya pek niyeti yoktu. Birkaç haftalık kullanma sonucunda gözlerim gerçekten bozulmuştu. İstemsem de istemesem de artık gözlüğe mahkumtum. Çocukça bir özentî nelere yol açıyor. Ya işte böyle.”

Gözlüğünü kıran adamın acıklı halleri

Önceleri zoraki bir nezaketle dinler göründüğüm ihtiyarın anlattıkları nedense ilgimi çekmeye başlamıştı. Sanki bu anlatılanlarla o sırada okuduğum hikâye arasında görünmeyen bir ilgi vardı. Hikâyede keklîğin sekişine özenen bizim zavallı saksığan, çok çile çekmişti. Parmağım, hikâyedeki yeni bir başlığa gelmiş, orada durmuştu. Bir ara susmuş görünen yol arkadaşım, yine işitilir bir sesle, bu başlığı okudu; “Kekliğin Yürüyüşüne Özenen Saksığan Kendi Yürüyüşünü Unutuyor. Hımm,hımm.” Sonra yine teklifsiz tavrıyla kaldığı yerden konuşmasını sürdürdü. “Dedim ya benim gözlük maceralarım pek uzundur. Sana da ilginç bulacağın bir tanesini anlatayım. Epey zaman önce birkaç

aylık bir bursla yabancı bir ülkeye gönderilmiştim. Kimse beni uyarmamıştı, nereden bilebilirdim. Meğer yabancı bir ülkede insanın en çok dikkat etmesi gereken şey gözleri -burada muzip muzip güldü- ve gözlükleriymiş.

Bir gün her nasılsa dikkatsizlik ettim ve gözlüğümü düşürdüm; bir şangırtı. İçim cızz etti. Kaldırdım, baktım; camlardan biri gitmiş, öbürü duruyor. Neyse, ne yapalım, sineye çekeceğiz. Aldım, cebime koydum. O gün işe gitmek için dışarı çıktığımda gözlüğün hayatımdaki rolünü bir kere daha anladım. Işık bakışlarımı yoruyor, manzara gözlerime batıyor, içimi bulandırıyor. Nesnelere gerçek rengiyle bakmayı nicedir unuttuğumu o zaman fark ettim. Üstelik ileri derecede miyoptum, 10 metre ilerisi benim için bir karalıdan ibaretti. Otobüs durağında bineceğim numarayı beklemeye başladım. Lakin küçücük numaraları okumak ne mümkün. Bazen yanlış arabaya hamle ediyor, bazen doğru arabayı, numarasını sökmeye çalışırken kaçırıyordum. Mecbur kaldım ve cebimde tek camı kalmış çerçeveyi burnumun üstüne iliştim. Görüntümün garipliği bir yana, bu da beraberinde başka problemler getirdi. Bir gözüm ileriye görüyor, öbürü ise kendi tabi görüş mesafesiyle sınırlı kalıyordu. Bu hal bir uyum bozukluğuna yol açıyor, iki gözümü de müthiş yoruyordu. Topal bir adamın yürüyüşünü ya da saksakın sarsak sekişini. İşte kendimi böyle hissediyordum. Neyse, durumu telâfi etmek için sağ gözümü -kırık cam tarafı- kapatmayı denedim. Bu da bakış açısını daralttı, konsantrasyonumu bozdu. Elhasıl epeyce acınacak bir haldeydim.

O gün indiğim otobüsten okula gidene kadar belki on kere yolumu şaşırırdım. Bildiğim yerlere bile yabancılaşmıştım. Sık sık gideceğim yönü sokaktaki insanlara soruyor, çok zaman yanlış cevaplar alıyordum. Bazıları muhtemelen beni başından savmak için, bilmediği halde yaklaşık bir adres söylüyor, diğer bazıları ise düpedüz alay ediyordu.

Bu şekilde birkaç gün geçti. Her adres sormanın beni daha çok oyaladığını artık iyice anlamıştım. Çevreyi kendim tanımalıydım. Belli noktaları tespit ederek gideceğim yönleri kendim bulmaya başladım. Yabancıliğime rağmen kendi bilgi ve aklımla hareket etmek, başkalarına uymaktan daha güvenliydi.

Şimdi sen: “Yahu bu sıkıntıyı çekene kadar, bir gözlükçüye uğrasana kardeşim!” diyeceksin. Uğramasına uğramış, siparişimi de vermişim ama. Hadi itiraf edeyim, o sırada gözlük alacak param kalmamıştı. Bursu almaya daha on gün vardı ve ben bu süreyi beklemek zorundaydım. Gözlükçü iki şeyden birini teklif etti. Ya yeni bir gözlük vermek, ya da kırılan tek camı tamamlamak. “Hangisi daha ucuz?”, “İkincisi” Ben de istemeyerek ikincisini tercih ettim. Bu da gözlük bahsindeki diğer yanlışımdı oldu.

El gözlüğü takan gözünden olur

Bu on günlük süre içinde ne yaptığımı merak mı ediyorsun? O da bir bahs-i diğerdir, azizim. Kaldığım yurttaki oda arkadaşım halime acıdı ve geçici olarak, kullanmadığı gözlüğü teklif etti. Başkasının gözlüğü takılır mı, diyeceksin. Takılmaz, takılmaz da mecburiyet işte. Arkadaş, gözlüğün özellikleri hakkında bazı açıklamalarda bulundu; ama yabancı dilim o kadarını anlamaya kafi değil. Düşündüm, en iyisi denemek. Baktım, derecesi tam tutmuyorsa da yakın. Eh dedim, hiç yoktan iyidir. Aldım, teşekkür ettim. Fakat kullandıkça gözümde bir tuhaflık başladı. Sağ gözüm gayet rahat, sol tarafta ise bir bulanıklık ve karıncalanma. Allah, Allah! Acaba hantal çerçevesinden, burnumu sıkkan tutunma tellerinden mi acaba? Kendime dedim ki: “Dayan oğlum. Beğenmeme lüksün yok. Dayan hele, şurada kaldı üç-beş gün..”

Nihayet burs elime geçince optikçiye koştum. Parasını ödedikten sonra nihayet, benim olan sevgili gözlüğüme

kavuşmanın sevinciyle mutluydum. Ne var ki daha dükkandan çıkıp birkaç adım atmadan bir rahatsızlık ve denge­sizlik hissettim. Sol gözüm sancıyordu ve bulanıktı. Emin olmak için bir iki kere dolandım. Evet, hiç şüphem kalmamıştı, sağla sol cam farklıydı! Büyük bir kızgınlıkla tekrar içeri girdim ve dikkatsizliğinden dolayı adamı yüksek sesle azarladım. Değiştirdiği camın derecesinden habersizlik! Bu nasıl bir rezaletti! Benim bu öfkem zavalılıyı korkutmuştu. Eh adamlarda meslek onuru var, kanun korkusu var. Telaşla gözlüğü elimden aldı ve önündeki ölçme aletleriyle inceden inceye her iki camı kontrol etti. Sonra bana dönerek ne derse beğenirsin : “Yanıyorsunuz bayım, iki cam arasında herhangi bir derece farkı yok. Sakın sizin gözlerinizin derecesi farklı olmasın!” Hemen itiraz ettim: “Öyle şey olur mu canım! Gözlüğü kırana kadar böyle bir şey olsa fark etmez miydim!” Böyle dedim demesine ama birden cebimde taşıdığım emanet gözlüğü hatırladım ve içime bir kurt düştü. Karşımdaki onu aldı ve her iki camı ölçtü. İncelemesi kısa sürdü. Evet, kabahat kullandığım bu emanet gözlükteydi. Sol camda sağa göre birtakım anlamadığım ilave kusurlar mevcuttu. Demek ki bu süre içinde benim sol gözümü de bozmuştu. Neydi bu başıma gelen ya Rabbi!

Gurbet eldeydim ve camı yeniden değiştirmek için fazla param yoktu. Gözlüğümü kaybettiğime mi yanayım, gözümü kaybettiğime mi? Başımı ellerimin arasına aldım ve başladım kara kara düşünmeye. Bu hallere nasıl düşmüş-tüm? Hatalar zinciri, yersiz bir özentiyile kendimi gözlüğe mahkum etmemle başlamıştı. Sonra yeterince dikkat etmemiş yabancı bir ülkede camı kırmıştım. Öyle tuhaf bir durumdaydım ki ne gözüm yetiyordu ne gözlüğüm. Nihayet en yapılmayacak olanı yapmış, bir yabancı­nın gözlüğünü kullanmaya kadar götürmüştüm işi. Şimdi tekrar eski gözlüğüme kavuşmuş­tum; ama gözüm artık o göz değildi.”

Gözünü ve gözlüğünü koru

Bu tuhaf hikâyeyi dinlerken farkında olmadan vakit geçmiş ineeğim yere yaklaşmışım. Yerini kaybetmemek için elimdeki ayrıacı kaldığım yere koyarken yeni başlığa gözüm takıldı: “Yaşlı Sarsak Saksığan Küçük Saksığanlara Nasihat Ediyor” İnmek için kalktığımda bu tuhaf adamlar-kendi tabiriyle gözlük filozofu- vedalaştım. Bütün bunları bana niye anlatmıştı acaba? Yaşlılıktan gelen bir gevezelik mi, malumatfuruşluk mu. Yine de içten içe bir ses bana bütün bu sözlerle okuduğum hikâye arasında bir ilgi olduğunu söylüyordu. Henüz bunun ne olduğunu tam olarak çözememişim; ama konu üzerinde düşünmeye karar verdim. Kapıdan adımımı atarken gözlük filozofu geriden bir daha seslendi: “Daha gençsin azizim. Bu tavsiyemi hatırla. Gözünü de iyi koru, gözlüğünü de. Ve sakın ola başkasının gözlüğünü kullanma.”

Akortlu yaşamak

Fasıl arasında sazların yeniden akort edildiğini hepimiz görmüşüzdür. Bu aletler, aslında fasıldan önce de ayarlanmıştı; o halde onları bozan şey nedir, hiç düşündünüz mü? Konu hakkında biraz bilgisi olanlar hemen; “Elbette” diyecekler, “Alet icra esnasında ısınır ve genişir. Fizikî dış çevre, onların akordunu bozar.” Evet gerçekten böyle. Ve bu, sazenciler için büyük bir ızdırap. Geçenlerde udî bir arkadaşım; “Keşke” diyordu “akordu hiç bozulmayan bir alet icat edilebilseydi ama buna fiilen imkân yok. Zira bu ancak hava akımından tecrit edilmiş ve sabit ısılı bir mekanda gerçekleşebilir. Buysa aleti kullanmamanız anlamına geliyor.” Peki, nedir akort? Kısaca aletin kendi sesini bulması, her telin çıkarması gereken sesi çıkarması. Diğer bir tabirle onun kendi kendisiyle barışık olması da diyebiliriz buna. Akortsuzluk da bunun tersi. Do’ya basarsınız “re” çıkar, “sol”a basarsınız “la” bulursunuz vs. Böyle bir aleti dinlemek ne büyük işkencedir. Eh, bu işkenceyi bilenler, fasıl aralarındaki ufak ayarlamalara ve cızırtılara razı olacaklardır.

Sade aletlerin değil insanların da akortlu olanı var olmayanı var. Birçok düşünürün insanı müzik aletlerine benzetmesi acaba tesadüf mü? Hz. Mevlana, “ney”e, Pascal, saza benzetiyor insanı; bin bir telli bir saza. O da her alet gibi dış çevreye tâbi ve akorda muhtaç. Her aletin ayrı bir

sesi ve yapısı olduğu gibi insanlar da farklı yaratılışlardadır. Bununla birlikte yine de temel özellikleri ve ihtiyaçları bakımından insan cinsinin bir olduğu muhakkak. O halde akortlu insan, genelde temel insanî özelliklere ve özelle mizacına uygun yaşayan insandır, diyebiliriz. Size de öyle gelir mi bilmem, bazen karşılaştığım birini bazen de biza-tihi kendimi ayarı bozuk bir alet gibi hissederim. Bir itmi-nansızlık, olmamam gereken halde olma hissi beni sarar, hoşnutsuzluk duyarım. Bu durumda iken kendi kendimize hâkim değilizdir. Bozuk bir alet gibi hangi telimize dokun-sak başka ses elde ederiz. Düşünürüz, aklımız dağılır; ko-nuşuruz, ağzımızdan çıkan söz bizim değildir. Yaptığımız kendi doğrularımıza uymaz. Aslında bu düşünce ve davra-nış bozukluğu içteki ayar bozulmasının dış tezahürlerinden başka nedir? Ne dersiniz, psikolojinin bahsettiği “davranış bozukluğu” aslında “ruhî ayar bozukluğu” olmasın sakın. Tabiatıyla bu bozukluk bazıları için arızîdir, gelir geçer. Onlar kendi seslerini yine bulur. Bazılarındaysa fitrata ay-kırı yaşama, bir hayat tarzı haline gelmiştir; bu sebeple on-ların akordu çok daha fazla gayret ve ustalık gerektirir.

Hepimiz çevre tarafından kuşatılmışız ve bu çevre bizi etkiliyor. Bazen müspet çok zaman da menfi yönde. “Çev-re” derken daha çok insan ilişkilerini kastediyorum elbet-te. “İnsan insanın aynasıdır” demiş atalarımız. Ne doğru söz! Çok zaman gördüğümüz biri bize ayna kesiliverir ve yer yer kendimizi görürüz onda. Özellikle olgun kimse-lerin sağlam duruşu, kararlılığı, davranışlarındaki uyum ve tabîlik karşısında eksikliğimizi daha iyi fark ederiz. Onlar gibi olmak ister, adımlarımızı onların adımlarına uydururuz. Ayarı bozulan saatimizi şehrin meydanındaki saate bakarak düzelttiğimiz yahut telimizin çıkardığı sesin sıhhatini diyapazonda ölçtüğümüz gibi kendimizi onunla düzeltiriz. Çok zaman da bunun tersi olur tabî. Sabah “iç musikimizi” dinleyerek çıktığımız evimize, allak bullak

olmuş, “dolmuş müziğiyle” geri döneriz. Doluyken boşalmış, düzken yamulmuş halde.

İşte burada bir acemilik, bir savunma hatası söz konusu. Demek ki kendimizi dış etkilere karşı yeterince koruyamıyor, savunamıyoruz. Acaba iç zırhımız mı yeterince dayanıklı değil yoksa gelen ok mu çok yaman? Sanırım her ikisi de. O halde Carneidge’nin bahsettiği “tecrit odamıza” çekilelim hemen ve kendimizi koruyalım. Dış çevre, kendimizi ona bıraktığımız ölçüde etkiler bizi. Tıpkı bir akar-suyun, içine düşen adamı sürüklemesi gibi. Nehir, ne kadar azgın olursa olsun, dışarıdaki adama ne yapabilir? Ama, az evvel herkesin fizik çevreye tabi olduğunu ve etkilendiğini söylemiştik, şimdi kendi kendimizi tekzip mi ediyoruz? Hayır, bu sefer bahsettiğimiz, psikolojik bir tecrit. Eskilerin bahsettiği “encümen” arasındaki “halvet” işte bu tecrit, yalıtılmış odadaki alet gibi bizi muhafaza eder. Tabiatıyla ne kadar iyi ayarlanırsa ayarlanırsın hiç bir alet sonsuza kadar aynı kalmaz. O yüzden sık sık aleti kontrol etmek gerekiyor. Kimi bu murakabeden ebediyen mahrumdur. Kimileri, bayramdan bayrama, cumadan cumaya hatırlar bunu. Daha şanslı olanlar, kendilerini günde beş kez elden geçirir, kapıları önünden geçen suda yıkanır. Bahtiyarlar ise daimi bir huzur esintisine kapılmışlardır; saçları daima kendi rüzgârlarında dalgalanır onların. Kendi kendini tamir edip duran dış bünyemiz gibi onlar da en ufak bir iç sarsıntısını anında görür onarır. O yara açılmadan kapanır. Zaten açılmış, azmış yarayı onarmak güçtür; asıl olan yara almamaktır.

Biz gene akort meselesine dönelim ve bundan bir de toplumsal fayda umalım. Kendisiyle uyumlu ve barışık insanın çevreyle de uyum şansı yüksektir. Zira “kendisiyle barışık olmak” başkasıyla uyumun da asgari şartıdır. Tıpkı akortlu bir aletin korodaki diğer aletlere kolayca intibakı gibi. Akortsuz bir aletin ise böyle bir şansı asla

olmayacaktır. Peki ama diğer aletler de akortsuz ise. O zaman, şairin deyişiyile; “seyreyle sen gümbürtüyü” ideal bir cemiyet, farklı aletlerden meydana gelen fakat aynı parçayı çalan uyumlu bir koroya benzetilebilir. Böyle bir koro için her farklı alet yeni bir zenginlik, mevcuda yeni bir katkıdır. Ancak uyumsuz, akortsuz bir toplulukta her artış ek bir gürültü ve problem manasına gelir. Bir de tersini düşünelim. Uyumlu dahi olsa sadece bir aletten -uddan, kudümden veya bir başkası- meydana gelmiş bir koro ne kadar tekdüze ve sıkıcı olur, değil mi. O halde “yaşasın farklılık içindeki birlik” eski tabiriyle “fark”taki “cem”, “kesret”teki “vahdet” var olsun..

O halde kendimizi toplayalım ve Mevlana'nın benzetmesiyle noktalayalım sözlerimizi. Ham insan “kamuş”, olgun insan yakıcı nağmeler çıkaran bir “ney”dir. Çalınmayan alet ham mı olgun mu nereden bilinecek? Biz de kendi kendimizi üfleyelim ve gelen sese kulak kesilelim. Görelim hele düdük müyüz, ney miyiz? Sesimiz soluğumuz sarıyor mu bizi ve başkasını? Akordumuz yerindeyse ne âlâ, ne hoş. Yok değilse yeniden elden geçirelim onu ve “yeniden bir düzen verelim sazımıza.” Ne dersiniz a dostlar, yoklayın kendinizi ve bakın akordunuz yerinde mi?

Ahlak ve terbiye

Ahlak dediğimiz şey, insan için fitrî ve doğuştan gelen bir haslet midir yoksa onu sonradan mı kazanırız? Eski tabirleriyle ifade edersek; ahlak “vehbî” midir “kesbî” midir? Ahlakı akılla ilintili bulan Mutezile’ye göre ahlak, vehbidir. Buna karşılık Eşarilere, hususen Gazali’ye göre ahlak sonradan edinilen bir kavramdır. Bize de bu fikir daha makul geliyor. Sebebini izah etmeye çalışalım: Şüphesiz insan yaratılıştan “İslam fitratı” üzerinedir. Biz bu ifadeyi; “insan ahlaklı olmaya elverişlidir” şeklinde de anlayabiliriz. Bu fitrî potansiyel bazen iyi yönde inkişaf eder bazen de körelir. Her iki sonuçta da fitratla birlikte dış müdahale söz konusudur. “Dış müdahale” ifadesiyle birlikte yeni bir kavramla; terbiye yahut eğitimle karşılaşırız.

Fert üzerinde başlıca terbiye edici faktör toplumdur. Toplum derken; toplumun inançları, ahlakı, insan ilişkilerini vs. kastediyorum. Fert-toplum ilişkilerindeki etkileşme, özellikle ferdin şahsî kabiliyetiyle orantılı bir seyir takip eder. Vasat bir ferdin rengi, toplumun umumî rengidir. Genelde dengeli toplumlarda ekseriyetin ortak paydaları oluşmuştur ve fertler bu ortak kriterlere göre hareket ederler. Ancak aykırı tipler bazen müspet, bazen de menfî manada “vasat terbiye”nin dışında kalırlar ve toplumu etkilerler. Bunlar ya özel çevre şartlarıyla farklılaşan ya da yaratılıştan birtakım olağan dışı kabiliyetlerle mücehhez olan

kimselerdir. Vasat insanlarda bile “sürüleşme” temayülüne karşı daima bir iç direnç ve ferdi başkaldırı vardır. Asrın ilk yarısında Freud’un yöntemlerini kitlelerin sürüleştirilmesinde kullanan Rus ve Alman totalitarizminin mutlak başarıya ulaşamaması, bu ferdiyet cevheriyle izah edilebilir. İnsan her yerde insandır ve insanî mükellefiyetleri vardır. Esasen ahlak, ferdileştiği oranda gerçek manada ahlak adını almaya hak kazanır. Bu sebeple, rengi ne olursa olsun, bütün suçu sistem -yani toplum- üzerine atmak imkânı ortadan kalkmış oluyor. -Bu konuyu merak edenler, Soljenitsin’in eserinde bolca örnek bulabilirler, (Gulag Takım Adaları)- Neticede her toplumda farklı davranış örnekleri, gerek “yaratılış ahlakı” diyebileceğimiz fitrî potansiyel, gerekse gayretlerle kazanılan “kesbî ahlak” bakımından insanların eşit olmadığını göstermektedir.

Ahlak ve gelenekler

Ferdî farklılıklara rağmen neticede ferdi eğiten yine toplum. Burada şu sorulabilir; toplum da fertlerden meydana geldiğine göre, toplumu eğiten yahut onun genel kabullerini vücuda getiren şeyler nelerdir? Bir çoğumuz bu soruya; “gelenek ve görenekler” diye karşılık veririz. Peki ama gelenek ve göreneklerin de bir kaynağı olmalı değil mi? Genel kabule göre gelenekler -ekseriyeti itibarıyla- dinin topluma intibakı esnasında kazandığı yeni görünüşlerden ve davranış biçimlerinden ibarettir. O halde Durkheim -vardığı neticeler farklı da olsa- en temele dini koymakla haklı.

Din, yüce Yaraticı tarafından insan hayatının tanzim edilmesi manası taşıdığına göre, en baştaki sorumuza cevap verebiliriz; ahlak dışarıdan telkin edilen ve sonradan kazanılan bir şeydir. Tabiatıyla, bu telkine açık ve onu kabul istidadında bulunmak -diğer deyişle İslam fitratı üzere olmak- lazımdır; ta ki din muhatabını bulmuş olsun. Denebilir ki Allah, insanı ahlakı kabul eder bir istidatla

yaratmış, sonra da onun bu yönünü inkişaf ettirip kemale erdirecek müdahalelerde-dinler ve peygamberler yoluyla-bulunmuştur. Acaba bu müdahale olmasaydı insan kesbî bir ahlak sahibi olabilir miydi? Diğer bir deyimle, insan dinin amaçladığı hedeflere kendi gayretleriyle ulaşabilir miydi? Ahlakî bilgi ile doğrudan ilintili kabul ettiğimizde -gerçekte, mutlak olmasa da böyle bir ilinti vardır- insanın bilgisini arttırması oranında ahlakî olgunluğa ulaşacağı neticesine varırız.

Günümüz insanında, her konuda olduğumuz gibi ahlakî boyutta da geçmiş hemcinslerimize faik olduğumuz inancı mevcuttur. Hoşgörü, hümanizm, fikrî tolerans, insan hakları vs. günümüzde ulaştığımız yeni insanî kavramlar ve ahlakî kriterler olarak görünüyor. Ancak bu fikirlere yaşanan nice acı tecrübelerden sonra ulaşıldığını ve çok zaman da bunların uygulanabilir fikirler olmaktan çok uzak olduğunu hepimiz görüyoruz.

Ahlak ve bilgi

Peki neden? Neden bilgi ahlakîleşmiyor, erdem haline gelemiyor? Bir şeyi bilmekle yapmak farklı şeylerdir de ondan. Bilgi ancak iman derecesine yükseldiğinde kuvveden fiile geçme enerjisini bulur kendinde. Bilmek -vicdanlara göre değişen, tevil yolları daima açık- zayıf bir mesuliyet yükler bize. “İnsanın bilgisi oranında sorumlu olduğu” fikri, pek az vicdanda makes bulabilmiştir. Buna karşılık “yapmak” bizden feragat ister; çok zaman kendi aleyhimizde bir tutum içinde olmamızı ilzam eder. Bu ise yeni donanımlar gerektirir, sağlam bir vicdan ve kuvvetli bir irade yahut kısaca ahlak. İradeden soyutladığımızda geriye sadece tatbik imkânı olmayan nazari ilkeler kalır ki bu da “ahlak” tavsifine hak kazanamaz. Bu hakikat sebebiyledir ki günümüzün “bilgi toplumları” en fazla ahlakî çöküntüye maruzdurlar.

Bu noktada ahlakın insanlığın kaderiyle irtibatını vurgulamak amacıyla, Toynbee'nin endişelerini nakletmek isterim. (Yaşamı Seçin, Ankara,1985) Yazara göre günümüz insanının geçmiş atalarına göre çok ileri bir bilgi toplumu olduğundan hiç şüphe yok. Oysa ahlak söz konusu olduğunda bunu söylemek hiç de kolay değil. Hatta tersine bir gelişmeyle insanlığın daimi bir ahlakî tedenni içinde olduğu görülüyor. Bu da elindeki tahrip imkânlarıyla günümüz insanını çok tehlikeli bir duruma getirmektedir. O halde ahlakî tekâmül bir lüks olmaktan çıkmış, insanlığın selâmeti için zarurî hale gelmiştir. Aksi takdirde, dünyası için ahlakını feda eden Batılı, neticede o dünyayı da elinden çıkaracaktır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki ahlak; insan için potansiyel olarak yaratılıştan mevcut olan ancak tezahür ve tekamülü sonraki gayretlere bağlı yani, “kazanılan” bir kavram olarak tarif edilebilir. Ahlakın kazanılması belli bir dinin -yahut inanç sisteminin- terbiye ve telkini ile mümkündür. İslam, fikir olarak terbiyeye inanır ve bu anlamda müdahalecidir. İlk insan ilk peygamberdir ve ilahî mesaja muhaptır. Bizatihi “Rab”, terbiye edici demektir. Hz. Peygamber de kendisinin ahlaki mükemmeliyetini ilahî terbiyeye mazhar olmasına bağlamaktadır. Modern Batı anlayışı ise prensipte, ferde daha az müdahaleyi öngörür. Acaba insana müdahalede makul olan sınırlar, yahut insanî hürriyetin sınırı ne olmalıdır? İnsan “la-yüsel” midir? Bırakalım; “yapsın, etsin” mi? Yani mutlak hürriyet onun için mümkün ve caiz mi? Bu sorulara verilecek cevap yine temelde medeniyetlerin insan anlayışı ve tariflerine uygun olacaktır.

İnsanın hürriyeti - katırın hürriyeti

İnsan varlığındaki ikili yapıyı anlatan hoş bir fıkrayla başlayalım söze. Nasreddin Hoca katırını üzerinde gidiyormuş. İnatçı hayvan emre itaat etmiyor, kendi bildiği gibi davranıyormuş. Hoca bakmış ki söz geçirmek mümkün değil, bırakıvermiş dizgini. Görenler;

– Hoca, nereye gidiyorsun? demiş.

– Katırımın gittiği yere! cevabını vermiş sevgili Hocamız.

Fıkra tek başına anlatmak istediğimiz her şeyi anlatıyor aslında. Yine de biz maksadımızı açmaya çalışalım. İnsan kendisinin hem objesi hem de süjesi durumundadır. İrade, vicdan, ruh vs. bu bütünün süjesidir. Beden ve bedensel dürtüler de onun objesi, âleti. Eski Anadolu medeniyetlerinde görülen, üstü insan, altı at, şeklindeki canlı figürü âdeta bizim bu ikili yapımızı somutlaştırmak için yapılmış gibidir. "İnsan nedir?" Sualine her kültür kendi bakış açısına uygun bir cevap verir. Her şeyi cismanileştiren, aklileştiren Antik Yunan ve Modern Batı'nın insan tanımı izahtan varestedir. Bunun karşısında bedenden kurtulmayı nihai amaç edinen Uzak Doğu kültürlerinin yer aldığı görülür. Mutluluk, bedenden ve bedensel acılardan kurtulmayla mümkündür buna göre. Nirvana "ışığı söndürmek" demek, yani küllî bir ifna hali. Peki ama insan için her şeyin idrak merkezi olan "ben" yok olduktan sonra

mutluluk kimin için? İnsan kendinden kurtulmakla acıdan kurtulmuş olabilir; ama mutluluğa ulaşmış olur mu? Budizm bunun cevabını esirgiyor bizden. Bu sebeple de insan gerçeğini kucaklayacak bir vüsat ifade etmiyor. İslam'a göre ise bu iki zıt kutbun denge hâli, bize ideal insanı verir. Denge her ikisinin de mevcudiyetini zorunlu kılmakta, biri adına diğersinin tasfiyesini men etmektedir. Ruhu güçlendirmek için bedeni zayıflattığımızı farz edelim; bu güçlü ruh hedefine varacak vasıttan -katır yahut at diyelim biz buna- mahrum kalacaktır. Tabiatıyla aslanan, hedefi süvarinin tayinidir; inatçı katırın değil. Ancak biniciyi bu hedefe götürecek olan yine binitinden başkası olmayacaktır.

İçimizdeki zindan

Şeriatı, dört zindandan bahsediyor, insan için. (İnsanın Dört Zindanı, İst. 1985) Zindanlarımızdan üçü dışımızda, biri içimizde. Bu zindanlardan kurtulmak yahut mutlak hürriyete ulaşmak bizim için bir vehimden ibarettir, yazara göre. Nedir bunlar? Öncelikle, bizi belli bir zaman ve mekân kuşatır; bir aile, toplum ve millete mensubuz, bunlar bize birçok şeyi istemedi verirler. Modern imkânlar sayesinde günümüz insanının bütün bunları aştığını farz edelim. En çetin diğer bir esaret daha kalıyor ki o, kendi içimizdedir. Dışımızdaki zincirlerin farkındayızdır ve onlardan kurtulmak isteriz. Bu yüzden tarih, esarete isyan eden fert ve milletlerin tarihidir bir anlamda. Oysa iç esareti öyle kolayca fark etmeyiz ki onunla mücadele edebilelim. Fark etmeyiz çünkü o bizden bir parçadır. Bindiğimiz katır alıp bizi götürmede ve biz bu yönü kendimizin tayin ettiğini düşünmekteyiz.

Böyle bir hürriyet aslında binicinin değil katırın hürriyetidir. O halde hürriyetten bahsederken ne adına hürriyet istediğimizi düşünmemiz gerekiyor. Katır adına mı süvari adına mı? Tabii iş, bunu fark etmekle bitmiyor. Altımızdaki huysuz hayvan öyle kolayca bize ram olmaz, itaat etmez.

Peygamberin (s.a.s.) bile kendisinden Allah'a sığındığı bir gücü ve inadı var onun. Siz katırınızın yönünü tayin etmekteyiz fakat en ufak bir dalgınlığınızda o yine rotasını kendi bildiği tarafa çevirmekte. Bu da sizin devamlı uyanık kalmanızı, teyakkuz halinde bulunmanızı gerektirmekte.

Katırı vuralım mı?

Bu durumdaki binici, şu iki tercihten birini seçmek durumundadır ya bütün zorluklarına rağmen atını/katırını kontrol altında tutmak ve yola devam etmek ya da onu vurmak. Batılı için hedef bu canavarı beslemek, azmanlaştırmak ve onun gittiği yere gitmek. Güney Budist'i, ne yapmalı, sorusuna; "Hayvanını öldür ve kurtul" cevabını verecektir; İslam ise,"Onu terbiye et." Şüphesiz vurmak daha kolay bir çözümdür; zira onu vurur ve kurtuluruz. Ancak binici bu yolu tercih ettiği takdirde, vasıtasından mahrum kalacak ve varsa eğer, gayesine de ihanet etmiş olacaktır. Bir üçüncü yol olarak, hayvanı yemsiz bırakarak güçsüz düşürmek ve bu suretle onu daha kolay idare etmek düşünülebilir. Gerçekten bu, acemi bir binici için iyi bir çözüm gibi görünüyor. Bu suretle o, düşme ve sapma tehlikesi olmadan yavaş yavaş yoluna devam edebilecektir. Ancak, hedefine bir an evvel varmak isteyen çelik iradeli bir bahadır için ne tahammül edilmez bir durum! Usta binici, altında her an fırlamak için bekleyen yağız atını çelik kollarıyla gemler, dizleriyle nefesini keser, muma çevirir. "At sahibine göre kişner." demişler. Artık zavallı hayvanın süvarisinin iradesine ram olmak ve onun gösterdiği hedefe doğru koşmaktan başka yapacağı şey kalmamıştır.

Katır ve dünya

Yukarıdan beri benzetmemizin iki unsurunu insanın kendi çift yönüyle irtibatlandırdık. Daha geniş manasıyla alınacak olursa "at" yahut "katır" dünyadır; dünyalık her

şeydir. Şöhret, zenginlik, mevki vs. Tıpkı at gibi şöhretin ve zenginliğin de tabî bir meyli, dolayısıyla riski vardır; insanı kendi istikametine çeker. “Salebe’nin koyunları” bunun İslam tarihindeki tipik örneğidir. Bu bedbahtı dinden eden zenginlik Hz. Osman’a ne kadar yakışmış ve o, bu binnek sayesinde, müjdelenmişler arasındaki yerine ulaşmıştır. Hilâfet makamına yükselmek için alçalan nice bedbahtlar yanında, Peygamberin (s.a.s.) kutlu arkadaşları, Ebubekir, Ömer ve Ali oraya ne kadar yakışmışlardır.

Demek ki insan hürriyetinden bahsedilirken aslında iki hürriyet birden söz konusudur; insanî hürriyet ve hayvanî hürriyet. Mutlak hürriyet insanın sınır tanımayan ihtiraslarına yol vermek demektir. Hayvan her şeyden önce; doymak, tüketmek, üremek ister; insanî kavramlar bir bukağıdır onun için. Hayvanî ferdiyetin azmanlaşmasıyla vücut bulan kapitalist, işte bu hürriyetin doğurduğu bir canavardır.

İnsandaki düalizm

Gerçekte insandaki düalizm mutlak olmadığı için varlığının iki yönü -ruh ve ten-birbirinden bağımsız değildir. Bu manada ruhun; “kafesteki kuş olması” sadece şairane bir ifade olmalı. Zira iyi ve kötü isteklerimizin kaynağı biridir. Bu kaynağın yarısını tahrip etmek, diğer yarısını da muattal hale getirmek demektir. Yani kafesi kırmakla kuş kurtulmuş olmayacaktır, kafesiyle birlikte o da ölecektir. Evet bir kuş ve kafes var ama birbirinin düşmanı olarak değil, karşılıklı olarak birbirine borçlu iki varlık olarak.

Terbiye budamaktır; verimsiz dalları verimli dallar he-sabına feda etmektir, yoksa ağacı kökünden kesmek değil. Yahut da ekini kurtarmak için seyreltmek gibidir bu. Kaza riskini yok etmek için arabayı terk etmek, kazadan da büyük bir yanlıştır. Aslolan, sürücüyü aracını koruyacak bilgi ve becerilerle donatmaktır.

Paradoksal hürriyet

İnsan başlangıcı itibarıyla daha çok biyolojik bir varlıktır; hayvana daha yakındır. Çocuğun ilk istekleri; doyma, uyuma ve bilahare cinsi dürtüler vs. onun bu yapısına uygun tabii hislerdir. Onda melekî bir savfet olduğunu elbette inkar etmiyorum, ancak bu durum onun henüz bazı biyolojik ihtiyaçlardan uzak olmasıyla ilgili bir “zorunlu ahlaklılık”tır, -Harut ve Marut ahlakı da diyebiliriz buna- ancak din ve ahlak, bize ötelere gelmekte ve bu sınırsız isteklere bir yön vermekte, onları zabt u rabta almaktadır. Bu itibarla potansiyel hürriyetini, ahlak adına, kendi eliyle sınırlayan tek canlı insandır, diyebiliriz. Diğer bir ifade ile insan dışındaki tüm canlılar, tabiatlarının kendilerine verdiği imkân nispetinde hür iken, sadece insandır ki onu ahlakın sınırlarıyla sınırlamaktadır. Böyle yapmaktadır, zira hayvanî hislere bukağı vurmak, onları olması gereken sınırlar içinde tutmak, insanî tarafımızın hayat hakkını savunmak demektir. O halde hayvanî hürriyete getirilen kısıtlama, aslında insanî hürriyete gidişten başka bir şey değildir. Diğer taraftan hayvanî hürriyet insanı hayvana teslim etmek anlamı taşıyor ki asıl esaret budur. Bu sebeptendir ki, din, ahlak vs. gibi değerleri kendi hürriyetleri için bir tehlike olarak görenler, farkında olmaksızın herkesten fazla hürriyetlerini riske atmaktadırlar. İnsan, altındaki bir varlıkla, üstündeki bir varlık arasındadır; hayvan ve melek. Dolayısıyla hürriyeti de bu konumuna uygun olmalıdır.

O halde herkes idare edebileceği kadar semirsin katırını. Ta ki katıra esir olmasın; katır onun esiri olsun. Binicinin binitinden şikâyet hakkı yoktur. Kendi kendisinden şikâyet etsin o, eğer edecekse. Tekrar başa dönelim ve soralım; hürriyeti kimin için istiyoruz? Bizim parolamız; “İnsana hürriyet, katıra esaret” olacaktır.

Yeterince şık mısınız

Aynada uzun uzun süslenen yedi yaşındaki kızımı seyrediyorum. Çocuk seyredildiğini fark edince yüzü kızarılarak, mahcup bir şekilde aynayı terk ediyor. Bu yaşta bir çocuğu bu kadar süre ayna karşısında tutan şey üzerinde düşünüyorum. Çocukların büyümesine dikkat edenler, onlarda en erken ortaya çıkan özelliklerden birinin güzellik duygusu olduğunu fark etmişlerdir. Henüz iki yaşındaki kız çocuklarının bile kendi bebeklerini süsledikleri ve elbise seçiminde titizlendikleri görülür. Nitekim konuşmayı öğrenme aşamasındaki çocukların ilk öğrendikleri kelimelerden biri “cici” öbürü “kaka” yani güzellik kavramıyla ilgili iki kelime.

Gerçekten insanı diğer canlılardan ayıran en temel kavramlardan birinin “estetik”, duygusu olduğunu söylersek yanılmış olmaz. Bütün güzel sanatlar bu duygunun tezahürlerinden ibarettir. İnsan faaliyetleri arasında çevreyi süslemek önemli bir yer tutar. Eski mağara freskleri resmin ve tezyinatın neredeyse insanlıkla yaşıt olduğunu göstermektedir. Diğer güzel sanatlar da böyle. Kap kakak gibi tamamen pratik amaçlı aletlerin, hatta savaş araçlarının bile muhtelif şekilde tezyin edilmesi, ekonomik ve biyolojik faaliyetlere katılan insanî taraf olarak kendini göstermektedir. Ancak söz konusu olan, bizatihi insanın kendisi ise süslenme apayrı bir mana ve boyut kazanır. Arkeolojik

kalıntılar arasında bu amaca hizmet eden ziynet eşyaları mühim bir yekun tutar. Tarak, bilezik, ayna vs. neredeyse insanın ilk kullandığı eşyalar. Halbuki bütün bunların insan hayatı için pratik ve zarurî olduğu söylenemez. Özellikle ayna, insan icatları arasında çok özel bir mana ifade eder. Geniş tefsir ve çağrışımlara müsait olmakla beraber aynayı kısaca, insanın kendi kendisini görme ve süsleme vasıtası diye tarif etmek mümkündür. En kadim mağara duvarlarındaki ayna kullanan kadın figürleri, eski toplumlardan günümüze kadar vücut bulan muhtelif malzeme ve teknikle yapılmış yüzlerce ayna çeşidi onun eskiliğinin ve insan için öneminin delili. Günümüzde, sayıları iyice azalmış olan pagan toplumlarında bile bu aletin ve diğer süslenme araçlarının ne denli önemli olduğunu televizyon ekranlarındaki belgesellerden anlamaktayız.

Evet, estetik duygusu olan tek canlı biziz. Bu itibarla tamamen beşerî ve diğer canlılarla müşterek faaliyetlerimizde bile bir farklılık katma özelliğimiz var. Bir tarifile insan, beşerî faaliyetlerine kattığı estetik boyut oranında hayvandan uzaklaşmakta, insanlaşmaktadır. Yediğimiz yemek sade karın doyurmak için değildir; salatamızı doğrayışımızda, ekmeğimizi kesişimizde bile bir estetik vardır. -Bu vesile ile Soljenit'sinin Sibirya'daki sürgün günlerinde mahkumlara daha çok işkence etmek üzere gardiyanların ekmeği, insanı acıktırarak güzel kestiğine dair müşahedesini hatırlayalım- Uyur, yemek yer, cinsi ihtiyaçlarımızı görürüz. Ancak, bütün bu hayvanlarla müşterek ihtiyaçlarımızı hayvanca yapmayız. Eşine yahut nişanlısına çiçek vermek tamamen insanî bir davranıştır. Aynı çiçek çok zaman sofralarımızı da süsler. Bayağı bir işi böylece bir sanat haline getirmiş oluruz. Ancak insanlıktan çıkmış kişilerde estetik kaybolmakta ve hayvanî özellikler öne çıkmaktadır.

Günümüzde özellikle üst baş düşkünlüğü aşırı bir noktaya varmış ve kendi sanayisini doğurmuştur. Sadece

konfeksiyon alanında değil, kozmetikte de büyük bir sanayi vücut bulmuştur. Öyle ki; kozmetik ürünler, ozon tabakasını tehdit eder hale geldi. Güzel görünmek sadece hanımlara ait bir meyil olmaktan çoktan çıkmış bulunuyor. Birkaç göbek önceki cedlerimize göre bu gün ev süslemesine ve giyim kuşama harcadığımız para muazzam bir yekun tutmakta. Halbuki barınmak ve giyinmekten amaç sırf biyolojik bir ihtiyacı gidermek olsaydı bu kadar masrafa hiç gerek kalmayacaktı. Günümüz hanımları -hatta erkeklerin mühim bir kısmı- zamanlarının epeyce bir kısmını ayna karşısında geçiriyorlar. Sahne artistlerinde bu durum iyice marazî bir hâl almış ve dış kıyafetten de öte estetik ameliyatlara doğrudan insan bedenine müdahale neredeyse gelenekselleşmiştir. Nedir bütün bunlar? Yukarıda söylendiği gibi güzel olma, güzel görünme isteği ve bunun tezahürleri.

Bu durum son asır insanın bütün dikkatini dışa verdiği en bariz bir kanıtı. Aslında, meşru sınırlar dahilinde kalması şartıyla, bu gayreti fuzulî ve faydasız bulmuyoruz. Zira bize emanet olan vücudumuzun bakımını yapmak ve ona da hakkını vermek hem beşerî hem dinî bir görevimizdir. Nitekim Hz. Peygamberin daima güzel ve temiz giyindiğini ve çevresine de bunu tavsiye ettiğini biliyoruz. Dikkati câlibdir ki O, İslam gençlerine, henüz Müslüman olmadığı halde, Musab'ı güzel giyinişi ve saç bakımı ile örnek olarak göstermişti. Bununla birlikte gerek dinin gerek ahlakın amacının “suret” güzelliğinden çok “siret” güzelliği olduğuna hiç şüphe yok. Bütün dinler basit bir tarifile bu iç güzelliğini gerçekleştirmek için gelmişlerdir. Hz. Peygamber de görevini; “güzel ahlakı tamamlamak” ifadesiyle özetlemişti. Güzel ahlak yani iç güzelliği. Demek ki bizim asıl güzel tutmak ve bakımını yapmakla görevli olduğumuz husus bedenimizin dışı değil içi. Zira insanın asıl insana benzemesi ancak bu sayede mümkün. Dışı insan olan kişinin içini de insanlaştırması, süslemesi ameliyesi bu. Acaba

biz dış güzellik için esirgemediğimiz dikkat ve ilginin ne kadarını iç güzelliğimiz için gösterebiliyoruz, bunu soralım kendimize.

Mademki dış ve iç yapımızla bir bütünü, o halde her iki tarafımızın da bizde hakkı var. Bu bütünün dışa ait kısmı bizim için bir kaderdir. Güzel yahut çirkin olmak elimizde değildir. Kalıtım ve çevre özellikleri bize bir miras olarak atalarımızdan intikal eder. Beslenme şartları ve müdahaleler bu yapıyı ancak kısmen etkiler. Netice olarak yüzümüz ve bedensel özelliklerimizin mesulü biz değiliz. Yüz ve vücut güzelliği bize ilahî bir ihsandır, buna mukabil bedensel özürler ise imtihan vesilesidir. Buna karşılık değişebilir özelliği olan ve kendisinden sorumlu tutulduğumuz bir de iç âlemimiz, iç kıyafetimiz var. Dış görünüş ve kıyafetimiz bize ilk elde bir saygınlık verir. Ancak davranışlarımız ve konuşmamızdır ki iç elbisemizin durumunu ortaya serer. Bu yüzden; “insan kıyafetiyle karşılaşılır, davranışlarıyla uğurlanır.” diyor atasözü. Kıyafetimiz halk içindir, ahlakımız ise kendimiz için. Zira ilahî mesaj bize, kıyamet gününde kıyafetlerimize ve suretlerimize göre değil kalplerimizin temizliğine ve onun tezahürlerine göre bir itibar göreceğimizi tembih ediyor. Unutmayalım ki suret güzelliği bütün çabalara rağmen gelir geçer. Her gül solmaya mahkum, her güzel çehre de bozulmaya. Her güzel -özellikle sinema artistleri- gençliğinde alıştığı takdir dolu bakışların yaşlılığında acıma-ya döndüğünü kendi nefsinde yaşamıştır ve yaşamaktadır. O halde solmayan ve bitmeyen güzelliğe talip olmalı insan. Bunu gerçekleştirdiğinde hem dünyada hem ukbada güzelliği kaybetmemek üzere yakalamış demektir.

Eskiler insanı çok zaman bir mektuba yahut kitaba benzetmişler. Her mektubun bir zarf , bir de mazrufu var. Aldığımız mektupta, zarfa gösterilen itina size muhtevası hakkında da fikir verebilir. Asıl mektup da zarfa uygunsada ortada bir çelişki yok demektir. Ancak, nice süslü zarfın

içinin bomboş olduğunu çok zaman hepimiz müşahede etmişizdir. Bu durum ne derin bir hayal kırıklığı sebebi! Aynı hali kapağı ve baskısına pek özenilmiş ama muhtevası ile pek hafif bir kitap karşısında da yaşarız. Şüphesiz bir eserin dış görünüşü de önemlidir; zira ilk intiba, ilk incizap şekille hasıl olmaktadır. Ancak asıl önemli olanın muhteva olduğu da her hâlde tartışma götürmez. Kendi zarfımız da mazrufumuza uyuyorsa ne âlâ; yok böyle değilse olduğumuz gibi görünme gayreti içinde olalım, mazrufumuzu zarfımıza uygun hâlde getirelim. Hz. Mevlana, insanların ekserisinde görülen bu çelişkiyi şu veciz ifadeyle ortaya koymuştu; “Nice insanlar gördüm ki elbisesi yoktu, ne elbiseler gördüm ki içinde insan yoktu.” Bizler elbisesiz birini gördüğümüzde merhametimiz kabarır. Oysa asıl acınması gerekenler sırf elbiseden ibaret olanlar değil mi? Bunların birincisinde insana yazık, ikincisinde de elbiseye. Her hâlde en iyisi “elbisesi olan insan” olabilmek.

Tekrar yukarıya dönelim ve dış görünüşümüze verdiğimiz önemi irdeleyelim. Yırtık, kirli yahut ütüsüz bir elbiseyle; taranmamış bir saç ve tıraşı uzamış bir suratla insan içine çıkabiliyor muyuz, yoksa bunu kendimize ar mı biliyoruz? Kıyafetimize ve görünüşümüze bunca önem verişimiz neden? Sanırım bunun sebebi en yukarıda söylediğimiz gibi bizim bizzat kendi estetik hazzımızı tatmin ve başkaları tarafından beğenilme duygusu. Dışarı çıktığımız andan itibaren hemen hepimiz bir miktar sahne sanatkârıyızdır artık. Beğenilmek duygusu da son derece tabii ve insanîdir. Böyle olduğu halde perişan iç elbiselerle insan arasına çıkmaktaki cesaretimiz şaşılacak bir şey. Her hâlde durumun farkına varılmayacağını düşünüyoruz. Oysa nasıl biz, hâl ve hareketlerine bakarak başkalarının iç ahvali hakkında bir fikir sahibi oluyorsak, onların da bizim iç portremizi kestireceklerinden hiç şüphe etmeyelim. O hâlde her gün dışarı çıkmadan evvel kendimizi sadece duvar aynasında değil bir de iç

aynamızda gözden geçirmeli ve kendimize sormalıyız; “Yeterince şık mıyım?” Kişinin kendisini iç aynasında görmesi, cam aynada görmesinden daha zor şüphesiz. Zira iç ayna, insana istediği görüntüleri veren bir hokkabaz. Bunun için başkasında çirkin gördüğümüz birçok şeyi kendimizde fark etmeyiz bile. Zira, insan kendini, hatalarıyla birlikte sever. Bu durumu Mevlana'nın nefis hikâyesi ne güzel özetliyor. Müşterek kaptan yemek yiyen biri karşısındakinin elinde bir sivilce görerek iğrenir ve elini sofradan çeker. Durumu fark eden beriki şöyle der: “Görüyorum ki elimdeki sivilceden iğreniyorsun. Allah sana insaf versin, bir de sen kendi eline bak.” Adam kendi eline bakar ve orada koca bir çıban olduğunu ancak o an fark eder.

O halde bize bizi gösterecek bir ayna lazım. Bu aynalarla çok sık karşılaşmayız, karşılaşmak da hoşumuza gitmez esasen. Bu konuda tıpkı hikâyedeki zenci gibiyiz. Hani ömründe hiç ayna görmemiş, çirkin mi çirkin bir zenci yolda bir ayna kırığı görmüş ve bu parlak cisim dikkatini celbettiği veçhile onu alıp silmiş ve yüzüne yaklaştırmıştı. Aynaya yansıyan çirkin yüzünü görünce irkilerek onu yere fırlatmış ve demişti ki: “Ne kötü gösteren bir aynaymışsın sen. Zaten iyi olsaydın böyle kırılıp çöpe atılır mıydın?”

Kendimize ve çevremize sorarak bitirelim yazımızı. Ey her gün evini süpürüp duran kadın, kendi içindeki kirleri de kapı önüne bırakabildin mi acaba? Parlatıp durduğun aynalar ve avizelerin ışıltısı iç âlemine uygun mu? Ya ayakkabısındaki lekeye tahammül edemeyen şık bay, alnın ve vicdanın da o kadar parlak mı? Aynalara saatlerini veren sanatçı, zarfınla pek bakımlı olduğunu görüyorum ya mazrufundan ne haber? Güzel görünmeyi becermişsin ya gerçekten güzel olmayı? Şıklığıyla övünenler! Dikkat edin kendinize, yeterince şık mısınız bakalım?

Ekinci toprak ve tohum

O tobüsün kirli camı ardında akan yaz sonu manzarasına dalmış düşünüyorum. Yeşilin ve sarının sayısız tonları geniş bozkırı örtüyor. Tepeler çıplak ve çirkin. Yükseklerde cılız, zavallı buğday ve arpa başakları daha aşağılarda yerlerini hasadı bekleyen dolgun hemcinslerine bırakıyor. Yol mütemediyen alçalarak, nehrin böldüğü vadiye inince kendimizi daha yoğun bir yeşilin kucağında buluyoruz. Tepele- rin ve yolu çevreleyen yüksek söğütlerin gölgeleri üstümüze düşüyor. Biçilmiş ot hevenkleri dizi dizi. Yer yer gür pancar ve mısır tarlaları toprağın ve suyun bereketini haykırmakta. Lakin yine de her tarlanın verimi aynı değil. Bir çiftçi çocu- ğu olmanın alışkanlığıyla gözüm bunu fark ediyor. Yüksek mısır koçanlarının içinde âdeta kaybolmuş halde çalışan bir ihtiyarın yanından geçiyoruz, başını çevirip bize bakıyor. Gözümü alan yeşillik beni yılların ötesine, çocukluk hatı- ralarına götürüyor. Arkadaşlarımızla en yüksek ve en çok koçanlı mısırın hangimizin tarlasında bulunduğunu tespit için iddiaya tutuşmalarımız, mağlup olmayı bir türlü ka- bullenemeyişimizi hatırlıyorum. Ah o çocukluk günleri. O zamanlar büyüklerin kullandığını görüp özendiğimiz sigara yerine mısır püsküllerini kağıda sarar dumana boğula boğula içerdik. Acaba şimdiki çocuklar da aynı şeyleri yapıyor mu? Arabanın kamp yerine varmasıyla düşüncelerim bölünüyor. İniyor, hazırlıklara başlıyoruz.

Ögle yemeğini neşeyle yemiş, çaylarımızı içmiştik. Herkes yemek sonrasının rehavetiyle uzanmıştı. Ben, elimde kulplu çay bardağı, sırtımı çam ağacına dayamış, ayaklarımı suyun serinliğine bırakmıştım. Başımın üstünden suya düşen bir karaltıyla irkilerek döndüm. Az evvel tarlasında çalışan yaşlı amcaydı bu. Ayakları, kolları çemreli ihtiyar, serin suda abdest aldı ve az ilerideki çamın gölgesinde namaza durdu. İlk defa namaz kılan birini görür gibiydim; hareketler öylesine uyumlu ve güzeldi. Bu yaşlı beden âdeta nefis manzara ile bütünleşiyor, çevre onu, o çevreyi tamamlıyordu. Telâşsız, huzurlu, belli ki zevk alınarak kılınan bir namazdı bu. İçimde bu ihtiyara karşı bir damarın kaynadığını hissettim. Sanki görünmez bir el beni ona doğru çekiyordu. Bir konuşma vesilesi icat etmeliydim. Bir bardak çay aldım ve suyu geçerek ona yöneldim. İbadetini bitiren ihtiyar şimdi sırtını ağaca dayamış; bağdaş kurmuş oturuyordu. Çayımı reddetmedi. Bardak boşaldığında ben onu, o beni kısaca tanımıştı. Az evvel çalıştığı tarlanın kendisine ait olup olmadığını sordum ve bereketini övdüm. İşi zor muydu, yalnız mı çalışıyordu vs. sözü bilerek buraya çekmiştim, zira, bu konuda karşımdakiyle konuşacak kadar bilgim vardı. O iltifatımı tebessümle karşıladı ve bana mesleğimi sordu. Sonra bir bilge tavrıyla kendi mesleğiyle benim işim arasında benzerlikler buldu, alâkalar kurdu. Ben de istedim ki bunları okurlarımla paylaşayım. İşte özetle, bilge amcanın anlattıkları.

– Evladım, bilirsin ki iyi mahsul yetiştirmek zordur. Bu doğru; ama, en zor meslek hocalık, en iyi mahsul de insandır. Bu iki meslek üç yönden birbirine benzer. İyi mahsul için evvela iyi toprak, sonra iyi tohum lazım; ama bu ikisi mahir bir çiftçi olmadan ne işe yarar? Demek ki bunlardan biri eksik olursa netice hasıl olmaz. Bir kere ikinci işini iyi bilmeli, hem tohumu tanımalı, hem toprağı. Hangi toprak hangi ekime elverişli, nerede ne biter, bunları

bilmeden olmaz. Bir tohum için iyi olan öbürü için kötü olabilir. Sulu tarlaya, pancar yahut mısır ekersen mahsul alırsın. Orda bir de buğday dene bakalım, tohumun çürüdüğünü göreceksin. Onu nereye ekeceksin? Kuru toprağa, güneşli yamaca. Bak gördün mü, birini büyüten şey nasıl öbürünü çürütüyor. Peki bunları kim bilecek? Tabi ki tohumu atan el, yani ikinci.

Çiftçinin nasıl olacağını gördük şimdi, gelelim tarla ile tohuma. İyi toprağın cinsi var huyu var; bunu bilersen mutlaka bir mahsul alırsın; ama kötü toprakta ne o biter ne öbürü. Uğraşır çabalarsın, elde ettiğin, emeğine değmez, ektiğin tohumu bile karşılamaz. Bak şu yüksek tepeleri görüyor musun?

– Evet amca. Galiba çavdar ekili değil mi?

– Haklısın. Ama ne çavdar! Hayvan salsan karnını doyurmaz. Toprakta bir şey kalmamış ki bir şey versin. Olmayan ne verebilir? Rüzgar almış götürmüş, sel götürmüş geriye çakıl çakalak kalmış. Aşağıya indikçe toprak daha verimli. Gel gelelim, yine de her birinin mahsulü farklı. Niçin böyle? Artık orası ya tohuma bağlı ya çiftçiye. Tohumun cinsini iyi seçmeli. Biri var on verir, biri var elli. Hata tohumda değilse eken elde. Tarlayı tavında sürmek, tırmıklamak ve ekmek lazım. Her şey vaktine bakar a oğul! Bilgi ve tecrübe lazım bunun için. Bilgi ve tecrübe olmazsa emek, emek olmazsa öbürleri işe yaramaz. Bunun için birinin beş aldığı yerde öbürü on alır.

İhtiyar burada bir soluk aldı ve bana dönerek ciddi bir tavırla devam etti:

– İmdi evladım. Bilirsen sen de bir ekincisin. Her talebe bir tarladır, elindeki bilgilerse tohum. Her insan farklı toprağa benzer. Huyu ayrı, cinsi ayrı, kabiliyeti ayrı. Biri var ki bitek toprak gibi, elinden bir tohum düşürsen alır biri bin eder. Böylesi azdır. Bir başkası da var ki çorak

topraktır. Ekersin, uğraşırısın -tabi Tanrı emaneti, bıkmak olmaz- lakin tohumunu çürütür, el elde kalırısın. Allah vermezse kul ne verebilir? Gel gelelim ekseri insanlar bu ikisinin arasındadır. Verirsen, verirler, ekersen büyütürler. Ama kime ne, ne zaman, nasıl vereceksin? Kime ne kadar lazım, bunları bilmen gerek. Yanlış tarlaya tohum ekme, susam tarlasından darı bekleme. Herkese ihtiyacını ver ve ondan da verebileceğini iste.

İhtiyar bir kere daha soluklandı ve müsaade isterken, yukarıdaki iltifatımı da karşılıksız bırakmadı;

– İşte evladım, görüyorsun ki senin işin benimkinden de zormuş, ne dersin?

Sırtı kazmalı, ayakları lastik pabuçlu sevimli amcayı hayran gözlerimle uğurladım.

Modern sanat ve modern insan

Hayatın sanatla irtibatı genel kabullerimizden. Sanat bir şekilde hayatı nasıl anladığımızı, nasıl yaşadığımızı ifade eder. Bu yönüyle sanata hayatın aynası demek mümkün. O halde ilk elde bize absürd gelen modern sanatları da ciddiye alalım. Hiç şüphe yok! Klasik bir ressam bu günün resmini, klasik bir yazar da günümüzün romanını anlayamazdı. Dali'nin, Picasso'nun eserlerinde neden bildik çizgiler kaybolmuştur? Neden insan azaları karmakarışık ve giriftir. Sözgelimi elimizin ortasında kocaman bir dil sarkması, ayağımızın tepemizden çıkması nedendir? Bütün bunlar ilk elde pek manasız, pek saçma! Ama hayatın bizatihi kendisi de günümüzün insanı için manasız, muvazenesiz ve saçma değil mi?

İtibar ettiğimiz, inandığımız değerlerimiz alt- üst, eğri büğrü. Tıpkı maymun aynasına yansıyan görüntüler gibiyiz. Öylesine gülünç ve muvazenesiz. Şaşkınlık, gayesizlik, prensipsizlik günümüz insanının temel özellikleri. A. Malraux'un deyimiyle, "Hayatın manası nedir?" sorusuna her medeniyetin verecek bir cevabı vardı, sadece günümüzün medeniyetinin yok. İnsan varlığının manası nedir? Güzel, iyi, doğru; çirkin, kötü, ve yanlış ne ifade eder? Bütün bunlara anlamını veren din ve ahlak müesseseleri hayatımızda nasıl bir yer tutuyor. Aile, toplum, millet ve insanlığa nasıl bakıyoruz? İşte insana

anlamını veren, ancak birçok kişiyi hiç ilgilendiremeyen bir yığın sual.

Sözgelimi aileyi ele alalım. Aile her çağda ve her toplumda çekirdek görevi ifa etmiştir. Günümüzde ne hale geldiğini TV kanallarından, gazete sayfalarından takip edince insan daralıyor. Aile bütün dinî ve insanî değerlerin taşıyıcı elemanıdır. Bu bakımdan hiç bir şey ailenin çöküşü kadar hazin ve tehlikeli olamaz. Sadece aile mi? Her gün medyaya yansıyan yeni yolsuzluklarla çalkalanıp duruyoruz. Cemiyeti cemiyet yapan birtakım değerlerin hızla çürüyüp anlamını yitirdiğini müşahede ediyoruz.

Yukarıdaki sorumuza geri dönelim. Aile, din, ahlak, doğruluk ilh. ne ifade eder? Bunlara verecek cevabımız var mı? Bunlara verecek cevabı olmayan insanın varlık esprisini nedir? Geriye, insanın bu derin boşlukta tutunacak nesi kalmıştır? Her şeye anlam kazandıran bir öz, bir çekirdek olmalı ki varlığı onun etrafında örelim. Gelmiş geçmiş bütün kültürler için böyle bir çekirdek mevcuttur. Şimdiki müstesna. Modern insan sadece atomu değil, ondan daha tehlikeli olmak üzere kendi ruh çekirdeğini de parçaladı. Matta incilindeki şu soruyu biz de kendi kendimize soralım: “İnsan dünyayı satın almak için ruhunu verdi. Peki ruhunu geri almak için verecek nesi var?”

Her inanç ve kültür bir yeni dünya inşa eder ve her şeyi belli bir anlayışa göre yerli yerine kor. Her eşyanın nerede bulunacağı bellidir burada. Bu dizaynın doğru ya da yanlış olması işin diğer yönü; ama mutlak olan her kültürün böyle bir değerler skalası olması. Sadece bizim doğru ve yanlısımız kalmadı. Doğru ve yanlışı kalmayan bir toplumda hiç bir şey bina edilemez. Edilemez, zira her şey gibi cemiyet de bir temele muhtaçtır. Ta ki her şeyi onun üzerinde bina edelim.

Yaşadığımız olaylara ve çevremize bakalım ve düşünelim. Öyle insanlar tanıyoruz ki hayatları bir yığın kaostan

ibarettir. Bu gün ak dediklerine yarın kara demeleri bizi şaşırtmaz. Halden hale, renkten renge girerler. Merhum Akif'in dediği gibi, iki yüzlü değil iki yüz yüzlüdürler. Hiç bir prensip onları bağlamaz, elinizden sabun gibi kayarlar. Bir türlü yakalayamazsınız onları. Sadece siz değil bizzat kendi kendilerine de yabancıdırlar. Çünkü bir fikir ve inanç omurgasından mahrumdurlar. Bir prensipleri varsa prensipsizliktir bu. Her şeyi o anın gereğine göre yorumlama, menfaati tek mabud edinme. İşte bu tip insanları görünce Dalı'nın eserlerini anladığımızı hissederiz. Karmakarışıklık, saçmalık, absürt.. Günümüz insanının gerçeği bu. Resam, sanatkâr kavrayışıyla bu gerçeği yakalamışa benziyor. Sadece resimde değil bu tutum. Filmlerdeki acayip yaratıklar bize olabilir geliyor artık. "Ne saçma!" diye geçemiyoruz onları. Bu saçmalık tutkusu, hayatımızla irtibatından olmasın sakın. Modern edebiyat da öyle. Onda melek ve şeytan birlikte dans etmekte, iyi ile kötü kucak kucağa. Post modern anlayış her kutsalı kabul eder gözüküp reddeden bir zihniyet. Her şeyi kabul hiç bir şeyi kabul etmemek değilse nedir? Bu müsamahadan apayrı bir şeydir. Hoşgörü kendi varlığını kabulle birlikte bir anlam kazanır. Kendi mukaddesi olmayanın başka mukaddeslere iyi niyeti pek inandırıcı gelmiyor. El hâsıl post modern roman, Dalı'nın resimlerine pek benziyor. Dağılan, manasını kaybetmiş bir hayatın karmakarışık mensur resmi diyebiliriz buna.

Aydınlık köşeleri de olmasına ve ümit çekirdekleri taşımaya rağmen, ülkemizin tablosu da dünyanın karanlık manzarasından çok farklı değil. Her çirkinine talib, her aşırılığa teşneyiz. Uzun zamandır günahlar bize, biz günahlara alıştık. Çürük elmalar gibiyiz; hem kendimizi hem çevremizi çürütüyoruz; ancak her çürümenin bir haddi vardır. Topyekun yok olmanın eşliğinde olduğumuzu artık fark edelim ve kendimize gelelim. İlahî bir nefhayla yeniden dirilsin ruhlarımız. Çürümeye yüz tutan ilahî

ekirdeği yeşertelim içimizde. Fethe ıkan Mefisto'ya dur diyelim. Bunun için bencilliklere bir son vermeli ve "değişmez ölçüler" etrafında kendimizi yeniden inşa etmeliyiz. izgi filmlere benzeyen, ölçü ve plan fikrinden mahrum hayatımızı, zavallı hayatımızı bir eksen etrafında yeniden kurmalıyız. Omurgasını kaybeden hayatını yitirir, fikir ve inançlarını kaybedense, hem hayatını hem manasını. Başkası için değil kendi adımıza, kendimizi yitirmemek için, hayatımızı korur gibi inançlarımızı koruyalım. Dali'nin resmine benzeyen fotoğrafımızın unsurlarını yerli yerine koyalım. Koyalım ki yeniden manalı ve güzel bir hayatımız olsun.

Bir köy ramazanı

Şimdiye kadar şehir ramazanları üzerine çok yazıldı. Ben de bir ramazandan bahsetmek istiyorum. Ancak yıllar önce, sırtını Keremali dağlarına yaslamış Hendek'in küçük köylerinden birinde geçmiş olan bir köy ramazanından.. Ben bu köyde doğdum, bu köyde büyüdüm. Çocukluk her ömrün altın çağı, mevud ülkesidir. Benim bu çağım, Kalayık köyünün eğri büğrü yollarında, tepelerinde geçti. Ürpermeden hatırlayamadığım, bir ağaç denizi içinde kaybolmuş, iki derenin kucakladığı bu minik köyde. İlk adımımı orada attım, gökteki güneşi, parlak ayı ve gecenin yıldızlarını orda gördüm; suyun senfonisini ve cırcır böceklerini ilk orada dinledim. Benim için nice ilkler bu köyde başlar. Tabi, ilk namazım ve ilk orucum da.

O yıl sanırım ilk okul üçe gidiyordum. Ramazanda ağabeylerime özendim ve ilk orucuma başladım. Okul tatil olduğu için oruç iyi gidiyordu. Sabahları geç kalkıyordum; gündüzlerimse hayvan peşinde gölgelerde uyuklayarak geçiyordu. Akşam üzeri dudaklarım tuz bağlamış şekilde halsizce dağdan köye, eve dönüyordum. Benim için asıl eğlence geceleri başlıyordu. Akşam iftara doğru Hendek tarafından gelecek top sesini duymak için bahçeye çıkardım. O zamanlar henüz hoparlör bağlanmadığı için uzaktaki camide okunan ezan sesi bize ulaşamıyordu. Kasabada iftar saatini kuru sıkı top patlatarak ilan etme âdeti vardı. Buna

daha sonraları ortaokul ve liseye başladığımda da şahit olmuştum. -Bilmem hâlâ bu güzel usul devam ediyor mu?- Her ne hâl ise bu top sesi bazen güçlü bazen de zorlukla duyulacak bir şiddette olurdu. Benim gibi komşu çocuğu, süt kardeşim Osman da bahçeye çıkar, dikkat kesilirdi. Sesi duyduğuma iyice emin olamadığım zamanlar, ona seslenecek durumu onaylatır ve bundan sonra içeri seğırtip, sofraya başında bekleyen büyüklere haberi iletirdim. Başlamak için babamın besmeleyle kaşığa uzanmasını beklerdik. Ben hemen suya sarıldığım için annem kızar:

– Suyla karnını şişirme, önce yemeğini ye, diye paylardı.

Annem yemek hususunda pek maharetlidir. Biz çocukların pek sevdiği hamur işlerini, börekleri, cevizli baklavayı köyde onun gibi yapan az bulunur, herkes onu bu maharetiyle överdi. Bilhassa sahurda doymamız için iştah açıcı şeylere daha çok özenirdi. İtiraf etmeliyim, beni bu ilk oruca biraz da bu çekici sahur yemekleri özendirmişti. Kaldırılmamak korkusuyla, gece beni uyandırması için Allah’a dua ederdim. Duam kabul edilmiş olmalı ki her sahur mutfaktan gelen tıkırtılarla uyanır, gözümü döşemenin aralanmış tahtalarına uydurarak yattığım yerden aşağıdaki faaliyetleri izlerdim.

Annem yemekleri hazırlarken babam hiç aksatmadan her sahur Kur’ân okurdu. Bu mütevazı fakat kendini okunan metne bütünüyle adanmış bir sestti. Aradan yıllar geçti ve birçok güzel sestten birçok şey dinledim. Yine de bütün bunlar, o okuyuşun tesirini silemedi. Babamın ibadeti sahur yemeğinden sonra da devam ederdi. Başımı yastığa koyduğumda bu ilahî ahengin melodisiyle hemen uyurdum. Sonra yeni bir günün parlak güneşi beni uykuda yakalardı. Yüzüme vuran hararetin tesiriyle uyanır, elimde o gün bana arkadaş olacak kitabım, bahçenin dışında bekleyen hayvanları önüme katar, tepelere doğru sürerdim. Akşamı

ve iftarı özleyerek geçen uzun bir güne daha merhaba diyerek...

Her akşam iftardan sonra, yatsıya doğru köyün yüksek yerlerinde yollarda ışıklar görünmeye başladılar. Bunlar teravihe giden köylülerin taşıdığı fenerlerdi. Karanlık gecelerde göz göz parlayan ve huzmeleri uzayıp kısalan bu ışıklar belli bir noktaya, köyün ortasındaki camiye doğru hareket ederdi. Ben de birkaç yıldan beri teravihlere başlamıştım. Tabii, ne bu uzun namazın nasıl kılınacağını doğru dürüst biliyor, ne de yaptığım işin bir ibadet olduğunu fark ediyordum. Benim için bütün bu iftarlar, sahurular teravihler hoş bir eğlenceden ibaretti. Ramazan da bütün bu eğlencelerin toplandığı, köyün fazlasıyla sade çehresine hareket getiren bir ay. Şimdi hatırlıyorum.. Bir akşam evde abdest almış sonra yolda sıkıştığımı fark ederek bir köşede abdestimi bozmuştum. Sonra, neyin ne olduğunu bilmediğim için bu halde gidip namaza katılmıştım. İşte çocukluk. Nevayi'nin diliyle "Garaibi's-sıgar"

O gecelerde teravih yolunda kendime bazı arkadaşlar edinmiştim. Bunlar, biri öz amcam olan mahallenin üç ihtiyarıydı. Hud Amca'mla komşusu Mecit Dayı evimizin arka taraflarındaki mahallenin son evlerinde oturuyorlardı. İki ihtiyar, her iftardan sonra namaza daha epeyce bir vakit varken ellerinde gaz feneri yola koyulurlardı. Ben de bu vakitler yolu gözler, ağaçlarla çevrili gölgeli patikada onların gelişini beklerdim. Bu yol, evimizin bahçe duvarını takip ederdi ve ancak bir öküz arabasının geçeceği genişlikteydi. Araba tekerlerinin oyduğu yol, baharda dağdan gelen sellerle daha da derinleşir ve geceleri yürümek riskli bir hal alırdı. Dikkat etmediğiniz takdirde bu oyuklarda ayağınızı burkmanız işten bile değildi. Mamafih biz çocuklar, bu yolda gözümüz kapalı dolaşabilirdik. Ayağımız yolun her kıvrımını, her çizgisini ezberlemişti. Ancak gözleri iyi görmeyen ihtiyarlar, geceleri düşüp bir yerlerini kırmamak

için fener taşıma ihtiyacı duyuyorlardı. İşte bu yolda, önce bastonların tak takları gelir, sonra da ağaçların daha da koyulaştırdığı gecenin karanlığından soluk bir fenerin huzmeleri dökülürdü. Bilirdim ki bunlar onlardır. Hemen koşar, daha genç olduğu için feneri taşıyan Mecit Dayı'ya ulaşır:

-Ver, ben taşıyayım, dayı, derdim.

O da eliyle başımı okşar, iltifat eder ve nazlanmadan feneri bana uzatırdı. Bundan sonra üçlü yolculuğumuz başlardı. Ben biraz önden yürür, feneri yolu aydınlatacak bir seviyede tutmaya gayret ederdim. Onlar ise ara sıra bir şeyler konuşarak yavaş yavaş arkamdan gelirlerdi.. Bilmem neden, bu fener taşıma işi bana müthiş bir zevk verirdi. Henüz o yaşta böyle yaşlı başlı insanlarla arkadaş olmanın, bir işe yaramanın hazzını duyardım. Elimdeki fenerin önünde bir gölge-ışık cümbüşü uzanırdı. Ben, ışık huzmelerinin, ağaçlarda, sallanan dallardaki ürperişinden, uzayıp kısalan gölgelerden, müthiş bir heyecan duyar, zevkten ve korkudan titrerdim. Esasen hayalperest ve muhayyilesi geniş bir çocuktum. Bu sebeple gördüklerim içimde derinleşir, farklı manalar kazanırdı. Az sonra mahalle yolu bir inişle komşu mahalleye ulaşırdı. Bu iki mahalleyi dar bir tahta köprüyle geçtiğimiz ince bir çay ayırmaktadır. Bu çay da asıl büyük suya, hemen oracıktan akan Balıklıdere'ye kavuşur. Çayın öte yanındaki ilk ev diğer yol arkadaşımız İlyas Amca'nın evdir. Bu gün görmüş fakat zinde ihtiyar, daha o zaman benim rahat rahat dede diyebileceğim bir yaştıydı. Fakat her nedense ben ona Amca demeye alışmıştım. İlyas Amca'nın evi tahta bir perdeyle çevrilidir. Yolumuz bu bahçeden aşan üç basamaklı bir merdivenle devam eder. Hud Amca'm buraya gelince, elindeki sopayla tahtalara tak tak vurur ve:

-İlyas. Va İlyas, diye seslenir, çok geçmeden de aralıklarından soluk lamba ışığının taşıdığı tahta kapı aralanır ve elinde kertikli kocaman asasıyla İlyas Amca belirirdi.

Hoş beşten sonra yine yola koyulurduk. Bu sefer arkamdaki baston senfonisine yeni bir ses daha katılmış olurdu. Buradan camiye kadar yol, daima Balıklıdere'yi takip eder. Derenin iki kıyısı suyu seven kavak ve söğüt ağaçlarıyla kuşatılmıştır. Burada, börtü böcek seslerine, dal hışırtılarına bir de su şırıltısı karışırdı. Şayet ay çıkmışsa, onun hafif aydınlığında suyun sığ olduğu yerlerde kum yemek üzere yayılan balıkların pul pul parladığı görülür. Ben bazen feneri bu manzaraya doğru uzatır ve varlığımızı fark eden balıkların telâşla kaçmalarını zevkle seyrederdim. Patika, Kazım Amca'nın tarlasından geçerken, yolu oyan suya paralel olarak bir dirsek teşkil ederdi. Yolu düz sanan bir yolcunun, burada dikkatsizlikle suya düşmesi işten bile değildi. Nitekim geçen sene İlyas Amca gözlerinin ileri derecede zayıf olmasından dolayı, burada suya düşmüştü. Bereket versin o sırada mısır sapı biçmekte olan tarla sahibi, durumu görmüş ve bir solukta yetişerek onu çekip çıkarmıştı. Aksi taktirde zavallı ihtiyar, bu birkaç metre derinlikteki gölette boğulabilirdi. Bu hadise ihtiyarlar arasında değişmez bir latife konusuydu. Oradan her geçişte İlyas Amca'ya şu yollu latifelerle takılırlardı.

Mecit Dayı: “Hay İlyas, hay! Kocamış, göçüp gitmişsin yahu. Nasıl oldu da yetmiş yıldır gelip gittiğin yoldaki çukuru görmedin de tepe taklak suya düştün. Şunu bir anlatsana hele...”

Hut Amca: “Adamcağızı bırak Mecit. Kör değil, topal değil, kendi kendine düşmemiştir. Belki zıtlam onu beğendi de ayağından tutup çekti. E, ne de olsa yakışıklı adam, üstelik karısı da yok.”

İlyas Amca: “Kurt kocayınca eniklere maskara oldu öyle mi? Dediğiniz gibi olsun bakalım. Ama benim ayağımı çeken zıtlam dikkat edin başka sefer sizin ayağınızı da kaydırmayın.”

Köylüler su perisine zızlam diyorlardı. Yarı inanarak yarı gülünç bularak, derenin bazı kuytu ve derin yerlerinde su perisi olduğu söylenirdi. Bu bembeyaz, köpüğümsü, uzun saçlı bir kızmış. O yüzden biz çocuklar, oralardan geçerken bildiğimiz bütün duaları okur ve gözümüzü çevirirdik. Baktığımız takdirde, köpüklerin arasında -görenlerin söylediğine göre başına kadar köpüklere batmış- yüzen zızlamı göreceğimizden korkardık. Zızlamdan nasıl korkmayalım. O kendisini görenleri büyüler, aklını başından alıp geceleri yanına çağırırmış. Köylülerin inancına göre yaşı ileri olduğu halde hâlâ bekâr olan bazı gençlerin evlenmeme sebebi de bu zızlamdı.

Her geçişimde sırtımı ürperten ve gayrı ihtiyarî adımlarımı hızlandıran bu kıvrımdan sonra, karşıda birkaç fenerle aydınlatılmış cami minaresini görünce bir ferahlık duyardım. Burada yol tahta bir köprüyle suyu keser ve sizi karşıdaki cami avlusuna ulaştırır. Bu geniş avluda ilkokul ve cami yan yanadır. Cami duvarı dibine kaba tahtalardan yapılmış uzun sıralar konmuştu. İhtiyarlar ezan vaktine kadar burada oturur, sohbet eder, sarma tütünden mamul sigaralarını tütürürlerdi. Bir köşede de el bastonları ve fenerlerin asılmasına yarayan üzeri çivi ve kertiklerle dolu bir kalas mevcuttu. Yol arkadaşlarım bahsi geçen sıraya kurulup hasbıhale daldıkları sırada ben de fenerin lambasını sönmeyecek kadar kısıp çiviye asar ve karşıdaki okulun bahçesine koşardım. Burada gençler duvar boyunca öbek öbek toplanıp ihtiyarlara göstermemek için sigaralarını avuç içinde gizleyerek içerken, biz küçükler de okul avlusunda çeşitli oyunlar oynar, ezan okunana kadar içeri girmezdik.

Camide belli bir hiyerarşik düzen vardı. Alt kat yaşlı ve orta yaşlılara aitti. Gençler ve çocuklar ise namazı, her adımda gıcırdayan tahta döşemeli ve parmaklıklarla çevrili üst katta kılardı. Ben hemen daima ön sırada bir yer

kapar ve aşağıdaki insanları üstten seyredirdim. Bilhas- sa ön safın sakinleri ve yerleri hiç değişmezdi. Her zaman aynı kişiler hep aynı yerlerde bulunurdu.. İşte aradan geçen bunca zaman sonra bile gözümü kapayınca hafızamda aynı değişmez kompozisyon canlanıyor. Mihrapta kıvıll bir post üzerinde el bağlamış imamımız Yaşar Amca, onun tam arkasında ise uzun yün fesi yana yatmış Adil Amca bulun- maktadır. Adil Amca bizim uzaktan akrabamızdı. Ancak bize, akrabalığı da aşan bir yakınlık gösterirdi. Daima sert ve ciddi görünüşüne rağmen yüzü ve davranışları insana sonsuz bir dostluk ve güven telkin ederdi. Herkes onu hem sever hem de kendisinden çekinirdi. O babamla çocukluk arkadaşıdır ve dostlukları her ikisinin de ölümine kadar sarsılmamıştır. Adil Amca, fazla konuşmayı sevmediği için dışarıdaki gevezeliklere katılmaz, her gün erkenden gelip camideki mutad yerine oturur, ağır ağır tesbih çeker- di. Onun bu ciddiyeti, vakarı ve dindarlığı benim ocuk ru- humda da derin bir hayranlığa yol açmıştı. İsterdim ki her hususta ben de onun gibi olayım, ona benzeyeyim. O sıralar Adil Amca orta yaşı henüz yeni devirmişti, bununla birlik- te, orası, tam imamın arkası onun müktesep hakkı gibiydi. Halbuki bu ilk saf, köy geleneklerine uygun olarak umumen yaş sırasına göre teşekkül ediyordu. Adil amcanın sağında köyün en yaşlısı Fahreddin Amca yer alırdı. Sol taraf, yine yaşı ileri olanlardan üst mahalleli Sami Amca'ya aitti. Bun- dan sonra diğer yaşlılar sıralanırdı; İbrahim Amca, şerif Amca, asıl adı unutulmuş, herkesin çağırdığı isimle Nug Amca.. Mahallemizin üç ihtiyarı da bu ilk safta belirlenmiş yerlerini alırlardı. Babam ise ikinci safta ve genellikle Adil Amca'nın arkasında bir yerde namaza dururdu.

Alt katın ciddi görünüşünün aksine üst kat çok renkli, cıvıll cıvıllı. Rekat aralarında gençler birbirleriyle şakalaşır, dirsek atar itiişip kakışırlardı. Biz küçükler ağabeylerimizin bu halinden cesaret alarak namazda her türlü yaramazlığı

yapar, zıvanadan çıkardık. Omuz atar, güler, yer değiştirir, yanımızdakini çimdikler, abdest bozdururduk. Taşkınılığımız haddi aşınca, aşağıdan imam efendi yüzünü yukarıya çevirir bize sert bakışlar fırlatırdı. Ama genellikle yaşlıların bizim haşarılıklarımızı anlayışla karşıladıkları sessiz kalışlarından anlaşılıyordu. Teravih kaç rekâtı, nasıl kılınırdı.. Bunlardan haberim yoktu. Tek yaptığım yanımdakilerle birlikte eğilip doğrulmaktan ibaretti. Ancak hemen her seferinde vitir namazının son rekâtında, ikinci tekbirle el bağlanırken ben yanılarak rükua gidiyor ve yanımdakileri kendime güldürüyordum. Namazda en çok hoşuma giden kısım ise arada söylenen salât u selâm faslıydı. Biz küçükler bu ahenkli nağmelere boğazımızın bütün gücüyle katılır, kubbeyi ince seslerimizle çın çın çınlatırdık.

Teravihten biraz yorgun fakat ağır iftar yemeğini hazmetmenin rahatlığı ve manevi bir doyunluk hissiyle çıkarırdık. Ben feneri asılı olduğu yerden indirir, ihtiyarların pa-buçlarını önlerine sürer, bastonlarını bulmalarına yardım ederdim. Az sonra karanlıkta göz göz parlayan fenerler muhtelif yönlerde doğru uzaklaşırken ben de elimde fener, arkama tak tak değnek seslerini katarak mahalle yoluna sardım.

Yıldızlara bakmak

Geç vakitlere kadar çalıştığım gecelerden biriydi. Zonklayan bir kafayla yorgun adımlarımı sürükleyerek okuldan eve dönüyordum. Yemekhaneye konferans salonunun arasında iki tarafı akasya ağaçlarıyla kaplı yoldan geçerken önümde oynayan bir karaltı fark ettim. Baktım, apartmanı bekleyen köpeğin baharda doğmuş yavrularından biri. Durdum ve ne yaptığını gözetledim. Yavru, ağaçların altından akan kanaldaki suda oynuyordu. Sirklerde gördüğümüz türden bir manzarayla karşılaşıyordum. Hayvan kanaldan çıkıyor, zeminden yarım metre aşağıdaki suya, bir akrobat gibi dimdik kendini bırakıveriyordu. Sonra bir daha, bir daha. Tam bir haşarı çocuk neşesiyle kendisini oynadığı oyuna kaptırmıştı. Hadise öylesine ilgi çekiciydi ki geçip gidemedim. Bir müddet bu oyunu sürdüren yumurcak sonra, yerlere kadar uzanan bol çiçekli akasya dallarıyla ilgilendi. Sürtündü debelendi, yuvarlandı. Sonra hızını alamayarak çiçekleri koparıp yemeğe başladı. Hayretler içinde kalmıştım. İlk defa çiçek yiyen bir köpek görüyordum. Bu nasıl bir yaşama sevinci ve heyecanıydı. Düpedüz sanatkâr ruhlu bir köpekti karşımdaki. Kitapla dolu ağır çantamı yere koyup ağaçların altına oturdum. Kravatımı gevşetip ceketimi yanına uzattım. Bir uykudan uyanmış gibiydim. Ne kadar güzel bir bahçede olduğumu ancak şimdi fark etmiştim.

Akasya kokusu ne kadar kesif ve ayartıcıydı. Zayıf sokak lambasının ışığında akan kanalın suyu, bir gümüş cetvele ne kadar benziyordu. Haşım'ın çok seveceği manzaralardan biriyle kuşatılmışım. Gayrı ihtiyari, pabuçlarımı -M. Hamidu Kan'ın deyimiyle toprakla aramıza giren o abus aleti- çıkardım ve ayaklarımı suyun ahengine bıraktım. Nasıl olsa bu saatte kimse beni göremezdi. İçimin sesine uydum ve sırt üstü çimenlerin üzerine uzandım. O zaman gökyüzünün ne kadar parlak, yıldızların ne kadar iri olduğunu fark ettim. Ara sıra hafif ılık bir rüzgâr yüzümü okşuyor, dalları ürpertiyordu. Köpek sanki gözümünden bir perde kalkmasına sebep olmuştu. Bir anda çevremdeki güzelliğe uyanmışım.

Bahçe derin ve asil bir sessizliğe bürünmüştü. Kampus alanına komşu kışlada hâlâ talim yapan askerlerin koro halinde söylediği marşlar, tabloyu tamamlayan bir fon müziği gibiydi. Ve ben orada uzanıp yatıyordum. Bunu da gökyüzündeki yıldızlardan başka gören, bilen yoktu. Aman Allah'ım! Ne muhteşem, ne güzel bir geceydi o. Orda kutup yıldızı, nam-ı diğer demir kazık, tek başına parlayıp duruyor. Ötede Küçük Ayı, Büyük Ayı, Samanyolu ve adını bilmediğim takım yıldızları öbek öbek. Onları seyrederken eskilerin, yıldızlarla kaderimiz arasında kurdukları kader bağlarını düşünüyorum. Diğerlerini bilmem ama her hâlde kutup yıldızı bir şekilde nice insanın kaderinde yer etmiş. Pusulanın icadından önce birçok yolcular onu izleyerek yönlerini bulmuşlar, sahil-i selâmete kavuşmuşlar. Ya da aysız, yıldızsız gecelerin kurbanı olarak dönüşü olmayan bir iklime revan olmuşlar.

Bu muhteşem manzarayı sanki ömrümde ilk kez görmüş gibiyim. Kendi kendime hayıflanıyorum. Nasıl olmuş, koca yaz gelip geçmiş ve ben bir kez olsun gökyüzündeki yıldızların farkına varmamışım. Acaba diğer günlerde de onlar orada değil miydi? Nasıl olmuş, nasıl

gaflet etmişim? Eskiye hep çağrışımlarla hatırlarız, bir durum bize geçmiş benzerini getirir. Yine öyle oluyor ve içinde bulunduğum durum, zihnimi yıllar ötesinde bir dağ başı köyünde geçen çocukluk günlerine sürüklüyor. Kendimi evimizin önünde bir karış yüksekliğindeki otların üzerinde sırt üstü uzanmış buluyorum. Âdeta alçalmış başıma degecek kadar yakın gökyüzünü ve yıldızları büyümüş gözlerle seyrediyorum. Kulaklarım neredeyse hıştırtılarını duyacak. Onları seyrederken, kıssasını köy camiinde okuduğum, yıldızlara tapan Sebe kavmini anladığımı hissediyorum. Bu ne dehşetli bir manzara. Sanki gök kapıları açılmış beni de içine alacak. Evimizin altından geçen dere gümüş bir cetvel şimdi. Ağaçların hıştırtısı suyun sesine ahenk tutmakta. Kurbağalar ve cırcır böcekleri yaz akşamlarının fahri mutripleri. Ötede kocaman bir ay bir sır halesi. Altımdaki yerin çekildiğini göklerin beni çağırdığını hissediyor, korkuyorum. Güzellik keskin bir baş dönmesi veriyor. Yıldızların ardında acaba ne var. Yoksa bunlar cennetin ışıkları mı? Çocukça bir merakla, kendi yıldızımı bulmak istiyorum. Acaba gerçekten öyle bir şey var mı? Sonra iri bir yıldız koca bir kavis çizerek sonsuz boşluğa yuvarlandı. Dehşet içinde kaldım, bu yıldız sakın benim yıldızım olmasındı. Artık korkumu zapt edemeyerek eve doğru kaçtım.

Aradan geçen zaman içinde yıldızları nerede ve nasıl kaybetmiştim. Bu süre içinde onlarla ilgili birçok şey öğrenmiş olmalıyım. Okullar, kitaplar, belgeseller. Benimle yıldızlar arasına giren bunlar mı? Eğer öyleyse, bütün bunlar bedeli güzellik olan ne pahalı bilgilermiş. Yoksa suçlu yıldızsız şehirlerin puslu, yazı kışı belirsiz gri boşluğu mu? Sade yıldızlar mı? En son ne zaman üşüdüm, ne zaman acıktım. Ne zaman temmuz sıcaklığında çatlamış dudaklarım su içtim. Çıplak ayakla yere basmayalı kaç yıl oldu? Ne zaman ağladım en son, gönül dolusu ne zaman güldüm.

Narkozlu bir hasta gibi acımayı, sevmeyi, hissetmeyi unutmş gönlüme vah! Neredesin ey hayret etmesini bilen çocuk gözlerim! Her şeye bir füsün rengi veren çocuk kalbim neredesin.

Şimdi yıllar sonra eski bir dostla karşılaşmış gibi heyecanlı bakışlarım gökyüzünü kucaklıyor. Yine dehşete kapılmak, yine korkmak istiyorum. Şükür bu güzelliği hâlâ fark edebiliyorum. Güzelliğe büsbütün yabancılaşmamışım demek ki. Yine de gözlerimde ve gönlümde o saf hayranlık duygusu yok. Belli ki sihri bozan bir yabancı el gezinmiş oralarda. Şimdi daha çok aklımla görüyor, onunla hissediyor, düşünüyorum.

Eskiler her yıldızın bir insanla irtibatına kani olmuşlar. Bu batıl düşünce bana bir yönüyle anlamlı geliyor şimdi. Göğü ışıtan yıldızların bu iş için elbirliği ettiklerini düşünüyorum. Böyle olmasaydı tek bir yıldız gecenin karanlığına nasıl meydan okuyabilir, ışığını nasıl bize kadar ulaştırabilirdi. Her yıldız, görünmesini bir diğer yıldıza borçlu. Ancak yıldızların o küçük küçük ışıkları bir araya geldikten sonradır ki sema aydınlanıyor. O halde yanan her yıldız kendisiyle birlikte diğerlerini aydınlatmakta ve yeryüzüne ışığını bu sayede ulaştırmakta. Birleşen ışık demetleri muazzam bir tablonun unsurları. Muhteşem bir senfoninin basit notaları ya da. Gördüğümüz yıldızların birçoğu belki çoktan sönmüş gitmiş; ama ışığı işte orada parlayıp duruyor. Demek ki hiç bir şeyin kaybolmadığı doğru. Günü, zamanı gelince her şey sahibini buluyor. Her söz ve her davranışın da böyle adrese postalanmış olduğunu düşünüyorum.

Bana öyle geliyor ki; göğün altı da gökyüzüne benzemekte. İnsan toplulukları da yıldız kümeleri gibi. Yeryüzünün yıldızları da bizleriz. Bizler, yani hepimiz, tek tek bütün insanlar. Aydınlığımız yahut karanlığımız başkalarına da yansımakta. Varlığımızla ya aydınlığı besliyoruz

ya karanlığı. Bir kısmımız Ahuramazda'yız bazıları-
mızsa Hürmüz. Ortaya ışıl ışıl bir dünya, yahut zifiri bir
gecenin çıkması bizim tavrımıza bağlı. Cennetimiz ya
da cehennemimiz de öyle; bu tablonun vazgeçilmez ele-
manlarıyız hepimiz. Senfoninin kalitesinde doğru yahut
yanlış basılmış her tuşun bir payı var. Bu düşünce hâlâ
talim yapan askerlerin bana kadar ulaşan sesleriyle bü-
tünleşiyor. O kadar mesafeden tek bir erin sesinin buraya
kadar ulaşması imkânsız olduğunu düşünüyorum. Ama
aynı şeyi söyleyen birçok ses bir araya gelince ses menzili
ne kadar artmış. Demek ki her yıldız diğer yıldıza, her
nota diğer notaya ve her ses öbür sese muhtaç. Biz de öyle
değil miyiz? Her insan maddî ve manevî varlığını sür-
dürebilmek için hemsinslerine muhtaç. O halde, dünyayı,
bu hepimizin ortak evini, ışıl ışıl hale getirmek için yıl-
dızlar gibi elbirliği etmek durumundayız. Her yıldız ışığı
nispetinde ışıtır geceyi. Biz de parlak bir yıldız olmaya
aday olmalıyız hem kendini aydınlatan hem de çevresini.
Peygamberimizin (s.a.s.) ashabını yıldızlara benzetmesi
bu yüzden ne kadar anlamlıdır. Onlara tevarüs etmek,
yanılana, gecede yolunu yitirmişe yön gösteren bir kutup
yıldızı olabilmek ne bahtiyarlık.

Ayağımı soktuğum suyun delişmen akışına bakıyo-
rum. Kim bilir bu gür çay kaç damladan meydana gelmiş.
Tek başlarına yok olmaya mahkum bu damlacıklar da var-
lığın sırrını el ele vermekte bulmuş. Toplanıp bir menzile
giden yolculara benziyorlar. Zayıf varlıklarını başka hem-
sinsleriyle güçlendirmişler ve hem kendilerini yokluktan
kurtarmış hem de başkalarına hayat kaynağı olmuşlar. Kim
bilir yolları hangi dereye uğrayacak, o dere kim bilir hangi
nehre katılacak ve sonunda maksad-ı aksa olan denizlere
kavuşacak.

Saatler ilerlemiş hâlâ zirvesi karlı olan dağ tarafın-
dan esen rüzgârla hava soğumaya başlamıştı. Yerimden

kalktım, çoraplarımı buldum, pabuçlarımı giydim. Bana çok şey anlatan yıldızlara son kez baktıktan sonra evin yolunu tuttum. Oyundan yorulmuş minik köpek kapının kenarına kıvrılmış kestiriyordu. İçimden ona teşekkür ettim. Yarın, hava güzel ve yıldızlı olursa yine oraya gidecek ve yıldızları seyredeceğim.

Sinek yiyen adamın hikâyesi

Şehirle Talas arasında çalışan belediye otobüsü akşam saatleri hep kalabalıktır. Çünkü ilçe sakinlerinin ekseriyeti memur ve öğrencilerden meydana gelir. İşleri şehir merkezinde olan bu insanlar, güzergâh üzerinde büyük bir yolcu sirkülasyonuna sebep olurlar. İlçe büyük bir otel gibidir; her sabah boşalır, her akşam dolar. Bindığımız belediye otobüsü o akşam da her zamanki gibi lebaleb doluydu. Körüklü koca araç, dengesini yitirmiş bir sarhoş gibi yalpalaya yalpalaya yol alıyor, en ufak harekette ayaktaki yolcular birbirinin üzerine yığılıyorlardı. Yanımda üst komşum, arsa komisyoncusu Hayrullah Amca her zamanki bir arsa hikâyesini anlatmaya koyulmuştu. Ben de kalabalık ve gürültü arasında yarı anlamayarak dinler gözüküyordum. Bu arada önümüzde bir hareketlenme oldu. Bir eliyle kucağındaki bebeğini kavramış öbür eliyle tavandaki kemere tutunan, az ötemizdeki genç anne, otobüsün ani freniyle dengesini kaybetmiş ve düşme telaşıyla küçük bir çığlık atmıştı. Bu sarsıntıyla uyanan küçük de korkmuş ve yüksek sesle ağlamağa başlamıştı. Bir süredir göz ucuyla durumu takip eden Hayrullah Efendi artık dayanamadı ve o gürültüde bile herkesin işiteceği sıtma görmemiş davudî sesiyle:

– Allah insaf vere, Müslümanlar! Şu uşaklı bacıya yer vereniniz yok mu? diye bağırdı. Bu sese birçok baş döndü ama kimse oralı olmadı. Bazı gözlerde müstehzi ışıkların yanıp söndüğünü gördüm. Eh, sakallı, poturlu bu köylüyü kim ciddiye alsındı. Hemen genç kadının önündeki koltukta iki yeni

yetme oturuyordu. Aslında Hayrullah Efendi seslenirken onları kastetmişti. Çocuklar mesajı almışlardı; ama işi pişkinliğe vurup başlarını çevirdiler ve aralarındaki el kol şakalaşmasına devam ettiler. Bizim amca derin bir of çekti ve homurdandı; “Ya Rab sabır. Ne günlere kaldık!” Belli ki bu küstah çocuklara daha ağır bir şeyler söylemeye hazırlanıyordu. Tam bu sırada gerilerden bir çocuk ayağa kalktı ve zor duyulan saygılı bir sesle; “Yenge böyle buyurun!” dedi. Bizimki, kendisini belki de bir tatsızlıktan kurtarmış olan bu çocuğa sevgiyle baktı. Az sonra koridor kısmen boşalıp yan yana geldiğimizde çocuğa sordu;

– Ömrüne bereket delikanlı. Bana ismini bağışla.

Çocuk bu ilgiye şaşırılmıştı, “Adil” diye cevap verdi. Ama amcanın sözü kesmeye niyeti yoktu:

– Buralı mısın canım. Kimlerdensin?

– İmam hatipte öğrenciyim amca. Burada akrabalarımdayım. Aslımızsa Alamettin köyünden. Bize Adil Çavuşgiller derler.

Hayrullah Amcanın birden irkildiğini gördüm;

– Adil Çavuş mu dedin! Sen onun nesi olursun?

Bu sefer şaşırma sırası çocuktaydı.

– Adil Çavuş dedem olur. Ama sen onu nereden tanıyor-sun amca?

Hayrullah Amca şimdi çocuğa daha dikkatle bakıyordu. Çocuk lise öğrencisi olmalıydı. Bu kaş, göz, geniş alın, pehlivanca yapı. Evet, evet hepsi dedesinin çizgileriydi. “Demek huyu da rahmetliye çekmiş.” diye geçirdi içinden. Ve birden gözleri doldu, gerilere gitti.

Tam kırk beş yıl önceydi. O zaman bu çocuk kadar ya var ya yoktu. Komşu köyde bir düğüne gitmek gerekiyordu. Babası: “Oğlum Hayrullah! Alamettin köyünde Kara Hüseyin Amca'nın düğünü var. Gitmemek olmaz, ama benim de

dermanım yok. Sen kop git, hediyemizi ver, selamımızı ilet.” Küçük Hayrullah yola çıktı. İki köyü ayıran kanlı dereyi geçerken her zamanki gibi sırtının üşüdüğünü hissetti. Büyüklelerinden çok dinlemişti. Bu derede Ermeniler, çok kadını, kızı, çoluk çocuğu öldürerek cesetlerini dereye atmışlardı. Köyde ne silah vardı o zaman, ne de eli silah tutacak genç. Hepsi, hepsi seferberlikte silah altındaydı. Köyde aciz yaşlı ve çocuklardan başka delikanlı olarak bir köy çobanı kalmıştı. Bu çoban Hayrullah’ın babasıydı. Bir gün Ermeni çetesi onu yazıda koyun otlatırken yakaladı. Çobanı önce hizmete koştular. Ateşte kuzu çevirttiler, yediler içtiler. Çete reisinin canı eğlenmek istiyordu. Onu bir ağaca bağlayıp atış talimi yapmaya başladı. Zavallı elinden ayağından vurulmuş ama henüz ölmemişti. İşte o sırada bir mucize olmuş ve henüz terhis olan Adil Çavuş köyüne giderken olayın üstüne gelmişti. Bu gözü pek yiğit, çeteyi gafil avlayarak hepsini tek tek haklamıştı. Ondan sonra kanlı derenin adı, Adilin gâvuru kırdığı yer, olup çıkmıştı. Çoban sonra iyileşti, evlenip çoluk çocuğa karıştı; ama eli ayağı çolak kaldığı için ona Çolak Mehmet lakabını verdiler. Hayrullah bu hikâyeyi babasından defalarca dinlemiş, tanımadığı Adil Çavuş’a büyük bir hayranlık duymuştu.

Hâsılı, Hayrullah o gün toya vardı, hediyesini verdi, selamı ilettiler. Onu bırakmadılar, köşede üzüm çardağının altına kurulu sofraya buyur ettiler. Delikanlı utana sıkıla geçti, bir ihtiyarın yanına ilişti. Sofrada 8-10 kişi kadardılar. Yaşlılar usul usul konuşuyor, Hayrullah gözleri yerde onları dinliyordu. Beride kesilen hayvanların kurumuş kanı üzerinde bir sinek bulutu geziniyor, çardakta arı vızıltıları âdeta sofradaki sohbeta fon müziği olarak katılıyordu.

Toy sahibi kocaman pilav sinisini getirip ortaya koydu; elinde peşkir kenarda hizmete durdu. Pirincin üzerindeki kızarmış yarım kuzu yol yorgunu genç Hayrullah’ın iştahını kabartıyordu. Başlamak için herkes dönüp yanı başında oturan ihtiyara baktı. Önem verilen biri olmalıydı bu, delikanlı bunu hissetmişti. Heybetli ihtiyar işlemeli tahta kaşığı uzatınca diğerleri de

onu takip ettiler. Hayrullah kaşığı daldırınca pilav tepciği bir tarafından göçtü ve tam o noktada iri bir kara sinek ölüsü gördü. Şaşırmişti, sineği alıp atmayı düşündü. Ancak yanındaki ihtiyar kendisinden atik davranarak oraya uzandı ve kaşığıyla üstünü kapattı. Sonra; “Bismillah” diyerek sineği ağzına attı. Hayrullah donup kalmıştı.

Kimse durumun farkında değildi. Bir o görmüştü durumu, bir de Allah. Çocuk şimdi yanında oturan kişiye büyülenmiş gibi bakıyordu. Beriki ise hiç bir şey olmamış gibi sakindi. Yalnız, “Ya Rabbi şükür” demiş, elini sofradan çekmişti. Bu olay olmasaydı Hayrullah, komşusunun toyu bozulmasın diye sinek yiyen bu adamın kim olduğunu belki hiç bilmeyecekti. Merak etti, sordu ve öğrendi. Bu ihtiyar oydu. Daha sonra durumu babasına anlatmıştı da ondan: “O sineği niye sen yemedin de Adil Çavuş’a yedirdin!” diye azar işitmişti.

Otobüs, yolcularının çoğunu talebe yurtlarında indirmiş ve yarı yarıya boşalmıştı. Emniyet Blokları’na geldiğimizde biz de inmek üzere hazırlandık. Yanımızdaki çocuk da inmeye hazırlanmıştı. Tuhaf durum onun da merakını celbetmişti. Hayrullah Efendi’ye dönerek az evvelki sorusunu yinelemekten kendini alamadı;

– Adil Çavuşun torunu olduğumu nereden bildin amca?

Hayrullah Efendi dolu bakışlarını kaçırdı; dönerken göz göze geldik. Ben bu sinek hikâyesini daha önce ondan defalarca dinlemiştim ve olan bitenin farkındaydım. Her şeyden habersiz çocuksa saf gözlerle dedesini tanıyan bu tuhaf adama bakıyordu. Tuhaf amca döndü, çocuk irisi Adil’i kucaklayıp merakla kendisine bakan gözlerinden öptü ve:

– İnsan evladı nerde olsa bilinir yavrum, dedi

Yunus namazı

Aşk imamdır bize gönül cemaat
Kiblemiz dost yüzü daimdir salat

Rahmetli hocamız Mehmet Kaplan, bedenen ve ruhen hemşerisi olduğu Yunus'taki cevheri görebilmiş bahtiyarlardandı. Birçok yazısında, o Türkmen kocasının bir mısraını ele alır ve damlada ummanlar keşfeder, nice inciler çıkarırdı. Okuyucuyu da kendi zihin ve duygu seyahatine ortak eden bir üslupla yapardı bunu. Sevgili okuyucu! Gel seninle, yukarıya aldığımız mısralara birlikte seyahat edelim. Üzerinde duralım, düşünelim. Bakalım hazretin aşından kaşığıma ne çıkacak hep birlikte görelim.

Yunus birçok beytinde namazın ehemmiyetinden bahseder bize. Bu iş, bütün işlerin, bütün ibadetlerin en üstünü, en makbulü. Kendi ifadesiyle: “Sanatın yiğreği çün namaz imiş hoş pişe/Namaz kılan kişide olmaz yavuz endişe.”

Aynı şeyi ayet ve hadisler de ısrarla vurguluyor. Namaz ibadetlerin en efdali. Din çadırının temel direği. Müminlerin beş kez kendisinde arınıp yunduğu ırmak. Onda kulu sevgiliye götüren birçok yollar var. Nice derin ürperişler, nice gönül miraçları onda mahfuz. Ama bütün bunlar nasıl bir namazla gerçekleşir? Bu böyleyse, çevremizde ve kendimizde her gün gördüklerimizi nasıl açıklayacağız? Bu kutsi ırmak niçin bizi arındırmıyor,

niçin o ilahi kapıdan elde ettiğimiz çok zaman yorgunluktan ibaret? Demek ki namazdan namaza fark var! Nitekim, Müminleri ısrarla o Rabbanî sofraya çağıran İlahi kelim, bir yandan da namazın ağır sorumluluğunu hatırlatır ve uyarır; “Veyl, kıldıkları namazdan gafil olan kimselere!” (Maun/3, 4)

O halde namazı nasıl kılmalı insan. İşte yukarıya aldığımız mısralarında Yunus kendisinin namazı nasıl anladığından bahsediyor. Bedenî namazın yanında bir özge namaz, bir özge niyazdan bahsediyor. Biz de onu anlamaya çalışalım ve kendi namazımızla karşılaştıralım.

Biz gönlümüzle hisseder, kavrarız. Kalbimizle anarız O’nu. Baştan ayağa gönül olan kişi ise bütün zerreleriyle. Koca Yunus da sevgiliye karşı baştan ayağa göz, gönül kesilmiş, aşkı kendisine rehber edinmişti. Dosttan gelen çağrıya baş kesmiş, “lebbeyk” demişti. Kuru bir yaprak gibi kendisini aşkın rüzgârına bırakmıştı. Elsiz ayaksız kıyama durmuş, dilsiz dudaksız niyet etmiş, el bağlamıştı. El-hasıl aşk imamına gönlüyle cemaat olmuştu Yunus. Demek ki Mümin sade bedeniyle değil gönlüyle de cemaat olmalı, becerebilirse. Yüzünü Hakk’ın mihrabına dönmüşken gönlü başka yerde olanlara yazık. Aslında, bedeni mihraba yöneltmek ruhu da oraya yöneltmenin bir provası ise anlamlı ve güzel. Yoksa, Hakk’a misafir olmuşken başka sofraları özleyen eblehe “veyl!”

Peki ama neden her zaman bu mümkün olmuyor? Niçin gönlümüz mihrapla her zaman barışık değil? Bunu anlamaya çalışalım isterseniz. Her halde hepimiz şu hususu kendimizde gözlemiştir. Namaz, kendimizi ona teslim ettiğimiz oranda bize bir şeyler verir. Aynı kapı bazen cömert bir buluttur, baştan aşağı ıslatır bizi. Bazense ne bir damla düşer ne bir esinti gelir. Demek ki Mevlana’nın bahsettiği gibi; bereketi ele göre değişen bir kaynak o. Bereketli eller, kutlu eller o ilahi çeşmeden her dem nasibini

almakta. Tabii bunun ön şartları, gerekleri var. Benzetmelerle izaha çalışalım.

Bilmem jokeylere hiç dikkat ettiniz mi? Başarılı bir jockey formunu korumak için içtiği bir bardak suya bile dikkat eder. Başarının rengi büyük perhizlere, sıkı çalışmalara bağlıdır. En ufak bir ihmâl, sonucu etkiler. Demek ki binici daha yarışmadan önce bir yarışın içindedir. Yahut atletleri ele alalım! 100 metre koşucularının ne büyük bir iradesi var! Süresi 9, 10 saniyelik bir koşu için ne uzun bir hazırlıktan geçiyorlar. Sonra o çıkış anı! Yarışçılar nasıl nefeslerini tutar bütün dikkatleriyle kendi üzerlerinde yoğunlaşır, yaptıkları işin dışındaki her şeyi unuturlar. Bir anlamda sportif bir vecd ve istiğrak hali, kendini bütünüyle verir. Bunu diğer bütün sporlara da teşmil edebiliriz. Özel kamplar, konsantrasyonu sağlamak için bir nevi terapi merkezleri gibi. Bütün bu uzun hazırlıklar kısa süreli bir karşılaşma için. Aynı şeyi konumuz için de söylersek acaba yanılmış olur muyuz? Bize göre namazın kalitesi de namaz öncesindeki hazırlığımızla ilgili. Çok hazırlıksız bir halet-i ruhiye ile çaldığımız kapı bize bir şey söylemiyor. O kadar kire pasa batmış bir halde iken hangi su bizi temizlesin! Her vakti bir diğerini özleyerek geçiren ve o atmosferden hiç çıkmayanlar içindir ki; namaz dostun dostu vuslatıdır, gönül miracıdır. Yoksa o lütuf çeşmesi nasıl olur da şu niyaz karşısında, çağlamaz taşmaz; “Kulluğumuz sanadır. Umudumuz da ancak sensin. Çaldığımız tek kapı senin kapın. Yüz sürdüğümüz senin kapıdır. Sana kul olduk ve cümle kulluklardan kurtulduk. Hürriyetimiz sana olan bendeliğimiz. İzzetimiz senin huzurundaki acimiz bizim.” O halde namaz kısa bir vakte sığan ve biten bir hadise değil. Sanki bir temrin, bir staj ya da namaz dışındaki vakitlerin nasıl geçirileceğinin provası.

İşte bu prova Yunus’un diğer vakitlerini de namaza çevirmişti. Yunus’a cümle cihet kıble olmuştu. Çünkü nereye dönerse karşısında Hak cemali ayan beyandı.

“Eya gafil gözün aç bak/Cümle cihan doludur Hak”

Nedir kıble? Beytullah’a dönmek değil mi? “Nereye dönerseniz Hakk’ın cemali karşınızdadır.” hakikatine uyanan kişi için cümle cihet kıble, cümle cihan da mescittir. Namazdan çıkmak yüzünü kıbleden çevirmektir. Her taraf kıble olunca namazdan çıkmak ne mümkün. Gönlümüzün yüzünü Ona tevcih ettiğimiz sürece namaz devam eder.” Her şey yok olur gider. Baki kalacak olan O’dur ancak.” İstikbale ait bu haber aynı zamanda yaşadığımız an için de geçerli bir hakikat. İçinde bulunduğumuz bu an dahi yok gibidir. Mutlak varlığın varlığına nisbetle ve ehemmiyeti itibarıyla. O halde O’ndan başka her şeye müstağni oluş bir manevi el bağlayıştır. Daimi salat halidir bu. Elbette ki koca Yunus bu ruhanî namaza günün beş vaktinde bedeniyle de iştirak ediyordu ama namazı orada bitmiyordu şüphesiz. Ömrünün son nefesine kadar sürecek bir namaza niyet etmiş ve el bağlamıştı. Bu namazla o, Dost’un kendisine şah damarından da yakın olduğunu aşikâr görmüştü. Miraç kulun Hakk’a kurbiyeti ise o, daimi bir miraçta idi.

Âşıklara hiç dikkat ettiniz mi? Neden kenar gezdiklerini, baş başa kalmak istediklerini düşündünüz mü? Seven sevdiği ile yalnız kalmak ister şüphesiz. Yar ile yar arasına ağyar sığar mı hiç? Aşkın kanununda şirke yer yoktur. İki aydınlık arasında karanlığın işi ne? İşte koca Yunus için bu dünyada bir kendisi vardı, bir de Dost’u. Mihrapla aramıza başka şey girerse namaz bozulur. Manevi anlamda da bu böyledir. O da gönlünün önündeki tüm engelleri kaldırıp bir tarafa atmıştı bunun için ve “Bana seni gerek seni “ demişti.

Aşığın bedeni nerede olursa olsun gönlü sevgiliye rehindir: “Kande olsam ey peri gönlüm senin yanındadır.” Onun için sevgiliye kavuşmak biraz da kendi kendisiyle buluşmak, hamken pişmek, nakıs iken tamam olmaktır. Onunla buluşmaya, bir an için hemhal olmaya bin can feda

etmeye hazırdır âşık. “Bir nefes didar için bin kerre can versem nola!” der, bu yüzden. İşte namaz gönlümüzle buluşmadır; o didarın bir nefes dahi olsa şiddet-i zuhurla tecelli demidir.

Daimi namazda oluş, hayatın bütün faaliyetlerine istikamet kazandırır. Kişi, namazda iken ne kem söz söyleyebilir, ne de bir bed fiil işleyebilir. Huzurunda bulunduğu varlığa duyduğu saygı, onun elini kolunu bağlamıştır. Bu yüzdendir ki: “Dövene elsiz, sövene dilsiz”dir. Yarın yanında bulunanın başka şeye bakması ne ayıp! O da bu güzellik dışında bir şeye dikkat atfetmekten utanmıştır da gözünü, kulağını kapamıştır. Bu sebeptendir ki güzellikle muhit olarak cennetini bu dünyaya taşımış, mutluluk iksirini kazanmıştır.

Mutluluğu mihrapta ve mihraplaşmış bir dünyada bulunanların bahtsız kardeşlerine şöyle seslendiğini duyar gibi oluyorum: “Ey namazdan kaçarcasına uzaklaşan kardeşim! Daha değerli olan ne var ki ona doğru koşuyorsun. Elindeki inciye darıyla değiştirmek için bunca acele etmen ne tuhaf!”

Davranışlarımız ve eşitlik üzerine

Üç ahlak - Üç tavır

İnsan ilişkilerinde, kaba çizgileriyle şu üç temayülden birini gözlemleriz: Almak fakat vermemek, hem almak hem vermek; vermek ama almamak. Biz bu üç tip ahlaki kısaca; egoist ahlak, eşitlikçi ahlak ve feragat ahlakı diye isimlendireceğiz ve irdelemeye çalışacağız. Basit bir gözlem hemen her canlıda “kendini merkeze alma” duygusunun hâkim olduğunu fark eder. Kâinatta, bir çekirdek etrafındaki atomlar dâhil her şey kendi etrafında dönmektedir. Eski adıyla “ene”, yeni tabiriyle “ego” ve Türkçe karşılığıyla “ben, bencillik” her varlık için tabii haldir. Bu sebeptendir ki şu kâinat boşluğunda her şeye kendimizle başlar, kendimizi herkesten fazla önemseriz. Pergel bir ayağıyla nasıl kendi etrafında döner, koza nasıl etrafında bir dünya örerse, biz de her hâl ve hareketimizde kendi etrafımızda döner, merkezinde bizim yer aldığımız bir dünya inşa ederiz. Bütün dillerde, şahıs zamirlerinin “ben, sen, o” sıralanması ile dizilmesi bunu göstermesi bakımından manidardır. Mevcut her şeyi kendi menfaatine kullanma, kendine katma temayülüne bütün canlılarda rastlanmakla birlikte; bu hâl insanda daha derin bir mana ve boyut kazanmaktadır. Hayvanlarda biyolojik olan ve doyma noktası ile biten açlık duygusu bizde, bedensel tatminleri aşar ve psikolojik bir mahiyet kazanır. Bu sebeptendir ki; biz doyduğumuzda

hâlâ açızdır. Konforlu mekânlarda yaşarken, tüketebileceğimizin üzerinde servet kazanmışken hâlâ kazanma hırsı içerisindeyizdir. Hatta kazanma hırsının kazanç nispetinde arttığı bile söylenebilir. Sanki içtikçe susamaktayız; ihtiyaçlarımız odun attıkça büyüyen bir yangına benziyor.

Bu ben-merkezci tavır yanında, bizi frenleyen bazı donanımlarımız olduğu da muhakkak. Öncelikle doğuştan getirdiğimiz vicdan, sonra da bu vicdanı salim vicdan haline getirip besleyen din ve ahlak kuralları. Bu donanımlar bizi içten gelen bir sınırla sınırlarlar. Meselâ, adalet duygusu ve feragat ahlakı da bizim için ihtiras ve dürtülerimiz kadar gerçektir. Bu ilahî mevhibeler olmasaydı, insanlar belki de hiç bir zaman, aile, toplum ve millet olma kabiliyetini gösteremeyecekti. “İnsan, insanın kurdudur” denilen bir zeminde cemiyet halinde yaşamaya imkân var mıdır? Zira cemiyetler, biyolojik zaruretlerin ötesinde, bünyesinde daima sempati unsurunu taşıyan teşekküllerdir. Bir anlamda, bedenler kadar kalplerin de bir araya gelmesi halidir. Yoksa harçsız tuğlalardan bir bina kurulamayacağı gibi, sevgisiz insanlardan da sağlam bir toplum, bir “bünyanı mersus” teşkil edilemez. Böyle cemiyetlerin lif lif çözülmesi, insanların kalabalıklar içinde yalnızlaşması bir kader halini alır. Tıpkı günümüzde olduğu gibi.

Yukarıda bahsettiğimiz ilahî mevhibeler sebebiyledir ki, biz çok zaman alma yanında, verme ihtiyacını da duyarız. “Hırsızın dilenciye sadaka vermesi tipik bir insanî davranıştır.” Fitri bencillik duygusunu ahlak süzgecinden geçiren insanlar arasındaki ilişkilerde hakim olan duygu ve davranış, adalet hissi ve eşitlik prensibidir. Bunun tezahürlerine hayatın hemen her alanında rastlarız. Esas itibarıyla hukuk, insanların eşit olduğu fikri üzerine bina edilmiştir. Bu yüzden aynı suçun karşılığı olan ceza, özel durumlar dışında hep aynıdır. Keza ticaretle de aldatılmak ve aldatmamak esastır. Bu duygu öylesine hayatımıza

mal olmuştur ki, bazen ticaret olarak algılamadığımız pek çok sahada da aynı zihniyeti koruruz. Meselâ her ailede sık sık şöyle sahnelerin cereyan ettiğini her halde bütün okuyucular teslim edeceklerdir:

– (Erkek) Hanım! Bu akşam filanca komşulara gidelim mi?

– (Kadın) Biz onlara geçen ay gitmiştik, henüz karşılık vermediler. Onlar gelmeden ben gitmem.

Yahut;

– Hanım, arkadaşın düğününe ne götürelim?

– Dur bakayım, onlar bize ne getirmişti hatırlayayım. Ona göre bir hediye alırız.

Bütün bu hareketlerde bir karşılık bekleme tavrı olduğu aşikâr. Halbuki, biz, ziyarette bulunurken veya hediyeleşirken ticarî bir zihniyetle hareket ettiğimizi pek de düşünmeyiz. Peki ama, yukarıdaki örneklerdeki gibi, her davranış yahut hediye misliyle mukabele göreceksenin adı takas değil de nedir? Bu tavrı diğer davranışlarımıza da teşmil edelim şimdi. Göreceğiz ki hemen her konuda benzer bir tutum içerisindeyiz: “Falancayı filancadan daha çok severim, çünkü o da beni berikinden daha çok sevmekte. Şu adam selamımı almıyordu, ben de selamı sabahı kestim, vesselâm.” ilh.

Görünüşte haklı ve adil olan bu eşitlik prensibinin cazibesine kendimizi hemen kaptırmayalım ve konu üzerinde zihin yoralım. Bakalım bu dayanaklar sandığımız kadar sağlam mı? Evet, biz kanun önünde eşitiz ama gerçekte eşit miyiz? Yani yaratılışımız, aldığımız terbiye, çevre faktörü vs. hep denk ve muadil mi? Bizler, çok zaman bir çocuktan, yetişkinlerden beklediğimiz hâl ve hareketleri beklemeyiz. Onlara karşı daima, eşitliği kendi aleyhimize bozacak bir tutum izler ve şöyle düşünürüz; “Canım, o henüz çocuk, akli ermez ki...” Aynı şekilde hemşire yahut doktordan beklenen sabır ve metaneti hastanın göstermeyişini normal

karşılar, onu mazur görürüz. Hoca için kusur olarak kabul ettiğimiz bazı davranışları öğrencide görmek bizi çok şaşırtmaz vs.

Bu örneklerde bizdeki yerleşmiş eşitlik prensibini bozan şey nedir? Yukarıda da söylendiği üzere söz konusu tarafları konumları ve aldıkları eğitim bakımından eşit saymadığımız içindir ki davranışlarında da eşitlik aramayız. Peki ama aynı durum sadece yetişkin-çocuk, hoca-talebe, yahut hasta-doktor ilişkileriyle mi sınırlı. Yetişkinler arasındaki münasebetler söz konusu olduğunda da iç şartlar bakımından bir eşitsizlikten bahsedilemez mi? Ahlaken yetişkinliğin bir sınırı var mıdır? Her hâlde buna cevabımız hayır olacak. Bir benzetmeyle her insanı uzun bir merdivenin -ahlak merdiveni, diyelim biz buna- farklı basamaklarında oturmuş kabul edebiliriz. Şayet bu benzetmemiz yerindeyse, bilgi, görgü ve terbiye bakımından her üst basamakta olanın kendi altındakine karşı daha fazla müsamahalı olmak mükellefiyeti olduğunu da kabul etmek gerekir. Maliyenin her mükelleften kendi mal varlığı nispetinde vergi talep etmesi gibi, erdem de herkesten kendi iç konumuna uygun bir meblağ ister. Bedenin sıhhati açısından doktor ve hastalar olduğu gibi iç sıhhat bakımından da kimi insanların hasta kimilerinin doktor konumunda bulunduğunu kabul etmek gerekir. Tabiatıyla, doktorların da hastaların da kendi içlerinde muhtelif derecelere ayrılması şartıyla. Hâl böyle olunca hastadan doktor, doktordan da hasta davranışı beklememek tabii hale gelir. Hastanın kızmaya, kapris yapmaya, gönül kırmaya hakkı vardır; doktorun asla. O, önüne gelen kişiyi, hastalık sebebi ne olursa olsun tedaviyle yükümlüdür. Eşit insanların davranışları hemen daima karşısındakinin davranışına bağlıdır. Hâlbuki doktor, davranışlarında bağımsız hareket eder. Onun tutumunda hastanın tepkilerinin payı yoktur -yahut olmamalıdır- sadece yapması gerekenleri yapan bir meslek adamı tavrıdır bu.

Acaba bu tutumu hayatın diğer sahalarına da taşıyamaz mıyız? Davranışlarımızı, duygularımızı reaksiyon olmaktan çıkarıp aksiyon haline getiremez miyiz. Kendisine bu rolü benimseyen insanların da çevrelerindeki kişilere karşı doktor şefkati ve feragati göstermeleri gerekmez mi? Bu noktada onlar sadece kırmamakla değil, aynı zamanda kırılmamakla da mükelleftirler. Şairin dediği gibi: “Cihan bağında ey ârif budur maksud-ı ins ü cin / Ne sen bir kimseyi incit ne de bir kimseden incin!”

Bu mantık, eşitlik mantığını aşan; ama bize göre yine de eşitlikçi bir anlayıştır. Eşitlikçidir, zira her insandan vrebileceğini istemektedir. (“Hiç kimse kendisinde olmayan bir şeyi veremez.” Roma hukuku.)

Sevmek için mutlaka sevilmek, iyilik yapmak için behemhal iyilik görmek şartından kurtuluyoruz. Geçenlerde bir kız öğrencim arkadaşından beklediği ilgiyi bulamadığından, sevgisinin karşılıksız kaldığından yakınıyordu. Ben de ona; “İyi ama ne beis var. Bu senin onu sevmene mani değil ki!” dedim. “Sevgin eğer gerçek bir sevgi ise sen onu sevmeye devam edebilirsin. Zira sebebi karşılık olan sevgi, o sebebin kalkmasıyla yok olur. Bizatihi kendinden olan sevgi ise devam eder.” Bizim kültürümüz bu tür sevgilere yabancı değildir. Gaye sevgili değil, bizatihi sevgi olunca karşılıksız sevmek de imkân dahiline girer. Mevlana’nın, Leyla’ya müstağni kalan Mecnun’a söylediği şu sözlerde olduğu gibi; “Leyla şarap içtiğim bir kadehti ancak. Şarabı içen kişi, kadehi ne yapsın. İş bitti gaye hâsıl oldu. Ben de kadehi fırlatıp attım.” Batı’da ise her hususta olduğu gibi aşkta da karşılık esası hakimdir. -Yine de haksızlık yapmamak için istisnai güzel örnekler olduğunu teslim edelim ve Dickens’in nefis romanı “İki Şehrin Hikâyesi”ndeki, karşılıksız bir aşkla sevdiği Lucie için ölüme giden zavallı Sydney Carton’u burada zikr edelim.-

Verdiğimiz bu örneklerle, eşitlik ahlakından feragat

ahlakına, karşılıksız, beklentisiz vermeye adım atmış bulunuyoruz. Peki ama her davranışımızın gerisinde bir muharrir olduğuna göre, bizi buna sevk eden ne olabilir? Kısaca, içten taşan sevgi ve feragat duygusu diye cevap verebiliriz buna. Evet, her insanın içinde ilahî bir bağış olmak üzere çeşitli nispetlerde bu duygular mevcuttur. Lakin zamanla bunların bazı insanlarda köreldiği, bazılarındaki ise gelişip dal budak saldığı görülür. Aslında sevginin kaynağı birdir, ancak yöneldiği saha ve hedefler değişmektedir, o kadar. Kendimizi sevmemiz de bir sevgidir; kendimize yönelmiş, egoistçe bir sevgi. İsterseniz, buna bencil sevgi yahut menfi sevgi diyelim biz. Bu sevgi çeşidi alıcı sevgidir; kendi namına başkalarını zarara sokan bir sevgidir. Karşılıksız sevgide ise başkaları hesabına kendinden fedakârlıkta bulunan, yani veren bir sevgi ile karşılaşmaktayız. Basit bir teşbihle birincisi için çocuğun ana sevgisini, ikincisi için ise ananın çocuk sevgisini örnek gösterebiliriz. Bebeğin sevgisinde bir karşılık vardır, ananınkinden bir “illet” yoktur.

Tabii bu tip sevgiye dinî bir anlam yüklemek ve ahirette bir karşılık beklenmesiyle durumu izah etmek mümkündür. Gerçekten ilahî mesaj bize, bu dünyada Allah için vazgeçtiğimiz haklarımıza karşılık ahirette daha büyüğünü va'd etmektedir. Bu anlamıyla zühdî tavırda, netice itibarıyla bir karşılık duygusundan bahsedilebilir. Ancak Yunusça bir tavır bunu dahi zait bulur. Sevginin sebebi onda bizatihi sevginin kendisi, Yaratana duyulan sevgi haline geliverir. Bu hale gelen gönül için ihtiyaç artık vermektir, almak değil. Su gibi, güneş gibi, toprak gibi... Bunun içindir ki Hz. Mevlana birbiriyle kavga eden iki kişi arasına girmiş ve demişti ki: “Ey filan, kinini, buğzunu bana boşalt. Say ki hasmın benim, bana et küfrünü.” İşte mutlak feragat ahlakı bu olsa gerek. Tamamı nebilerde, bir kısmı ise velilerde tezahür eden ahlak. Ahlakın kemali. Başkalarının erdemi

adına kusura talip olma hali ancak bu kemale eren ahlaklıdır ki “ben” demeden önce “sen” ve “nefsim” demeden önce “ümmetim” diyebilir.

Nebevî ahlakı gösteren bir örnekle tevsik edelim sözlerimizi. Bir keresinde Hz. Peygamberin huzurunda oturan bedevilerden biri Ebubekr-i Sıddık’a hakaret etmişti. Ancak Sıddık, bunu sineye çekti, cevap vermedi. Adam ikinci defa daha ağır tarzda sövdü; Sıddık yine sabretti. Ancak bu hâl üçüncü kere tekrar edince dayanamayan kutlu halife mukabele etti. Bunun üzerine Resul-i ekmel kalkıp meclisi terk etti ve mağara arkadaşına şöyle dedi: “Sen hakaretlere sabrettiğinde üzerine melekler inmişti. Sonra sövgüye karşılık verdin ve melekler gitti. Ben de bunun üzerine meclisi terk ettim.”

O halde kendimize hangi rolün yakıştığını düşünelim ve yukarıdaki üç tavır arasında bir seçimde bulunalım. Biz tercihte isabet edenleri tebci edeceğiz ve diyeceğiz ki; ilk selamı veren dil ne kutlu dil, ilk tebessüm eden dudak ne kutlu dudaktır. Dargın ele uzanan el ne mübarek; ilk atılan adım ne kademlidir. O dile, o dudağa; o ele ve o ayağa selam olsun. Mutluluğu karşılıksız vermekte bulan yüce gönül sahiplerine selam olsun!

Köprüler kurmak

Ekranda iki mükemmel çelik konstrüksiyon; Boğaziçi ve Fatih köprüleri ve rakamlar, rakamlar... Yapılaberi kaç araba, kaç yolcu geçmiş, ne kadar para bırakmış vs. Hakikaten bu iki köprünün mühendislerinin başardıkları iş pek büyük. Birinci köprünün kurulduğu tarihten önceki yıllarda iki yaka arasındaki araçlar da Şehir vapurlarıyla taşınıyordu. Bu yüzden Sirkeci iskelesi önünde bazen yola kadar uzayan araba kuyrukları oluşur ve araç sahipleri saatlerce beklemek zorunda kalırlardı. Şimdi, bütün problemlerine rağmen köprüler nisbî bir rahatlama sağladılar. Asya ve Avrupa, tarihinde ilk defa bu iki demir gerdanlıkla bir araya geliyor. Sadece bizim köprüler mi? Bu asrın mühendisleri demir, çelik ve betondan mamul nice büyük eserler ortaya koydular. Birçok dağlar delindi, denizler tüp geçitlerle, nehirler dev köprülerle aşıldı. Dünyayı saran asfalt ve demiryollarından başka hemen bütün başkentler birbirine hava ağlarıyla da bağlandı. Böylece ülkeler ve kıtalar birbirine yaklaştı, zaman kısaldı. Bu gün cedlerimizin asla tanımadığı kadar dünyayı tanıyor ve diğer hemcinslerimizle iç içe yaşıyoruz. Bütün bu vasıtaları kullanan milyonlarca insan, her gün bir yerden bir yerlere taşınıyor.

Acaba dünyayı küçülten, mesafeleri kısaltan sadece modern ulaşım vasıtaları mı? Elbette hayır! Dünya sadece beton ve çelik ağlarla sarılmadı günümüzde. Göze

görünmeyen başka ağlar da var. Bilgi ağı, iletişim ve haberleşme ağı gibi. Çocuklarımız yakında eski türkülerimizdeki hasreti anlamayacaklar; âşığın dağları delmesini, turnalarla haber göndermesini yadırgayacaklar. Yar mektubunun ucu niçin ve nasıl yakılrımış bilemeyecekler. Telefonun yaygınlaşmasıyla mektup türü ölümcül bir yara aldı. Yakında görüntülü haber cihazları telefonun eksik bıraktığı şeyi de tamamlayacak. Ya bilgi ağındaki süratte ne demeli! Bu gün hemen her şey dünyanın iki uzak köşesine aynı anda ulaşıyor. Bilgi ve sanatla ilgilenmek eskiden olduğu gibi seçkin bir zümrenin imtiyazı değil artık. İnternet ağı sayesinde farklı ülkelerin bilim adamları bilgi ve tecrübelerini paylaşıyor, ortak projeler üretiyorlar. Hasıl-ı kelim -hadi biz de o kullanıla kullanıla aşındırılmış tabiriyle söyleyelim-dünya global bir köy haline geldi veya gelmek üzere. Yaşadığımız bu gelişmeler geçmiş asrın bilim kurgu romanlarını çoktan geride bıraktı. J. Verne, “Ay’a Seyahat”i düşünmüştü ama Mars’a gidileceğini her hâlde aklına bile getiremezdi. Bu hızlı gelişme toplum mühendislerinin teorilerini de derinden etkiliyor. Geçtiğimiz asır keskin bir milliyetçiliğe açmıştı gözlerini. Son elli yıldır, daha çok evrensel değerlerden söz ediyoruz. Toynbe, tek bir dünya devleti tasarlar hayalinde. (Yaşamı Seçin, Ank 1985?) Millî devletlere ise bu tek devletin bünyesinde, şimdiki belediyelerinkine benzer bir değer biçer. Çünkü, der; “Küçülen dünyada bütün insanlık tek bir kadere doğru koşuyor ve koşacak.”

Yukarıdan beri yazdıklarımı modernizme bir kaside olarak algılayanlar çıkabilir. Gerçekten, eski ile yeni hayat şartlarının ikisi arasında büyümüş bir insan olarak, modernitenin sunduğu nimetlerden şikayetçi olduğumu söyleyemem. Buna rağmen yine de kastım yukarıdakine benzer bir methiye yazmaktan tamamen farklı. Asıl söylemek istediğim bu git gide kalabalıklaşan ve madden yakınlaşan

insanların, ruhen birbirinden uzaklaşması, yabancılaşması. Kalabalık şehirlerde, bir çangıldaki kadar keskin bir yalnızlık duygusu çağımız insanının trajedisidir. İnsan yalnızlıktan her asırda şikâyet etmiştir. Yunus, “öldükten üç günden sonra duyulan” ve “soğuk su ile yunulan” bir garipten bahseder mısralarında. Fuzulî ise, bad-ı sabadan gayrı kapısını kimsenin açmamasından yakınır. Söylendikleri devirlerin insan münasebetlerine göre biraz şairane yalan olarak telakki edebileceğimiz bu ifadeler, bu gün için aynıyla hakikattir. Yıllarca kapısı çalınmamış insanlar var aramızda. Ölümü ne zaman sonra fark edilen kat komşularımız, kimsesiz yaşlılarımız. Sokaktan başka evi, çöplerden başka aşu olmayan çocuklar. Bütün bunlar yaşanıla yaşanıla, duyula duyula kanıksadığımız, normal görmeye başladığımız cemiyet manzaraları.

Tekrar başa dönelim ve soralım kendimize. Bütün bu yollar, yolları kısaltan köprüler, tüneller ve geçitler bizi birbirimize gerçekten yaklaştırabilirdi mi? Yoksa araya, görünmeyen yeni uzaklıklar mı koydu? Bu iki şey, yani beden ve ruh yakınlığı çok zaman aynı şeyleri ifade etmiyor. Veysel Karanî'nin uzaklığı, Ebu Lehebçe bir yakınlıktan elbette bin defa hayırlı. Özleyen, seven ve arayan için uzaklar da yakındır. Dağlar Ferhad'ı sadece cismen ayırır sevgiliden, ruhen değil. Acaba yaklaştıkça uzaklaşmak bir kader mi? Her dağ yaklaştıkça mutlaka küçülür mü gerçekten? Bunun için mi bütün klasik hikâyelerimiz acı çeken sevgililerle dolu? Biz işin bu tarafını şimdilik bir tarafa bırakalım ve sadede dönelim yeniden.

Okuyucu, sadedi nihayet anlamış olmalı. Bu yollar ve köprüler çağında, biz yine de insanlar arasında bir türlü kurulamayan yollardan ve köprülerden söz edeceğiz. Bedenleri bağlayan köprülere eyvallah. Ya gönüller arasındaki köprülerden ne haber! Gönülden gönle yol var, demiş atalarımız. Tabi ki seven gönüller burada söz konusu olan.

O halde sevgi de bu iki nokta arasındaki bağ ve köprü. Sevgisizlik, bunun yokluğu anlamına geliyor. Günümüz insanı işte bunun için birbirine ulaşamıyor. Bunun içindir ki aynı katı, hatta aynı çatıyı paylaştığımız, aynı sofraya birlikte oturduğumuz, bir ömür boyu hayat arkadaşı seçtiğimiz kişilere bile öylesine yabancı, öylesine uzağız. O halde yeni bir tür mühendise daha ihtiyacımız olacak; gönül mühendisine. Ta ki birbirine ulaşamayan insanlar arasında yol bulsun, köprüler kursun.

Sevmekten mahrum kalp, gölgesiz ve meyvesiz ağaç gibi. Kim, ne için onun altına sığınsın. Sevgi denen ilahî mevhibeye malik insanlar ise gönül zenginlikleriyle çöldeki bir vaha gibi cazibe merkezidirler. Susuz dudaklar kanmak, yanmış alınlar serinlemek için oraya koşarlar. Yarı yolcular gölgeyi ve serinliği orda tanır, orda öğrenir. Aklın öğretmeni akıldır. Gönle sevmeyi öğretense yine bir gönül olabilir ancak. Oraya koşanlar, koştukları şeyin yanında birbirlerini de tanır ve severler. İşte her kutlu nebi, sevmeyi, acımayı ve adaleti unutmuş bir dünyaya bütün bunları yeniden hatırlatmak üzere gönderilmişlerdir. Bu yüzden Onlar, sahraya düşen ve orayı cennete çeviren rahmet gibidirler. Bu özelliği sebebiyledir ki, ilahî beyan Son Peygamber’i “Âlemlere rahmet” olarak nitelemiştir. Sonra O’nun mektebinden yetişmiş varisler geldi. Ondan öğrendiklerini her asırda insanlara yeniden öğrettiler. Onlar O servi kametin bize uzanmış, bol yemişli, bol gölgeli dalları gibidirler. Onlara ne mutlu! O varislerin başbuğlarından Hz. Mevlana nice gönle sevgi tohumları ekmiş ve o sevgide insanları birleştirmişti. Onun görevi köprüler kurmaktı insanlar arasında. Bunun içindir ki şöyle demişti; “Ma bera-yı vasl âmedim / Ne bera-yı fasl âmedim” Yani; “Biz bölmeye, parçalamaya gelmedik bu dünyaya. Bölünmüşü ulamaya, ayrılmış birleştirmeye geldik.” O mektebin sırlı erlerinden biri de büyük Yunus’du. O, Bir’e ve birliğe âşık,

ayrılık ve ayrılık sebeplerine düşmandı. Bunun içindir ki düşmanlığa savaş açmış; “Düşmanımız kindir bizim” diye haykırmişti. Kendisine taş atana gülle mukabele etmiş, yaratılıştaki farklılığın sırrına erdiği için 72 millete bir gözle bakmıştı.

İnsan insanî özelliklerinin inkişafı nispetinde gelişir ve hürmete hak kazanır. Her insanda mevcut olan sevgi, şefkat, acıma ve feragat gibi yüce duygular ancak yüce ruhlardadır ki, bir hayat prensibi haline gelir. Belki, ekmeksiz, susuz ve havasız yaşamaya katlanırlar da sevgisiz yaşamaya asla katlanamazlar. Onun için her şeylerini bölüşürler. Sofraya sadece ekmeklerini değil kalplerini de koyarlar. Filistin’de onların da kolu kırılır, Bosna kanayan bir yaradır yüreklerinde; Doğu Türkistan’da kurşunlanan gençlerin içinde onlar da vardır. Bedenlerinin bir parçası gibi her acı çekenle onlar da acı çeker ve üzüdür. Yine de kendilerine zulmedenlerin halâsıdır dua ve niyazları. Hiç bir acı onlara nefret etmeyi öğretmez. Acırlar, severler ve ümit ederler.

Elbette sadece köprü kurucular değil köprü yıkıcılar da olacak bu dünyada. Onlar da sevgi yerine nefret tohumlarını sulayacak, kin duygularını kamçılacaklar. Kendilerine uzanan eli ısırarak, etraflarına kinden bir hisar örecekle. İçeri ışık düşmemesi için kepenklerini çekecek, bacalarını tıkayacaklar. Allah kalplerine bir hidayet vermedikçe onlara ulaşmak ne mümkün. Ama unutmayalım, insanların kahir ekseriyeti içlerinde güzelliğe ve sevgiye meclup bir öz taşır. Bu yüzden sevgi kine galiptir ve daima da galip gelecek. Suyun ateşe üstünlüğü gibidir bu. Bırakalım, köprü yıkıcılar da kendi işlerini yapadursunlar. Köprü kurmak olsun bizim işimiz.

Bir medeniyet insanları gerçek insan haline getirmesi oranında başarılı sayılmaya layıktır. Kurduğumuz medeniyete dönüp bir de bu gözle bakalım ve bir kıymet biçelim ona. O halde, çelik köprülerimiz, demir yollarımız ve

hava alanlarımızla övünelim ve bunları bize kazandıran mühendislere, mimarlara saygı duyalım. Ama asıl muhtaç olduğumuz mühendisleri unutmayalım, kalbimizi onlara da açalım.

Ey sevgi erleri, gönül mühendisleri! Haydi iş başına. Çünkü çağ size muhtaç.

Modern nesî

Yanlış hedefi vurmak

Her insanın askerlikle ilgili unutamadığı bir hatırası vardır. Benim de öyle. Yaşadığımız sosyal ve siyasî hay huy içinde sık sık bana kendisini hatırlatan bir anı. Tüfekle uzun mesafe atışları için atış talimgâhına götürüldüğümüz gündü. Bölükler arasında bir nevi müsabaka anlamı taşıdığı için yüzbaşidan ere kadar hepimiz heyecanlıydık. Komutan atış için yere uzandığımızda tek tek hepimizle ilgileniyor, tüfeğin nasıl tutulacağını, nasıl nişan alınacağını son bir defa daha hatırlatıyordu. Yaklaşık 200 metre uzakta, üzerinde iç içe geçmiş daireler bulunan tabelalara ateş edilecekti. Herkesin bildiği, merkezinde 12 yazan ve muhite doğru sayıları küçülen bir hedef tahtası anlayacağız. Kişi başına onar mermi dağıtılmıştı. Her er sırasını savdıktan sonra görevliler tabelayı kaldırıp sonucu telsizle bildiriyorlardı. İyi sonuçlar yüzbaşayı memnun ediyor, kötü atışlara ise sinirleniyordu.

Görevli çavuş, gelen sonuçları hemen elindeki kâğıda geçiriyor ve toplamı, daha evvel yarışmış olan bölüklerin sonuçlarıyla karşılaştırıyordu. Sıra bana geldiğinde yanımdaki arkadaşına gözüm kaydı. Tesadüfen, bölüğümüzün birincilik için kendisine ümit bağladığı arkadaşla -Hasan- yan yana düşmüştüm. Onun, bir zaman Lübnan'da kaldığı ve İsrail'e karşı çatışmalara katıldığı,

keskin bir nişancı olduğu vs. bir efsane gibi dilden dile dolaşıyordu. Bu yüzden hepimiz kendisinden çok iyi bir netice bekliyorduk. Atışlardan sonra yüzbaşı hemen telsizle karşıyı arayarak Hasan'ın tabelasını sordu. Ben de dikkat kesilmiş, kendi atışlarımdan çok yanımdakinin başarısını merak ediyordum. Telsizden gelen cevap şaşırtıcıydı; Hasan'ın nişangâhı tertemizdi. Mermilerin hiçbiri hedefi bulmamıştı. İnanılmaz bir durumdu bu. En acemilerimiz bile hiç olmazsa birkaç mermiyi isabet ettirirken, bu kadar güvenilen arkadaşımızın aldığı bu sonuca nasıl inanılsın. Neyse olan olmuştu, bölüğün artık birincilik şansı yatmıştı. Alacağımız sonuca bağlı olan bizim haftalık izinler güme gitmiş, yüzbaşının da üstleri tarafından taltif edilme şansı ortadan kalkmıştı. Bu sırada şaşırtıcı bir şey oldu. Benim tabelamı okuyan telsiz, hedefte 20 mermi olduğunu bildiriyordu. Evvela yanlış duyduğumu sandım. Hayır, ses durumu teyit ediyordu. Üstelik bu mermilerden 10 tanesi tam 12'ye isabet etmişti! Her hâlde değerli okuyucularımız durumu tahmin etmişlerdir. Evet, bizim keskin nişancımız herkesin beklediği gibi büyük bir başarı göstermiş, bütün atışları tam hedefin kalbine isabet ettirmişti. Şu farkla ki atışları kendi hedefi yerine komşusunun hedef tahtasına yöneltmişti. Tabî bu kural dışı başarı bölümün işine yaramadı, sadece hafızalarda bir anı olarak kaldı.

Tasvir edilen tablo ile siyasîlerimizin tavrı arasında bence müthiş bir benzerlik var. Hatta siyasîlere haksızlık olmasın, onlarla birlikte kendimizi de işe dâhil edelim. Hemen hepimiz komşunun hedefine atan atıcılar gibiyiz. Başkasının kusuru söz konusu olduğunda tespitlerimiz çok zaman tam hedefe isabet ediyor. Ne var ki aynı başarıyı kendimiz için gösteremiyoruz. O zaman durum birden değişiyor ve tenkit ettiğimiz her şeyi biraz fazlasıyla kendimiz de işliyoruz.

Mesela, bütün siyasîlerden bir demokrasi tarifi alın. Teorik anlamda herkesin son derece mükemmel bir demokrasi

istediğini göreceksiniz: “Batıda ne varsa bizde de olsun efendim. Hem de fazlasıyla. Bizim onlardan ne eksikimiz var.” vs. vs. Gel gör ki hakları kısıtlanacak insanlar eğer rakiplerimiz ise bir anda demokrasi ve bütün o ulaşılması için can attığımız uluslararası değerler bir tarafa atılıyor: “Başına mı geldi. El-hak iyi olmuş. Zaten onun niyeti belliydi. Beter olsun” filan feşmekan. Bu standartsızlık sonuçta herkesin bir şekilde mağduriyetine sebep oluyor. Bu gün birimiz öbür gün şartlar değişince diğeri, ama sonuçta toplum bütünüyle bir kaypak zeminde yaşamının rahatsızlığını çekiyor. “Kendisi için istemediğini başkası için de istememe; kendisi için arzu ettiğini başkası adına da dileme.” Her halde bir türlü ulaşamadığımız ideal bir cemiyetin bütün prensipleri bu sözlerde gizli.

Sahte nişancılar

Necip Fazıl merhuma atfedilen ikinci bir örnek, durumu daha çarpıcı olarak koyuyor ortaya. “Kimsenin 12’ye attığı yok” demiş merhum. “Herkes önce atıyor, sonra vurduğu yere 12 işaretini kondurup etrafına halkalar çekiyor. Böylece hedef tahtasının üzerinde bir sürü ok görünüyor ki hepsi 12’ye isabet etmiş.” Gaye doğruya ulaşmak değil, doğruyu kendi menfaatimize uydurmak olunca bu trajikomik manzaranın ortaya çıkması kaçınılmaz. W. Jeymis’i bile hayrete düşürecek bir kara pragmatizm bu. Ancak bu usulle nereye kadar devam edilebilir. J. J. Russo her toplum için yazılı kuralları olmadığı halde mer’i bir “içtimai sözleşme”den bahsetmişti. Bu sözleşme yukarıda naklettiğimiz ilahî beyandan başka ne olabilir. “Kendisi için istediğini başkası için de isteme yahut istememe!” Eğer, bu toplum ahlakı tesis edilememişse, bütün ileri ve çağdaş prensiplerin birer cansız ve anlamsız slogandan fazla ne değeri olabilir. “Sana katılmıyorum, ama katılmadığım düşüncelerini ifade etmende sonuna kadar seninleyim.” diyebilecek yüksek ahlaka sahip insanlar bir gün bizde de olacak mı acaba?

Mesleğimiz nesî

Şimdi gelelim yazımızın başlığına. Muhtemelen kelimeyi ilk defa duyan okuyucularımız, hemen telefona sarılıp üstadımız Recai Güllapdan'a manasını sormuşlardır. Biz yine de had-nâ-şinaslık edip kelimeyi izaha çalışalım. Efendim, “nesî” Kur’ân’ın yasakladığı müşrik Arab âdetlerinden. Bilindiği gibi İslam öncesinde de Araplar arasındaki ibadet ve muamelat ay takvimine bağlı olarak tanzim edilmekte idi. Yılın 4 ayı -Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep- “haram” sayılıyordu. Bu aylarda her türlü kötülük; öldürme, soygun ve düşman kabilelere baskın yasaklanmıştı. Ancak müşrikler, bu yasakları işlerine geldiği gibi değiştiriyor, mesela haram ayda fırsatını bulmuşlarsa düşmana baskın yapıyor ve o ayı haram olmayan başka bir aya tebdil ediyorlardı. Bazen de bir ayı eksiltilip öbür aya ilave ederek her şeyi birbirine katıp karıştırıyorlardı. Sonuçta haram aylar onları kötülüklerinden men edemiyor, devamlı değiştirmelerle kötü emellerin önünde oyuncağa dönüşüyordu. İşte Kur’an-ı Kerim, bu oportünist davranışı ayıplamış ve nesî’nin geçerli olmadığını ilan etmiştir. (Tevbe/36, 37) Aradan asırlar geçti ve fakat nesî bu günün insanı için de geçerliliğini yitirmedi. Hepimiz modern zamanların nesî’lerini icat edip duruyor, asla dokunulmaması gereken temel kavramları emellerimize zebun ediyoruz.

Yaşadığımız durumdan memnun olmayan bu toplumun insanları, biz, hepimiz ne zaman mı düze çıkacağız. Cevabı kendi tercihimizde gizli. Bu toplu nesî’i terk ettiğimiz zaman. Çünkü sadece bizim işimize yaramıyor, karşımızdakinin de silahı o. O halde gelin bu nesî’den vazgeçelim. Değiştire değiştire maskara ettiğimiz değerlerle birlikte aslında kendi kendimize zulmettiğimizi, kendimizi küçük düşürdüğümüzü anlayalım. Sahte 12’lerden vazgeçelim. Biz hak ettiğimiz, gerçekten vurduğumuz daha mütevazı derecelere razı olalım. Rakibin hedef

tahtasındaki başarıyı kendi tahtamızda da gösterdiğimizde problemlerimizin çoğunu aştığımızı göreceğiz.

Flofey'den...

Yukarıdan bakmak; uçak yolculuğu yapanların dikkatini çekmiştir. Yerden ayağınızın kesilmesiyle manzara nasıl da değişir. Önce, aracınız geniş bir yay çizer ve hızla küçülen evlerin üzerinde yükselir. Bir süre sonra evler, birer kibrit kutusudur artık. O evlerde yiyen, içen, okuyan ya da televizyon seyreden, hasılı kendi küçük dünyalarının işlerine dalmış kişiler bulunduğunu düşünmek pek tuhaf bir duygu. Sonra evler de görünmez olur, camdan birer ip-lik gibi parlayan ana caddelerin ayırdığı semtleri zar zor fark edersiniz. Nihayet yükseklik sekiz on bin metreye ulaştığında insan eseri olan her şey gözden kaybolur. Eğer bir gölün yahut denizin üzerinden geçiyorsanız sadece onu fark edersiniz. Ya da alaca tepeleriyle yeryüzünün çakı-lı çivilerini andıran dağları. O an aşağıda evler, evlerden oluşmuş semtler ve şehirler olduğunu düşünmek garip bir hüzne sürükler sizi. Bulutların arasında, bu uçan küçük kutunun içinde başka bir nazarla bakarsınız her şeye. Aşağıda iken ufkunuz içinde barındığınız evin penceresiyle sınırlıdır. Bu yüzden perspektifiniz dardır. Önünüzdeki ev yahut sokak ya da çatıların arasında bir boşluk kalmışsa eğer, bir mavi parçasıdır görüp görebileceğiniz. Şuurunuz gibi genellikle problemlerinizi de bu dar alana sıkışmıştır. Fazla gürültü yapan komşunuz, sokaktaki egzoz gazı ya da gelip geçenlerin kılık kıyafetleri meşgul eder zihninizi. Oysa yukarıdan bakarken gözünüz bütünü kucaklar. Çok zaman birbiriyle cedelleşip duran aşağıdaki insanların şahsî problemlerini pek küçük ve anlamsız bulur, onların kaderlerinin nasıl birbirine bağlı olduğunu hissedersiniz. Size bu bakışı kazandıran, her şeyi yukarıdan ve dışarıdan seyretme imkânını bulmanızdır. Eğer bindiğimiz aracın daha da yükselme şansı olsaydı, önce ülkelerin sonra kıtaların,

nihayet en sonunda bütün dünyanın tek parça haline geldiğini görmüş olacaktık. Bunu fark etmiş olmalı ki Aytmatov, son eseri “Kassandra Damgası”nda dünya ile ilgili endişelerini işte böyle bir tipe, kendisini uzayda yaşamaya mahkum etmiş Uzay Rahibi Flofey’e söyler. Uzay boşluğunda yüzüp duran Flofey’in tek bir evi vardır artık; bütünüyle dünya! O, aşağıda olan biteni hüznle seyreder. Bir zamanlar kendisinin de tarafı olduğu ülkeler arası kavgaları, bir hiç için birbirini gırtlaklayan insanları, hırsları için kalabalıkları tahrik eden politikacıları ve onların maşası olmuş medyayı elindeki gelişmiş rasat aletleriyle takip eder ve derin düşüncelere dalar. Sonra bütün endişelerini ve tekliflerini içeren uzun bir mektup yazar dünyalılara. Yazar bizi bağışlasın, yazımızın sonunda biz de okuyucularımıza Flofey’in konusu ülkemiz olan bir mektubunu sunacağız. Lakin, o mektup şimdilik bir tarafta dursun. Biz bir süre için kendimizi çevremizden kurtararak; “Gelin ey ehl-i hakikat çıkalım dünyadan/Özge yerler görelim özge safalar sürelim.” diyen Fuzuli’nin tavsiyesine uyalım ve Flofey’e arkadaşı olalım. Bakalım onun yanında neler göreceğiz.

Neler oluyor

Flofey uzay boşluğunda bütün vaktini dünyayı incelemeye hasretmişti. Bir gün çıplak gözle bile görülen bir noktaya teksif etti bakışlarını. Elindeki aletlerin yardımıyla görüntüyü yakınlaştırdıca onun iki kıta arasında etrafı denizlerle çevrilmiş bir ülke olduğunu gördü. Bir gümüş gerdanlık gibi uzanan Boğaz ve onun üzerindeki iki inci gerdanlık hoşuna gitti. Bu güzel ülkeyi ve insanlarını tanımaya karar verdi. Önündeki hassas alıcılara bir yıl boyunca bu ülkede olup bitenleri seyretti. Gördükleri şaşırtıcı ve çarpıcıydı. Pazarlardaki canlılık, göz alıcı neon ışıkları burasının bir Doğu bloku ülkesi olamayacağını söylüyordu. Geceler boyunca sefahat ve kirin aktığı sokaklar canlı, sahiller göz alıcıydı. Diğer taraftan öfke saçan bakışlar,

gayızlı çehreler ve açılmayan kapılar önünde ağlayan genç kızlar, bu serbest ortamla keskin bir tezat gösteriyor ve onu bu ülkenin kimliği hakkında tereddüde düşürüyordu. Onlarca televizyon kanalı ve bir düzine gazetenin, insanları birbirleri aleyhine kışkırttığını ve ilkel savaşlardaki ateşleyici tamtamların rolünü üstlendiğini görüyordu. İyice merak etmişti, acaba bu ülkede neler olup bitiyordu? Elindeki aletlerin yardımıyla sahneleri daha da yakınlaştırdı ve bu tablonun mimarlarını inceledi.

Aydınlar ve medya

Flofey bu ülkede aydınların büyük bir rol üstlendiğini anlamıştı. Onun için önce elindeki bazı ansiklopedileri karıştırarak “aydın” hakkında söylenen sözleri inceledi. K. Mannheim; “cemiyetin dinamosu” olarak niteliyordu onları. T. Hodgskin’in ifadesi ise daha da abartılıydı; “Aydın, elindeki vinçle dünyanın dönüşünü hızlandırma gayretindeki kişi.” Ama “Aydın” deyince ne anlamalıydı? Bu tanımın içine hangi meslek grupları giriyordu acaba? Ansiklopedilere göre kelime; gazeteci, yazar, sanatçı, akademik personel ve bürokrasi mensuplarını ifade ediyordu. Meslek grupları ve tahsilleri bakımından çok renkli olan bütün bu insanların ortak yanı, cemiyeti etkileme gücünü haiz oluşlarıydı. Ne var ki çok zaman şahsî ihtiras ve menfaatlerinin zebunu olan aydın bu etkisini çoğunluk aleyhine kullanıyordu. Elindeki tahakküm vasıtaları onu şımartmış, kendisini üstünlük kompleksine kaptırmıştı. Ya halk? Ona göre, yoğrulup şekil verilecek bir çamur yığını. Medya ise aydınının bu amaca ulaşmasını sağlayacak yegâne vasıta.

Flofey bütün bu bilgilerden sonra, ülkenin niçin medya savaşlarına sahne olduğunu anladı. Aydınlar, yığın arasında mevcut farklılıkları keskinleştirmek ve şahsî gayeleri için bu farklı gruplardan birinin bayraktarı olmak rolünü üstleniyorlardı. Tıpkı Asr-ı Saadet’de Evs’le Hazrec’i birbirine düşürmeye çalışan Yahudi gibi. Flofey, âdeta varlık sebepleri

“ayrılık üretmek” olan bu çeşit aydınları ibretle izledi. Diğer tarafta bazı insanların bütün bu düşmanlık ve gayz tufanı önünde çırpındığına şahit oldu. Bu ikinci grup bir yandan kırıkları onarmakla meşgul oluyor, diğer taraftan üzerlerine atılan çamurlardan kendilerini korumaya çalışıyorlardı. Ne yazık ki genel oran içinde bunlar daha azdı ve sesleri o hay huy içinde pek duyulmuyordu. Uzay bilgini, onlara saygı duydu. İnsanın bilgi ve etkileme gücü nisbetinde sorumluluk duygusunun da artması gerektiğini düşündü; zira bunca yıldır yaptığı araştırmalar sonucunda bütün evrende insan dışında şuur sahibi bir varlık görememişti. Bu geniş kâinat da işte bu şuura emanet edilmişti. Floye, aydınların tahrikiyle çalkalanan bu ülkeyi daha derinden tanıma arzusuna kendisini kaptırmıştı bir kere. Bunun yolu da tarihten geçiyordu. Önündeki bilgisayarda fareyi, incelediği noktanın üzerine getirdi ve “tarih” yazıp tıkladı. Tesadüfen açtığı yer 700 yıl önce Kırşehir’de yaşamış bir yazara aitti. Eser onun türbesini de resmetmişti. Şimdi, bir yol üzerinde kalan türbesinde uyuyan yazarın adı Âşık Paşa’ydı.

Âşık Paşa modeli

Ansiklopedi Paşa’yı, Anadolu’nun birliğine gönül verenlerden biri olarak takdim ediyordu. Meğer o, çeşitli ırk ve dinlerden müteşekkil 13. yy Anadolu’sundan bir ülke çıkarmaya muvaffak olmuş bahtiyarlardan imiş. Fikirlerini Garipname isimindeki eseriyle halka ulaştırmış ve çevresindekilere bir cemiyet modeli sunmuştu. Uzay bilgini söz konusu eseri rast gele açınca şu ifadelerle karşılaştı: “İnsanlar bir elin parmakları gibidirler. Ey Âdem oğlu, eline dikkatle bak. Her parmağının şekil bakımından farklı olduğunu göreceksin. Hepsi bir budaktan, yani bir bilekten çıktığı halde hiç biri diğerinin aynı değildir. Lakin bu farklılık bilersen, senin için bir rahmettir. Çünkü her parmak şekilce farklı olduğu içindir ki başka bir işe yarar. Eğer hepsi birbirinin aynı olsaydı şimdi yaptığın işlerin bir kısmını asla yapamayacaktın.

Sonra bu parmaklar bir asıldan geldikleri gibi gayede de birleşirler. Nitekim bir işe sarıldığında parmakların hiç biri geride kalmaz. Her biri tuttuğun nesneye sıkıca yapışır, birbirlerine yardım ederler.” Bu sözler Flofey’in hoşuna gitti ve onun bu benzetmeyle neyi kastettiğini düşündü. Medeniye-
tin gelişmesini, diğer canlılardan farklı olarak insanda mevcut olan başparmağa bağlayan Spengler ile Paşa’nın görüşleri arasındaki benzerlik ona ilgi çekici gelmişti. Okumaya devam etti: “Toplumu meydana getiren farklı zümreler -din, ırk ve meslek grupları- birbirleri için bir rahmet ve zenginlik sebebi olabilirler. Farklılık iyi yönde kullanıldığı takdirde zenginlik ve renkliliktir. Aksi takdirde ise düşmanlık ve çatışma sebebi. Yaşamak için senden farklı iş tutmuş ne kadar çok insana ihtiyacın olduğunu bir düşün. Ekmek için çiftçiye, elbise için terziye, ev için ustaya ihtiyacın var. Onlar da bir şekilde sana muhtaç. İşte bütün farklı grupları birleştiren birbirlerine duydukları bu ihtiyaçtır. Lakin bunun olabilmesi için de karşılıklı güven ve saygı lazım. Böylece bir gayede birleşen parmaklar gibi toplumdaki farklı gruplar bir araya gelir.” Görülüyor ki yazar sınıf çatışmasından değil sınıf dayanışmasından bahsediyor ve bilmeden Marx’ı tekzip ediyor. Çocukluğundan beri sıkı bir Marxist eğitim almış olan Flofey, bu yüzden daha bir dikkatle okudu bu satırları. Lakin onun bu fikirleri de Marx’ın ya da Campenella’nın gibi gerçekleşme şansı bulunmayan bir ütopi olabilirdi. Hayır, 13. Asır sonrasına yaptığı kısa bir tarih turu Flofey’in bu konudaki tereddütlerini giderdi. Tarih, Paşa’nın fikirlerinin ileride bu topraklar üzerinde kurulan uyumlu bir toplumun harcı olduğunu söylüyordu. Haritası, neredeyse bilgisayar ekranını dolduran bu koca devlet son anına kadar daima Âşık Paşa’nın fikirlerine bağlı kalmış, cemiyet muhtelif kültür gruplarının ahenkli bir uyumu olarak 6 asır devam etmişti. Oysa şimdi, bunca asır sonra aynı kültür coğrafyasında yaşayan insanlar arasındaki fikrî tahammülsüzlük, pek şaşırtıcıydı. Paşa’nın söyledikleri Flofey’i epeyce eski

bir hatırasına götürdü. Yıllar önce ziyaret ettiği Paris'te karşılaştığı manzaralar yeniden zihninde canlandı. Daha o zamanlar kendi ülkesi katı bir idare altındaydı. Bu yüzden gördükleri ona daha bir çarpıcı gelmişti.

Pompidu Kütüphanesi

Farklılığın zenginliğe dönüştüğü somut bir örnekti burası. Gezenlerin hatırlayacakları üzere geniş bahçesinde maskaraların ve türlü zanaat erbabının icra-yı marifet eyledikleri borudan mamul tuhaf bir kütüphane. Bahçenin bir köşesinde sokak hatiplerinin hamlini vaz' etmesi için konulmuş bir ayak yüksekliğinde taşlar vardı. Günün her saatinde bu taşların üzerinde şakıyan birilerini bulurdunuz. Kâh bisikletle dünya turuna çıkmış bir Budist rahibi, kâh dünyanın Marx tarafından kurtarılacağına iman etmiş bir delikanlı. Bunlar etraflarında daima tatmin edici bir dinleyici kitlesi de bulurlardı. Kimisi tesadüfen oradan geçen, kimisi sadece dilini geliştirmek için bu seansları takip eden dinleyiciler arasında, ateşli demagoglara da rastlanırdı zaman zaman. Hatibi at sineği gibi rahatsız eden, sualleriyle onun dinleyici üzerindeki efsunlu etkisini dağıtan aktif dinleyicilerdi bunlar. Böylece dinleyenle anlatan arasında bazen epeyce şiddetlenen ve horoz dövüşünü andıran sahneler cereyan ederdi.

Kürsüdeki hatibin yerine göz dikmiş daha bir sürü sabırsız vardı geride. Bütün bu farklı din ve millet mensuplarının hepsi kendini ifade imkânını bulurdu burada. Fakat ne kadar heyecanlı ve hareketli olursa olsun tartışmalar asla şiddete ve kaba güce dönüşmezdi. En hızlı militan bile boşalmanın verdiği rahatlık ve rahavet duygusu ile uslu uslu evinin yolunu tutardı. Daha çarpıcı olanı, bu meydanın yakın çağlara kadar Avrupa'da yaşanan birçok vahşete sahne oluşuydu. Birkaç asır boyunca, Protestanlar ve Yahudiler bu meydanda kaynayan kazanlara atılmış ve halk etrafında dans etmişti. Şimdi aynı alanı işgal eden insanların geldikleri seviye

bunun için göz kamaştırıcıydı. Hür bir ülkede, insanların fikirlerini ve kimliklerini gizlemedikleri bir yerde yaşamanın keyfini çıkararak ve kendi memleketi adına hayıflanarak Flofey, o sırada, şimdi incelediği ülkeden gelmiş bir delikanlı ile de bu meydana tanışmış ve onunla epeyce ileri bir dostluk kurmuştu. Bu tanışmaya da onun gözlerinde gördüğü aynı hayranlık duygusu vesile olmuştu. Uzay bilgininin kendi kültür tarihinde asla bir Âşık Paşa olmamıştı. Oysa Âşık Paşa'nın ülkesinden gelen bu arkadaşının ıstırabı daha derin olmalıydı. Şimdi onu daha iyi anlıyordu.

Yatağını bulan sular

Flofey çocukluğunu iki dere arasındaki yeşil bir köyde geçirmişti. Bu güzel köy daha sonraki hayatı boyunca onun hayalini işgal etmeye devam etti. Gördüğü, düşündüğü her şeyle bu köy arasında bir ilgi kurdu. Tuhaf bir şeydi ama ona sanki bir köyün gerçeği ile bütün kâinatın gerçeği örtüşüyormuş gibi geliyordu. İşte şimdi de incelediği ülkenin problemleri kendisini çocukluk günlerine taşımıştı. Her yıl, dağlardan getirdiği sularla iyice kabaran söz konusu dereler, alçak yerleri kaplayarak bütün köyü âdeta bir göl haline çevirirdi. Flofey de diğer çocuklar gibi bu zamanları severdi. Elinde delikli sepet, arkadaşları gibi nehrin kenara vurduğu balıkları toplamaya çıkardı. Yetişkinler için sel korkulu bir hâdiseydi. Şiddetli sular kendi yatağı üzerindeki kıvrımları düzleyerek, ağaçları sökerek büyük bir tahribat yapar, bazen bütün bir tarlayı alır götürürdü. Nehir kenarında tarlası bulunan zavallı köylüler tarlalarını selden koruyabilmek için ellerinden geleni yapar, taştan bendler, sedler inşa ederlerdi. Bunlar bazen işe yaradığını görünür, tarlayı selin öfkesinden birkaç yıl korurdu. Sonra bakardınız ki, şiddetli bir sel bendi de alıp götürmüş... Peki, sel ne zaman durulurdu? Köylülerin diliyle “sular yatağını bulduğu zaman” su önünde kendisini engellemeyecek, tabii akışını değiştirmeyecek geniş ve düz bir yatak bulduğunda uslanır

durulurdu. Fkofey yakın zamanlarda bütün Doęu blokunda yaşananları dūřundūęinde hep bu olayı hatırlardı. Halk iradesinin önünde set olmayı kendisine rol olarak benimsemiş idarecileri ve aydınları sanki güçlü bir sel alıp götürmüştü. Romanya'daki ve Rusya'daki olaylara yakından şahit olmuş ve halk iradesinin gücü onu ne kadar şaşırtmıştı. O zaman bu tür olayların niçin Batı ülkelerinde olmadığını dūřünmüş ve řu sonuca varmıştı. Bu ülkeler tabii yatağında akan sulara benziyordu. Yani halk kendi iradesine hâkimdi ve aydınlar bu akışın önünde set oluşturmamıştı. O zaman Fkofey de kendi durumunu yeniden gözden geçirme lüzumunu duymuş, bir nefis muhasebesi yapmıştı.

Aydın değişemez mi

Bu konuda Fkofey'in zengin bir deneyimi vardı. Sovyet sistemini ayakta tutmak için idareciler ona çok önemli bir görev tevcih etmişlerdi. Bu görev uyumlu ve itaatkâr vatandaşlar imali projesiydi. Dūřünmeden itaat eden, başkasından farklı olmayan, bir řey talep etmeyen, vazife kulu olan yeni bir nesil yetiştirmek. Her farklılığa dūřman olan komünist idareciler çıkış yolu olarak böyle bir proje dūřünmüşler ve onu da ünlü bir genetikçi olan Fkofey'e ihale etmişlerdi. Başlangıçta o da bunun olabileceğini sanmıştı. Ne var ki, iř ilerledikçe zorluklar başlamış ve neticede řunu anlamıştı: "İnsanlar asla tek bir kalıba sokulamazlar ve sokulmamalıdır. Yaratılış farklılık ve çeşitlilik üzerinedir." Sonra yaptıklarından derin bir pişmanlık duygusu onu dünyadan ayrılmaya zorlamış, böyle uzay boşluğunda tek başına yaşamaya sevk etmişti. şimdi şöyle dūřünüyordu; değil mi ki kendisi değişebilmiş ve sunî bir temel üzerine kurulu hayatı, tabii yatağına dönebilmişti; o halde herkes değişebilirdi. Fkofey epey tereddüdün sonunda bu ülke insanlarına aşağıdaki mektubu yazmaya karar verdi.

Flofey'den mektup

Sevgili Âşık Paşa Torunları,

Bu sabah -uzayda pek sabah yok ya alışmışım- kalktığımında, uzun zamandır yaptığım gibi yine eski evimi, dünyayı aradı gözlerim. Uzay aracımın penceresinden baktığımda onu her zamanki yerinde salınırken görünce rahatladım. Nedense her seferinde, yer küremizi bir daha göremeyeceğimden, baktığım yerde bulamayacağımdan korkarım. Neyse çok şükür, o her zamanki yerinde şimdilik. Tabi sizin benim duygularımı anlamanızı bekleyemem. Zira bunu yaşamak için benim gibi dünya sürgünü olması gerek insanın. Şimdi asıl söylemek istediklerime geleyim. Bir yıldır hemen hemen bütün vaktimi sizin ülkenizi tanımaya hasrettim. Yersiz tevazua gerek yok, şimdi bu konuda epey şeyler bildiğimi söylersem yalan olmaz. Dikkatimi ülkeniz üzerine çeken ilk şey onun fevkalade güzel bir konumu işgal etmesiydi. Üç denizin çevirdiği, dört mevsimin bir arada yaşandığı, iki kıta arasında yer alan bu toprak parçası sanırım dünyanın en güzel yeri. Tabi çıplak manzarasıyla içimi karartan dağlar, erozyonun soyduğu topraklar beni üzmedi değil. Yine de kendimi dünyadan sürgün etmeseydim her hâlde bu coğrafyada yaşamak isterdim. Tarih kitaplarından, bu güzel ülkenin birçok medeniyete sahne olduğunu öğrendim ve bence bu hiç de tesadüf değil. Belki merak edersiniz. Kültürünüzü araştırırken kaderin önüne çıkardığı ilk kişi Âşık Paşa oldu. Onun söyledikleri bana göre dünya insanların bir arada yaşaması için gerekli prensipleri özetliyor. Daha sonra Paşa'nın yalnız olmadığını fark ettim. Onun sözlerine benzer şeyler söyleyen Mevlana ve Yunus'u tanıdım. Hele Yunus, hele Yunus! Ona sadece; "muaazzam bir gönül" demek geliyor içimden. Merak ettim, acaba siz o ululardan ve onların mesajlarından haberdar mısınız? Bunu soruyorum; zira, bir yıldan beri gelişmiş izleme araçlarıma yansıyan ülke manzaraları hiç de iç açıcı değil. Kuzum, sizin birbirinizin gözünü

oymaktan başka yapacak işiniz yok mu? Özellikle aydınlarınızın ve medyanın hali içler acısı. Gerçi durum diğer ülkelerde de pek farklı değil ya, doğrusu sizinkiler kadar ileri gideni asla görmedim.

Aydınlarınızın kendi halkına karşı galiba gizli bir hıncı var. Acaba yanılıyor muyum? Şimdi niçin bu mektubu yazma ihtiyacı duyduğumu izah etmem gerek. Dünyadan elimi eteğimi çekerek uzaya yerleştiğimde, geri kalan günlerimin, dünya dağdağasından uzakta huzur içinde geçeceğini ümit ediyordum. Lâkin ne kadar yanılmışım. Terk ettiğimi sandığım her şeyi kendimle birlikte buraya da taşıdığımı şimdi anlıyorum. Kendi kendisini mahva sürükleyen insanlığa karşı duyduğum sorumluluk duygusu azalacağı yerde daha da arttı. Anlıyorum ki, her insan yaşadığı sürece vazifesini yapmaya mecburdur. O halde bu mektubu yazmak benim için bir vazifedir. Coğrafyası kadar zengin ve renkli bir insan varlığı olan ülkeniz, yetiştirdiği büyük gönül insanlarıyla, dünyayı yuvarlandığı bu felâket çukurundan kurtarabilecek bir umut ışığı olarak görünmüştü bana. Şimdi hâlâ, bütün bu gördüğüm olumsuz manzaraların yanıltıcı olduğunu temenni ediyor ve o umudumu muhafaza etmek istiyorum. Zira, bilmem bir yanılısama mı, her gece rüyalarım giriyor; sanki bir ışık iki boğaz arasından yükselmiş ve bütün dünyayı tutmuş. Dünyanın umumî geleceğinden başka bir endişesi kalmamış olan zavallı ben, uzay bilgini Flofey için bu son umuttur.

Baki selam.

Üç tablo

Sevgili okurlar, sizinle eğitimimizin en derin yaralarından birini konu alan bir hasbıhal yapmak istiyorum. Bunun içindir ki doğrudan doğruya öğrencileri ve eğitimcileri muhatap alıyor ve onlara seslenmek istiyorum. Size yaşanmış üç tablo sunacağım ve sizden bu tablolar üzerinde düşünmenizi isteyeceğim.

Birinci tablo

Yıllar önce falanca üniversitenin filanca fakültesinin imtihan salonunda yaklaşık kırk aday, doçentlik yabancı dil sınavında ter dökmekte. Hepsi birbirini tanıyan aynı üniversite mensubu bu adaylar arasında imtihana ilk defa girenler yanında şansını defalarca deneyenler de var. Gençler, orta yaşlılar, artık akademik hayatının devam edip etmemesi bu sınava bağlı olanlar. Velhasıl heyecanı yüzünden okunan bir salon dolusu insan. Ancak tam köşede biri var ki çok sakin görünüyor. Köşesinde sessiz ve heyecansız sınav saatini bekliyor. Heyecansız, çünkü bu onun ilk girişi. Az çok bilgisinden emin ve sonuç onu pek de ilgilendirmiyor. Az sonra sınav kâğıtları dağıtılıyor ve 2,5 saatlik zorlu sınav başlıyor. Salon görevlileri Ankara'dan gönderilmiş üç hoca. Dağıtım işlemlerinden sonra sıraları dolaşarak sınavın emniyetini kontrol ediyorlar. Köşedeki sessiz adam durumu yadırgıyor, hâlâ öğrenci muamelesi

görmek onuruna dokunuyor. İlk dakikalar gelip geçtikten sonra fakülte idarecisi geliyor ve heyeti çay içmeye dışarı davet ediyor. Onlar çıkar çıkmaz yine fakülte görevlilerinden birisi içeri giriyor ve yabancı dili zayıf olan bir arkadaşının sorularına yardım etmeye başlıyor. Salonunda kısa bir tereddüt hali, durumu kavrama anı geçtikten sonra ortalık birden karışıyor. Hemen herkes önündekine, arkasındakine, yanındakine cevap verip cevap almaya başlıyor. Az evvelki ağır başlı havadan eser yok şimdi. Bu imtihanların gedikli olduğu için herkesçe tanınan tıp fakültesinin en yaşlı hocalarından biri sıralar arasında dolaşmakta. Bir kişiye itimat edemediği için elde ettiği cevapları başkalarınınkiyle karşılaştırıyor. -Böyle olduğu halde sınavdan yine başarısız olacak- Köşedeki sessiz aday bu manzarayı inanamaz gözlerle seyrediyor. Çevresindeki herkes çıldırmış gibi geliyor ona. Ne zamandır tanıdığı saygın kişiler, yılların hocaları, dostları, ahbabları birden yabancılaşmışlar gibi. Kırk kişilik salonunda yerinden kıpırdamayan, üç beş kişi ya var ya yok. Nasıl olur, diye düşünüyor, nasıl olur! Ortalama kırk yaşındaki bir hoca, en az on beş yıllık meslekî geçmişe sahip demek. Bu süre içerisinde kim bilir kaç kere kopya çeken öğrencilere nasihat etmiş, yine de haşarılık edenlere ceza kesmiş bu insanlar, şimdi bütün bir meslek onurunu ayaklar altına alarak, tam bir öğrenci psikolojisiyle hareket etsinler. Olur şey değil!

İkinci tablo

Birinci tablo köşedeki adamın zihnini uzun süre meşgul ediyor. Bir dost meclisinde söz buraya gelince bu tatsız hatırasını onlara da anlatıyor. Oradakilerden kıdemli bir hoca da kendi anısıyla katılıyor sohbeta. İşte onun anlattığı ikinci tablo.

“Doktoramı yapmak üzere Paris’e gittiğimde yabancı dil bilgimi ölçmek üzere beni bir sınava aldılar. Teze

başlayabilmek için lise seviyesinde dil bilmek gerekiyormuş. Böylece bir lisenin bitirme sınavına alındım. Bu benim yabancı bir ülkedeki ilk sınav tecrübem oldu. Yaşı otuzu geçkin bir insan olarak 16-17 yaşındaki çocuklarla birlikte imtihana girmek beni biraz sıkılmıştı. Yine de kaş altından çevremi izleyebiliyordum. Sınav salonunda çocuklar oldukça rahat hareket ediyorlardı. Gazetesini okumakla meşgul hoca, sınıfı unutmuş gibiydi. Bir müddet sonra yanımdaki öğrenci kalktı, açık kapıdan çıktı gitti. Ancak sınav kâğıdı ve kalemimi sıranın üstünde bırakmıştı. Buna bir anlam verememiştim. Sınavını bitirmişse niye kâğıdını teslim etmemişti? Diğer taraftan sınav süresinin yarısı bile geçmediğine göre bu kadar kısa sürede cevaplamayı bitirmiş de olamazdı. Bu merakım ancak birkaç dakika sürdü. Aynı delikanlı yine elini kolunu sallayarak, içeri girdi, geçip yerine oturdu ve kaldığı yerden yazmaya başladı. Hemen kürsüye baktım, hoca hiç oralı değil. Şaşırmışım. Bu nasıl imtihandı, böyle? Yoksa çocuk kendisinden korkulan, zorba biri olduğu için mi kendisine müdahale edilememişti. Ancak bu varsayımın da yanlış olduğunu anlamakta gecikmedim. Zira zaman geçtikçe daha başkaları da aynı şekilde çıktılar ve girdiler.

Durumu kavrayınca ben de bu imkânı kullanmak istedim. Kâğıdımı bırakıp çıkarken yan gözle hocaya baktım, hiçbir tepki yok. Oh! İşte dışarıdayım. Tarihî binanın uzun ve yüksek tavanlı koridorları oldukça loş. Dışarı çıkan öğrencilerden birkaçı düşünerek yahut sigara içerek volta atıyorlar. Fırsatı değerlendirip bilemediğim soruları onlara sorsam mı? Birisi yanımdan geçerken cesaretimi toplayıp önüne geçiyorum ve sınav sorusunun cevabını bilip bilmediğini soruyorum. Çocuk afallıyor. Beklemediği bir şey karşısında insan nasıl şaşırır, işte öyle yüzüme bakıyor. İyi anlatamadığımı sanarak sorumu tekrar ediyorum. Niha yet bu sefer kastımı anlıyor ve gözleri büyük bir hayretle

açılıyor: “Mösyö” diyor, “Sanırım imtihanında olduğunuzu unuttunuz.” O an utançtan yerin dibine girecektim. Bu yarı yaşımıdaki Fransız gencinin bana verdiği ders, hafızamda silinmez bir hatıra olarak kaldı.”

Bu hatıra köşedeki sessiz adama çok şeyler anlattı ve onu üzdü. Bu iki tablonun yanlış yerlerde bulunduğunu düşündü. Birinin olması gereken yerde öbürü duruyordu. Niçin, niçin! Niçin bütün güzel örnekler hep başkalarına aitti. Nihayet tahsilini yine yurtdışında tamamlamış bir hocanın hatıraları arasında ona teselli olacak şu anekdotla karşılaştı.

Üçüncü tablo

Yıllar önce Ezher’in avluya bakan küçük hücrelerinden birinde, yaşı kırk civarında gösteren yaşlı bir talebe, elinde kalem kâğıt hocasını bekliyor. Biraz sonra, Türkiye’de bulunduğu için kaçırdığı felsefe dersinden imtihan olacak. Onun için sınıfta böyle tek başına. Az sonra başında Mısırlılara mahsus ulema sarığı ve uzun cübbesiyle hocası içeri giriyor. Bu onun en çok saygı duyduğu ve kendisi tarafından da sevildiği kişi. Sadece hocası değil aynı zamanda her sırrını bilen aile dostu. Hoca cesaret verircesine gülümsüyor ve tek bir soru soruyor. Belli ki işi kısa tutmak amacıyla. Fakat aksi tesadüf, bu tek soru öğrencinin çalışmadığı bir konuya ait. Hoca kürsüde, o sırasında bekliyor. Üç, beş, on dakika geçiyor. Daha önündeki beyaz kâğıdın üzerine tek satır yazılmış değil. Hoca yerinden kalkıyor ve: “Muhhtar” diyor. “Her hâlde yanlış bir soru sordum; konunun başını hatırlatayım sonra sen devam edersin.” Yaşlı öğrenci bu teklif karşısında sevgiyle bakıyor hocasına. Fakat ses tonu oldukça kesin: “Kusura bakmayın hocam; ama kabul edemem.” Hoca biraz şaşkın geçip tekrar yerine oturuyor. Talebenin elleri şakağında dudakları kıpır kıpır duada. “Allah’ım, kapıları aç, ta ki hatırlayayım. Bana bir yol

ver.” sınav saatinin yarısı geçmiş ve sayfa hâlâ olduğu gibi durmakta. Nihayet yaşlı adam kararlı bir tavırla yerinden doğruluyor ve emreder bir şekilde: “Tamam”, diyor. “Bu soruyu değiştiriyorum. İtiraz falan istemem.” Fakat talebe saygıdan sesi titreyerek yine aynı cevabi veriyor: “Teşekkür ederim. Ama bunu da kabul edemem.” Bu sefer yaşlı koca kavuk öfkeyle sarsılıyor. Genizden gelen bir la-havlenin ardından. “O halde ne halin varsa gör, inatçı Türk.” diye homurdanıyor hoca. Orta yaşlı talebe gözlerini kapatıyor ve eşini çocuklarını düşünüyor. İşte sınavın bitmesine on dakika kalmış. On dakika sonra her şey bitecek. Bu sınavın kaybı mezuniyetin bir yıl gecikmesi demek. Çoluk çocuk, gurbette bir yıl daha geçirmek. Yoksa! Hayır, hayır! Sonucu ne olursa olsun başka türlü davranması mümkün değil. Tekrar bildiği duaları okumaya başlıyor. Nihayet zihninde bir şimşek parıldıyor, o bekleyip durduğu kapı açılıveriyor ardına kadar. Biri kulağına fısıldamış gibi konuyu bütünüyle hatırlıyor şimdi. Kalemı gerisinde satırlar bırakarak âdeta uçuyor sayfalar üzerinde. Bahçedeki büyük zil çıkış saatini ilan ederken, öğrencinin hocasına uzanan tere batmış parmaklarında tamamen dolu üç sahife. Hoca talebesine azarlıcasına bakıyor: “Ya hatırlamasaydın.” Şu cevabı veriyor yaşlı talebe: “Hatırlamasaydım, bir yıl kaybedecektim, yardımı kabul etseydim kendimi. Yaşadığım sürece hak edilmemiş bir mezuniyetin yükü beni ezecekti. Bir ömür boyu böyle bir yük altında yaşamaktansa bir yıl kaybetmek daha makul değil mi?”

İşte sevgili eğitimciler, sevgili öğrenciler, size üç ayrı coğrafyadan üç ayrı tablo. Bu tabloları iyi okuyunuz ve hem kendinizi, hem de ülkenizi hangi tabloya layık gördüğünüze karar veriniz.

Aydının imtihanı

Bevval-i çeh-i zezemi lanetle anar halk
Sen Kabe gibi kendini hürmetle benâm et

Acaba insanı sorumluluk duygusundan daha iyi tanımlayan bir kavram var mı? Gerçekten yerkürenin, kendisine “emanet tevdi edilmiş” tek şuur sahibi varlığı olan insanı diğer canlılardan ayıran temel farklardan birisi bu duygu. Her fert de bu hisse sahip olduğu oranda hemcinsleri arasında insan olma liyakatini kesbediyor. Diğer bir deyişle insan, mesuliyet duygusu kadar insandır. Tabiatıyla her sorumluluk da bir imtihan gerektirir. Bilgi ve yetkiyle orantılı bir imtihandır bu. Bu itibarladır ki aydın tarih ve toplum önünde her hâl ve hareketinden sorumludur.

İki aydın tipi

Çağdaş Özbek Edebiyatının büyük yazarlarından Adil Yakuboğlu bu aydın imtihanından başarıyla çıkmış bir kahraman sunuyor bize “Uluğbey’in Hazinesi”nde. (Çev. Ahsen Batur. Art. 1993) Uluğbey, tarihimizde daha çok bir astronomi âlimi olarak bilinir. Fakat o aynı zamanda Türkistan tarihinde önemli yeri bulunan bir devlet adamı. Yetiştirdiği öğrencileri uzun yıllar onun açtığı yolda yürüdüler ve aynı ışığı Anadolu’ya da taşıdılar. Yazarımız, Uluğ Bey zamanını kendisine konu olarak seçmiş ve bu devirde yaşanan bir aydın

krizini. Kader aynı rahle-i tedristen, Uluğ Bey'in eğitiminden geçmiş iki öğrenciye, Ali Kuşçu ile Molla Muhyiddin'e farklı roller biçmiştir. Uluğ Bey'in oğlu tarafından tahttan indirilip öldürülmesi esnasındaki iktidar mücadelesi, beraberinde fikrî bir taassubu da getirmiştir. Yeni hükümdar, sırtını Uluğ Bey'in açtığı ışıklı dünyaya düşman olan birtakım çevrelere dayamıştır. Kendi karanlık düşüncelerinden başka hiç bir fikre hayat hakkı tanımayan taassup çevreleridir bunlar.

Kriz, Ali Kuşçu ile eski sıra arkadaşının yollarını ayırır. Çare yok iki arkadaş kaderin önlerine koyduğu bu zor eşikten geçecektir. Ama nasıl? Muhyittin şöyle düşünür: Bu akan seli durdurmak, karşı koymak imkânsız. O halde sonucu olmayan bir riske atılmanın anlamı ne? İşte Ali Kuşçu'nun arkadaşından ayrıldığı nokta tam burasıdır. O, bu düşünceyi gayr-ı ahlakî bulur. Pragmatik tavır normal olarak öncelikle sonuçla ilgilenir. Ahlakî tavır ise sonuçlardan çok olayın kendisini esas alır. Ahlakçı, seçiminde başka türlü davranmadığı için bir anlamda zorunlu olarak seçer rolünü. Durum Ali Kuşçu için de böyle olmuştur. O sonuna kadar ilim haysiyetine sadık kalır. Hocasının hatırasına ve ondan aldığı ilme ihanet etmez. Bunun karşılığında eziyet görür, hapse atılır, ölüm tehlikesi atlatır vs. zor bir karar vermiştir ama sonuçta şerefini ve vicdanını kurtarmıştır. Çektiği bütün sıkıntılara karşı doğru davrandığını bilmenin verdiği iç itminan ve huzuru yaşar. Molla Muhyittin ise hayatı prensiplerinden daha kıymetlidir. Zulümle uzlaşarak bu fırtınayı atlatabileceğini sanır. Hoş görünmek için en yakın arkadaşını jurnaller. Hocasını, ondan aldığı ilmi, daha evvel yazdığı eserleri ve fikirleri inkâr eder. Bu davranışının faydasını da görür önceleri. Hizmetleri karşılığında yeni idare ona hüsn-i kabul gösterir. Ne var ki zamanla durum değişecektir.

İlmî haysiyeti temsil edemeyen Muhyittin zalimlerin gözünde de saygısını yitirir. Zaafı keşfedilmiştir bir kere;

yaşamak ihtirası. Bu zaafı sonuna kadar kullanılır. Mademki hayatı için harcamayacağı değer yok, harcasın o halde! Zavallı, bir kere ölmek için her gün bin kere ölü. Bir kere düşmeyegörsün insan. Kahramanımız da attığı her adımda daha çok batır, daha çok alçalır. Her gün önüne yeni bir fatura çıkarılır. Bir şeyler kaybetmemek için her yanırsa evet demiş olan zavallı bilgin, her şeyini kaybeder ve yaşadığı iç çatışmasına daha fazla dayanamayarak aklını yitirir. Uluğ Bey'in gerçek varisi olan Ali Kuşçu ise düşmanları için bile saygıdeğerdur. Eh, doğruluğun bükmeye muktedir olmadığı hangi bilek var? En muannit vicdanlar bile gün gelir bir tarafından çatlar. Onun bu tutumu da bazılarını vicdan muhasebesine zorlamış ve kendilerini bulmalarına yardım etmiştir. Daha sonra kendisi için hayatlarını tehlikeye atacak dostlar kazanmıştır bilginimiz. Onların da yardımıyla, yakılma kararı çıkmış olan Uluğ Bey Rasathanesi'nin en önemli elyazmalarını kurtarıp saklamayı başarır. Esere adını veren hazine işte bu kitaplardır. Ancak bana öyle geliyor ki, yazar bu konuda yanılmış. "Uluğ Bey'in hazinesi" tabirine bu eserlerden çok Ali Kuşu'nun layık olduğunu düşünüyorum. Zira neticede her kitap bir insanın eseri. Varsın kitaplar yakılsın, yok edilsin, onu yazacak ilim adamı ve ilim zihniyeti var oldukça bir gün yerlerine daha iyilerini koyma imkânı vardır. Ya ilim adamını kaybetmişsek? Bunu telafi etmenin, yerine yenisini koymanın acaba imkânı var mı? Bu yüzden bu vefalı talebenin, korumak için hayatını tehlikeye attığı kitaplardan daha değerli olduğunu düşünüyorum.

Biz yine romanımıza dönelim. Öldürmeyen Allah öldürmez, denir ya. Talihsiz arkadaşının aksine Ali Kuşçu şerefli bir insan olarak çok daha uzun yaşayacaktır. Tarih kitaplarının haber verdiği göre o daha sonra ilme ve âlimlere kucağını sonuna kadar açmış olan Fatih tarafından İstanbul'a davet edilecek ve sultanlar gibi karşılanacaktır. Böylece çektiği

bütün sıkıntıların karşılığını daha dünyada iken alacaktır. Elbette hiç bir gece mahşere kadar sürmüyor, gün gelir insanlar yaptıkları ile baş başa kalır. Kazandıkları ya şerefli bir alın ya kirlenmiş bir vicdandır. Tarihe bırakılmış temiz bir isim yahut utançtır. Ali Kuşçu birinci gruptaki bahtiyarlardan. Bu gün de onun adını hâlâ hürmetle yâd ediyoruz. Fakat onun asıl tebci edilmesi gereken yönü, bilgisinden çok ilim haysiyeti olmalı. Zira çok zaman ilimle ilim haysiyeti bir araya gelmiyor ne yazık ki... Birçok ilim adamları küçük hesapların zebunu ve maskarası oluyorlar. Elbette ideal olanı iktidarı elinde tutan gücün ilme saygı duyması, onun üzerinde baskı kurmaması. Ne var ki ilim başkalarından beklediği saygıyı önce kendi kendisine duymalı ve onu hak etmelidir. Unutmayalım ki kişiler ve kurumlar hak ettiği ölçüde saygı görürler. Hele bir kere bu vasfınızı kaybedin, bir daha asla kendinizi oyuncak olmaktan kurtaramazsınız. Tarih Muh-yittin Çelebilerin benzerleriyle doludur. Kendi üfledikleri ateşte yanan, zaaflarıyla besledikleri problemler tarafından boğulan zavallı bilgin ve aydınlarla.

Bir başka tip

Yazarımız eserinde bu iki kişi dışında bir üçüncü tipi daha gözler önüne seriyor. Dalkavuk şair Mir Yusuf Hılveti'yi. Bu şair her devrin adamıdır. Her geleni över, her gidene söver. Aynı övgü şiirini değiştirip değiştirip son gelene sunar. Zira onun için önemli olan övdüğü şahsın o meziyeti taşıması değil, kazanacağı şöhret ve kendisine verilecek caizedir. -Caize, kaside karşılığı verilen para, yahut hediye anlamına geliyor.- Eh, başka yapacak işi olmayan bu eski devir şairine yaptığını çok görmeyelim. Görevi gerçeği ortaya çıkarmaktan ibaret olan bir bilim adamı -Molla Muh-yittin- bile o hallere düştükten sonra, şairimizin sözü mü olur. Hılveti gibi kötülüğe soyunan bazı insanların ebedî zaaflarından biri de unutulmamak, bu dünyadan

göçüp gittikten sonra geriye bir isim bırakmak. Şöhretin de bin bir yolu var tabi. Efsaneye göre böyle bir hevesin zebunu olan zavallının biri, isim bırakmak için pek alışılmadık bir yol denemiş. Gidip zezem kuyusuna bevl etmiş. Arzusuna da nail olmuş neticede. Asıl adı sanı unutulmuş, yaptığı kötü işle anılır olmuş artık. Bevvâl -Türkçesini yazmak okuyucunun yüzünü kızartır, en iyisi bir sözlüğe bakıversin- o işi yapan demek. Yukarıya aldığımız beyit işte onun hikâyesini anlatıyor. Şair bu bedbahta acır ve bir başka şöhret yolunu gösterir insanlara. Der ki; “İki türlü şöhret imkânı var. Ya Bevvâl gibi meşhur olmak, ya da Kâbe gibi anılmak. Halk bunlardan birini lanetle anıp durur, diğerini ise hürmetle. Sen de meşhur olmak istiyorsan eğer, Kâbe gibi meşhur ol, Bevvâl gibi değil.”

Gelecek onlarındır. Tekrar yazımızın başına dönelim. İnsanlar imtihandadır. Ama özellikle ilim adamları ve aydınlar. Tarih, o sürüp giden akışı içinde hep aynı senaryoyu değiştirip değiştirip önümüze getirir. Bizler de önümüze çıkan rollerden birini seçer üstleniriz. Bevvâl olmak da Kâbe olmak da bizim tercihimiz. Muhyiddin ve Mir Yusuf Hılveti rolünü seçenlere ne kadar yazık. Ne mutlu, dünün, bugünün ve yarının Uluğ Beylerine, Ali Kuşçularına. Ne mutlu bilgisinin hakkını verenlere.

Kutsal şaşkınlıklar

Üst komşu, çalar saatin ısrarıyla nihayet ayılabildi. Şişkin göz kapaklarını zorlukla açarak doğruldu. Az uyumadığı halde kendisini dinlenmemiş hissediyordu. Bezgin adımlarla lavaboya yürüdü. Kurulu bir alet gibi yüzünü yıkadı, önceden hazırlanmış kahvaltısını yaptı ve tıraş olup giyindi. Öncekilerden farksız, renksiz ve heyecansız yeni bir gün başlıyordu işte. Gözü cama takıldı; ama denizin ufkunu bir kan gölüne çevirerek doğan güneş, ilgisini çekmedi. Uzaktaki denize ve limanı dolduran teknelere, görmeden öylesine bir baktı. Yıllar önce yoksul günlerinde olsaydı belki başka davranırdı. Ama artık bütün bunlar sadece can sıkıyordu. Esasen tabiattan adamakıllı kopmuştu. Çocukluk sevinçlerini, delikanlılık heyecanlarını yitireli yıllar olmuştu. Hayatın bir şiir olduğu zamanlar şimdi o kadar uzak o kadar uzaktı ki. Ne zamandır iş ve ev arasında hayat sıkıcı bir alışkanlığa dönmüştü onun için. Çıkarken eşine zoraki bir gülümsemeyle veda etti. Karısının hissedilmeden bir alışkanlık gibi yerine getirilen bu sevgi gösterisine içten kırıldığını fark etmedi. Her şey gibi evlilik de zamanla bir alışkanlık haline gelmişti. Severek evlendiği karısı, duygularının değil konforunun bir parçası olmuştu şimdi. Adam, asansörün önünde bekleyen komşu çocuğunu görmedi. Kapıcının dış kapı önüne diktiği güller muhteşem bir güzellikte açmıştı. Ama onun şuuru bulanık

ve uyuştu. Güllerin ne rengi ne de kokusu onun bakışlarını çeviremedi. Kumandalı pahalı arabasını uzaktan açtı, saatine baktı, işine kaç dakikada gideceğini düşündü ve kendisini bekleyen sıkıcı, stresli bir günün peşin yorgunluğunu omzunda hissetti.

Durakta bekleyen insanlar vardı; ama onun arabasına yolcu alma gibi bir alışkanlığı hiç olmamıştı. Neme lazım, bu devirde insanlara hiç güven olmazdı. Esasında o insanlarla sadece işinin gerektirdiği kadar ilgilenirdi. Bunun dışındaki özel alana kendisini kapatmıştı. İçgüdüleriyle yaşamaya alışmıştı. Sadece ihtiyaçlara endeksli bir ilgisi vardı. Dikkati hiçbir şey üzerinde oyalanmaz bir andan öteki ana ve bir nesneden ötekine atlardı. Çevresine bir duvar örmek ve hiçbir şeyin kendisine zarar vermesine fırsat vermemek. Hayat felsefesi buydu. Günler böyle gelip geçerken bir yerlerin kabuk tuttuğunu, hissetmeyi unuttuğunu fark edemedi. Böylece içindeki çocuk ölmüş, hayat şiiriyetini yitirmişti. Yıllardır göğsünden söküp atmadığı tatminsizlik ve can sıkıntısıyla gaza yüklendi, kendisini, açılmış bir ağız gibi bekleyen günün karanlığına fırlattı.

Alt komşu da hemen hemen aynı şeyleri yaptı o gün. Sadece vakit biraz daha erkendi ve onu çalar saati değil penceresine konan kuşun ötüşü uyandırmıştı. Üst komşu gibi onun evi de Marmara'ya bakıyordu. Gitti camı açtı. Bu duruma alışık kuş, öbür cama kondu ve ötüşüne devam etti. Bu ötüş, içeriyi taze bir bahar kokusuyla doldurdu. Henüz güneş doğmamıştı ve vakte ait yapacak görevleri vardı. Daha sonra kuşun çağrısına uyan adımlar, kendisini balkona sürükledi. Orada dünden kalmış iskemlesi kendisini bekliyordu. Oturdu ve birkaç yüz metre ilerdeki denizi seyretti. Neredeyse her sabah seyrettiği halde gördükleri karşısında yine de şaşırды. Zaten o daimi bir şaşkıncı. Gelip geçen yıllar çocuk gözlerini, hayran bakışlarını

çalmamışlardı ondan. İşte şimdi kuzeyde incelmış hilâl ne kadar zarif görünüyordu. Limanda ışıklarını hâlâ söndürmemiş irili ufaklı gemiler ve tekneler esrarlı bir havaya gömülmüştü. Kim bilir nereden gelip nereye gidiyorlardı. Yükleri neydi? Kaç limana uğramışlardı kim bilir.

Adam birden kendisini de onlardan biri gibi hissetti. Kaderin rüzgârıyla o da birçok şehirden geçmiş, birçok kıyıya uğramıştı. Yaşamak, devamlı bir yerlere uğramak, bir limandan bir limana yolcular ve yükler taşımak değil miydi? Az sonra ufuk çizgisindeki kızılık keskin kan rengine döndü ve ilk ışıklar gemilerin güvertesine düştü. Denizin üzerinde büyüyen güneş ne kadar büyük ne kadar büyüktü. Önce bir ucu sonra yarısı şimdi ise tamamı denizin üzerindeydi ve yavaşça yükseliyordu. Bir an nefesinin kesildiğini sandı. Bu her zaman seyrettiği manzara sanki yeni görüyormuşçasına onu heyecanlandırmış, etkilemişti. Güneş doğmuyor âdeta yeniden yaratılıyordu ve o da bu yaratılışın tanığıydı. Bir anını bile kaçırmak istemediği bu manzarayı gözleriyle görmüyor âdeta ruhuyla içiyordu. Başı döndü ve doğan günle birlikte kendisinin de yeniden doğduğuna inandı. Gözlerini kapayınca sessiz bir musiki gönül pınarlarından usul usul aktı. Şair değildi ama şairleri anladığını hissetti o an. İçi neşe, hayranlık ve güzellikle dolmuştu. Bu hisleri yaşayabildiği için şükretti.

Bu sırada ayak seslerinden üst komşunun çıktığını duydu ve hazırlanması gerektiğini düşündü. Kahvaltısını yaptı ve giyindi. Çıkarken gönülden gelen bir sevgiyle eşini selamladı. “Sevgim benim ağırlık merkezimdir; o nereye giderse ben de oraya giderim.” diyen St. Agustin gibi bütün sevgisini bu selama sığdırmıştı. Karısı bunu hissetti ve mutlu oldu. Adam asansördeki komşusuna sırasını verdi, okula giden bir çocuğun başını okşadı. Bütünüyle bu apartmanı evi, orada oturanları ailesi sandı bir an. Herkese ve her şeye bir şeyler borçlu hissetti kendini.

Dostlarla sarılı bir dünyada yaşamaktan büyük bir keyif duydu. Dış kapıdan çıkarken gülün keskin kokusuna yakalandı. Döndü ve bu delice güzellik karşısında şaşırıldı. Ne iyi ne zarif insandı şu kapıcı. Akşam dönüşünde ona teşekkür etmeye karar verdi. Arabasına bindi ve duraktan birkaç yolcu aldı. Onu da komşuyu bekleyen işler bekliyordu. Oldukça yorucu uzun bir gün olacağını biliyordu fakat nedense bir an evvel işe başlama isteğiyle doluydu. Ve kutsal şaşkın, hayat denilen şiiire yeni mısralar eklemek üzere yola koyuldu.

Demdem Dede

Dış kapıdan adımımı atarken gözüm kol saatime kaydı. Eyvah! Korktuğum gibi yine işe geç kalmıştım. Kapımın önünde birikmiş insanlar ve sırada bekleyen işler gözümün önüne geldi ve kendi kendime sitem ettim; “Sen adam olmazsın!” Artık mümkün değil bu günün iki yakası bir araya gelmezdi. Geciken ve her biri başkasının vaktini kemiren işler, bunun getirdiği telaş, telaşın yol açtığı stres. Bütün bunlar bir günümü daha yutacaktı. Oysa kaç defadır geç kalmamaya kendi kendime söz vermiştim. İşte yine kaybetmişim. Niçin böyle oluyordu? Niçin hiçbir şeyi vaktinde yapamıyordum? Niçin günlerimin beti bereketi yoktu? Al sana bir sürü niçin. Ama şimdi bunları düşünmenin ne yeri ne sırasıydı. Zira işe geç kalıyordum, acele etmeliydim. Hemen arabama seğirttim. O sıra nicedir sokağın iç köşesine tezgahını kurmakla meşgul mahalle meczubuyla göz göze geldik. Demek yaz gelince yine buraya yerleşmeye karar verdi. Geçmiş yıllardan göz aşınası olduğum, arada bir takılmama, bazen avucuna üç beş kuruş sıkıştırılmama alışmış meczup şimdi benden yine bir şeyler bekler, düşünceyle ilgilenmek kastiyle bir an durakladım, sonra içimdeki telaş duygusu beni bırakmadı, vazgeçtim. Sabah kısmetinin kaçtığını fark eden adam arkamdan lafı yetiştirdi:

– Demin dem olsun erenler. Nereye böyle pupa yelken!

Umduğunu bulamadı ya, sözüm ona intikamını alacak.
Altında kalmamak için, açık camdan seslendim;

– Canımı sıkma babalık, zaten işim başımdan aşkın.

Böyle bir kabalık beklemeyen meczup küskün bir tavırla işine geri döndü. Döndü dönmesine ama yol boyunca onun dokunaklı hali zihnimi meşgul etti. O zaman yıllardır mahallemizin bir aksesuarı olan bu zavallı hakkında ne kadar az şey bildiğime hayret ettim. Mesela adı neydi? Nerede otururdu? Ne yer ne içerdi? Zihnimde bunların hiçbirinin tam bir cevabı yoktu. Demek ki bunca zamandır onu ilgilenmeye değer bulmamıştım. Çocukların dilindeki adı Demdem Dede’ydi bunu biliyordum; bazı kadınlarına onu, Terzi Baba diye çağırduklarını duymuştum. Sevimli ihtiyar, sokaklara düşmeden önce gerçekten terzi filan olmalıydı. Zira üzerinde taşıdığı bu mesleğe mahsus alet edevatla ayaklı bir manifatura dükkanı gibiydi. Üzerinden yaz kış çıkarmadığı kalın haki şalvar ve cübbenin dış yüzü birçok derin ceplerle kaplıydı ve bu gülünç elbisenin her cebinde kendisine lazım olan muhtelif malzeme mevcuttu. Mezura, yüksük, makas, boy boy iğne ve bizler, tebeşir, sabun, kağıt kalıplar ve bin bir hurde teferruat. Ayrıca sırtındaki torbalarda muhtemelen terzi dükkanlarından toplanmış bohça bohça kumaş kırpıntısı, paçavra.

Demdem Dede ya da Terzi Baba. Adı her ne ise, adam bu mahallenin daimi sakinlerinden biri değildi. Kışın kaybolur uzun süre ortalarda gözükmezdi. Yaz aylarında bir yerlerden döner ve her zamanki köşesine tezgahını kurar dükkanını açardı. Mahalleli bu zararsız, hatta kendince faydalı ihtiyarın gelişini bir leyleğin komşu çatıya yuva yapmasına benzeyen bir memnuniyet ve tabiilikle karşılardı. Ha, dükkan mı demiştim. Etrafını saran bohçalarla çalı çırpıdan mamul bir Leylek yuvasını andıran bu dükkan iki temel aksesuardan oluşuyordu; meczubun tabure niyetine kullandığı kütük parçası ve bazı telleri kırılmış, uzun saplı,

hantal siyah şemsiye. Kendisini mevsimine göre güneşten ve yağmurdan koruyan bu şemsiye ihtiyarın hem evi hem dükkanıydı. Orada kimseye zarar vermeden mütemadiyen bir şeyler keser biçer, diker, gayretle çalışırdı. Sonra bir gün sabah kalktığınızda o salkım saçak şemsiyenin yerinde olmadığını görür Dedenin gittiğini anlardınız. Ve bu gidiş ancak komşu çatıdaki leyleğin gidişi kadar dikkate mazhar olurdu. Belki de bu geliş ve gidişlerin en çok farkında olanlar mahallenin çocuklarıydı. Zira Terzi Dede daha çok onlar için çalışırdı. Oyunda öte berisi patlayan mahalle çocuklarının söküklarini diker, toplarına yama yapar, gerekirse delinmiş, ya da topuğu düşmüş bir papuca birkaç çivi çakardı. Ama galiba yaptığı işler arasında ona en çok gelir sağlayanı bohçasındaki renk renk bezlerle dikiği futbol takımını flamarıydı. Bir FB veya GS bayrağı mı istediniz. İsteddiğiniz ebadı söyleyin yeter, beş dakika sonra siparişiniz hazırdır. Ya fiyatı? Bu tamamen sizin takdirinize kalmıştır. Zira Dede pazarlık etmez, hatta para çeşitlerini bilip bilmediği de şüphelidir. Nitekim önündeki kırık tablanın üstünde kirli, kararmış bozuk paralar arasında çok nadiren bir kağıt paraya tesadüf edilir. O başını çevirip ne bırakıldığına bakmaya bile tenezzül etmez, teşekkür makamında:

– Demin daim olsun evlat ya da eren deminde olsun, gafil gamından ölsün, gibi bir tekerlemeyle karşılık verir. İhtiyarın her iki kelimesinin biri mutlaka dem'dir. Anlamını bilmedikleri bu kelime, çocukların zihninde ihtiyarla özdeşleşmiş ve nihayet ona isim olmuş olmalı: Demdem Dede.

Tuhaf meczup yol boyunca zihnimi meşgul etmişti. Epeyce gecikmiş olarak okula ulaştığımda evdeki tahminimde yanılmadığımı gördüm. Bir gün önceden randevu almış bir doktora öğrencimi kapıda bekler buldum. Oldukça uzak yerden gelmişti ve işi o gün mutlaka görülmeliydi. Çalışmaya başlamadan evvel birer çay ve simit söyledim.

Bir yandan çaylarımızı yudumlarken bir yandan öğrencinin dosyasını gözden geçirmeye başladım. Henüz birkaç maddeyi bitirmiştik ki sekreter elinde kalın bir klasörle içeriye girdi. İncelenecek, cevaplandırılacak ve imzalanacak bir sürü evrak. Hızla tarihlerine baktım. Hay aksi! Bir kısmı acildi ve gün içinde cevaplandırılması gerekiyordu. Tam bu sırada daha önce randevu verdiğim bir öğrenci velisi çıkagelmesin mi? Sonra başkaları ve başka şeyler. Daha önce halledilmesi gereken ama geciktirdiğim; geciktirdiğim için unuttuğum, unuttuğum içinse daha çok vaktimi alan bir sürü şey. Sonunda kanbur kanbur üstüne bindi ve işler arap saçına döndü. Birinden çaldığım vakti öbürüne yamadım, ordan aldığımı bir sonrakine ekledim. Akşam arkamda bir sürü tamamlanmamış iş ve bir sürü gayrı memnun bırakarak eve dönerken stresli ve yorucu bir günün ağırlığı altında eziliyordum. Üstelik bir sonraki güne yine borçlu başlayacaktım. Bir hoşnutsuzluk duygusu bütün benliğimi kapladı. Ne zamana kadar gidecekti bu böyle. Neredeyse her gün tekrar eden bu sevimsiz duruma artık dur demeliydim. Ama şu an yorgun zihnim bunları çözebilecek enerjiden çok uzaktı. Arabayı park ederken gözüm yine meczubun oturduğu tarafa doğru kayd. Bizimki ortada görünmüyordu ama şemsiyesi yerinde durduğuna göre o da buralarda olmalıydı. Sabahki kabalığımı affettirmek için cebimde bozukluk araştırdım ve ona doğru yöneldim. Tahminimde yanılmamıştım. İhtiyar tezgah açtığı sokak duvarının iç tarafındaydı ve elindeki birbirine dikilmiş bir dizi renkli bezi duvara asmakla meşguldü. Her zamanki gibi ağzında da bir tekerleme:

– Dert demi derman demi. Bulamadım bulanı, göremedim göreni.

Daha bir dikkatle baktım. Çamaşır ipine tutturulmuş bir karış uzunluğunda üçgen kesilmiş yedi ayrı renkte, yedi parça bez. Bunları önce yine takım bayrakları sandım.

Ama tek renkli bezden takım bayrağı olmaz ki! Tuhaf olanı, boyca bir olan parçaların baştan sona doğru eninden daralmalarıydı. Öyle ki en sondaki parça avuç genişliğindeki ince bir şerit halindeydi. Gördüğüm şeylere bir anlam veremedim ve sordum:

– Hayrola Terzi Baba bunlar da ne böyle!

Meczip sesime döndü ve parmağıyla göstererek cevap verdi:

– Bu yedi kardeş geldi, demi dümü demedi birbirini yedi.

Sonra duvardan şaheserini indirip topladı ve bana uzattı:

– Al erenler, bunları senin için yaptım.

Benden bir şeyler bekliyordu demek. Avucuna birkaç kuruş sıkıştırdım ve eve çıktım. Niyetim bu kirli bezleri kapıdan girmeden çöp kutusuna atmaktı. Ama nedense bunu yapmaya elim varmadı. Odama çıktığımda elimdeki ucundaki iplerle masamın kenarına ilişti ve unuttum. Sabah kalktığımda bu tuhaf şeyi orada asılı bulmak beni güldürdü ve dedeyle dünkü konuşmamızı hatırlattı. Dede tuhaf adamdı vesselam. Böyle manasız bir şey yapmak nereden aklına gelmişti. Sonraki birkaç gün boyunca her sabah ve akşam aynı şey tekrar etti. Her seferinde onları nasıl olup da hala çöp kutusuna atmadığıma hayret ediyor sonra da o garip tekerlemeyi hatırlıyordum. Böylece bu basit olay benim zihnimde büyümeye, kök salmaya başladı. Birbirini yiyen yedi kardeş neyin nesiydi? Sonra Deli ne diye bunları benim için yaptığını söylemişti ki? Sadece bir para bahanesi mi, yoksa bana bir şey mi anlatmak istiyordu? Bazı mahalle hanımları gibi, bu ihtiyar kaçkından keramet filan beklemiyordum. O benim gözümde sadece sevimli bir sokak sakiniydi. Ne var ki, içimden bir his bu olayı atlamamı söylüyordu. Aklımdan geçen yedileri

saydım: Haftanın yedi günü, yedi renk, yedi gök tabakası, yedi gezegen, yedi. Diyelim ki haftanın yedi günü olsun. Bunlar niye gittikçe küçülüp, eksiliyor. Bu eksilme öncekilerin sonra gelenleri yemesinden mi? Peki gün günü nasıl yer? Mı, mi, mu? Sorular çoğaldıkça batıyordum. Artık bu konuyu unutmaya karar verdim ve tekerlemeyi zihnimin çöplüğüne, bez parçalarını da sobaya attım.

Aradan günler geçiyor ama benim hayat seyrimde bir değişme olmuyordu. Geceleri geç yatmak, sabahları işe geç kalmak, akşamları yorgun dönmek neredeyse hayat tarzım olmuştu. Benim telaş ve stresime inat, ihtiyarın keyfi yerindeydi. Bazı sabahlar onu sırtını güneşte ısıtırken buluyordum. Bana öyle geliyordu ki, peşimden bakan gözlerinde telaşla alay eden muzip bir ifade var. Onun bu keyfi ve gamsızlığı sinirime dokunuyordu. Neredeyse onun gibi olmadığımı hayıflanıyordum. Neyse, birkaç hafta sonra olmalı. Yine bir akşam arabamı park ederken ihtiyarın bana baktığını fark ettim. Epeydir onu ihmal ettiğimi düşünerek cebimdeki bozuklukları avucumda biriktirdim ve yanına gittim. Yaşlı adam önündeki işi bitirmek üzereydi. Yanındaki küçük ispirto ocağının üzerinde duran cezveden bana bir kahve doldurup uzattı ve oturmamı işaret etti. Vay, demek böyle lüksleri de varmış! Davranışları tamamen normal bir insanın davranışlarıydı. Hayret! Kahve de tam usta işi. Keskin rayihası ve buruk tadı yorgunluğumu almış, dikkatimi keskinleştirmişti. Bu arada dede de önündeki dikeşi bitirip gömüldüğü bohçalar arasından doğruldu. Elinde tuttuğu şeyi üzerine geçirdi ve eserini bana göstermek istercesine bir reverans yaptı. Gördüğüm şey karşısında bir anda kaha kaha boğuldum. Dede üst başında ne varsa her şeyi kesmiş biçmiş, birbirine yamamış, tuhaf bir palyaço kıyafeti haline sokmuştu. Cübbenin bir kolu ta dirseğinden kesilmiş, etek kısmına eklenmişti. Başındaki yeşil takkenin ortası uçmuş şalvarın dizine konmuştu; şalvardan eksilen

kısım ise takkede sırtıyordu. Gömlek, şalvar, cübbe, takke. her şey birbirine girmiş tuhaf ve gülünç bir kompozisyon doğmuştu. Bu halleriyle her biri yara bere içinde kalan kazazedeleri andırıyorlardı. Az evvelki tiryaki kahvesiyle bu saçmalığın aynı elden çıktığına inanmak zordu. Bu haliyle tam bir deliye benzeyen yaşlı adam hakkındaki az evvel oluşan olumlu intibaim bir anda tebahhur etti. Canım biraz eğlenmek istiyordu. Sordum:

– Terzi baba, cübbenin koluna ne oldu?

– Cübbeye etek, can!

– Ya! Peki takkenin ortası?

– Şalvara yama.

– İyi ama, orayı da şalvarı keserek tamamlamışsın. Ne değişti ki?

İhtiyar bu sorudan şaşırılmış göründü ve üstüne başına bakıp kendi kendine söylenmeye başladı:

– Yok, yok olmadı. Bu iş demini bulmadı. Etek uzadı ya kol eksildi, kol dikildi ama gömlek gitti. Gömlek yamandı, şalvar budandı. Takkeden çaldım şalvara verdim. Demini bulmadı derdim. Yollu yolunda, her iş deminde.

Dede şimdi elbisesini ziyan ettiğine üzülmüş görünüyordu. Buna yol açan soruyu sorduğuma pişman olmuş-tum. İş eğlence olmaktan çıkınca benim de keyfim kaçtı. Onu tekerlemesiyle baş başa bırakarak eve döndüm. Ama az evvel şahit olduğum komik olay zihnimi terk etmedi. Düşündükçe olayda tesadüfü aşan bir taraf olduğu hissine kapıldım. Aslında bunun için somut bir şey yoktu elimde. Ama içimde bir his bana bunu telkin ediyordu. Yorgunluk-tan bir ara içim geçmiş, dalmıştım. Bu halde iken başıma dikilen hanımın kırgın sesiyle ayılabildim:

– Hiçbir şeyi vaktinde yapmıyorsun. Yarım saattir sofrada seni bekliyoruz. Yemek saatinde uyuyorsun, uyuma

vaktinde kitap okuyorsun. Sabahları geç kalkıyor, kahvaltı etmeden çıkıyorsun. Her şeyin karmakarışık, her şeyin düzensiz. Ne dinlenmen dinlenmeye benziyor, ne çalışman çalışmaya. Anlasana artık.

– Anlasana artık, diye kendi kendime tekrar ettim ve birden her şeyi anladım. “Anlasana aptal” dedim kendime; “bu sensin, senin hayat tarzın!” Eşim farkında olmadan zihnimdeki kilidi çözmüştü. İhtiyarın verdiği yedi parça flama, bu birbirini yiyen yedi kardeş benim haftamın yedi günüydü. Müsrifçe kullanılan ve her biri diğerini kemiren yedi gün. Demek bunun için boyları aynı ama enleri git-tikçe küçülmekte. Ya o gülünç elbise. Dede bununla bana vaktimi nasıl israf ettiğimi somut olarak göstermişti. Acaba bilerek mi yapmıştı bunu, bilmeyerek mi? Bunun cevabını yarın kendisinden alabilirdim. Ama şimdi karar vermenin zamanıydı. O zaman dedenin son cümlesi bir hayat programı gibi dilimden döküldü: “Benim hayatımda da her iş deminde olacak.”

Ertesi sabah uzun zamandır ilk defa evimden vaktinde çıktım. Akşamki sorunun cevabını almak üzere dedenin tünediği tarafa yöneldim ama şemsiye yerinde yoktu.

Bardak ne zaman dolar

Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen
Bin yıl anda durursa kendi dolası değil

Kaderin garip tecellisi, aruz kalıplarını ele aldığımız
Ko günkü derste sıra Mütekarip bahrine ait örneklerle
gelmişti. Bu kalıpta yazılmış en tanınmış örnek olan Tevfik
Fikret'in Yağmur isimli şiirine geçtiğimde, dersin sınıf dı-
şında da dinleyicileri olduğunu hayretle fark ettim. Kimler
mi? Aniden bastırıveren bahar yağmurunun dershanenin
geniş camlarına vuran delişmen damlaları. Camlarda raks
eden bu iri damlalar âdeta, şiirin veznini göstermek için
sıra üzerinde tıklayan parmaklarıma tempo tutuyorlardı:

*Küçük mut/tarit muh/teriz dar/beler
Kafesler/de camlar/da pür-ih/tizaz
Olur dem/-be-dem nev/ha-ger nağ/me-saz
Feulün Feulün Feulün Feul*

Öğrencilerin ancak pek azı bir ilginç uyumun farkın-
daydılar. Kararan camlardaki ritmik melodi ve yağmurlu
havaların insana rahavet veren ağırlığı çoğunun zaten zayıf
olan ilgisini iyice dağıtmıştı. Âdeta görünmez bir el avuç
avuç rahavet saçıyor, kirpikleri karşı konmaz bir güçle aşa-
ğı çekiyordu. Sıra aralarında dolaşırken bazı öğrencilerin
buğulanan göz bebeklerinde ders dikkatinin nasıl uçup git-
tiğini takip edebiliyordum. Araya sokuşturduğum fıkralar

ve nükteler bile o gözlerde herhangi bir dalgalanmaya yol amıyordu. Diğer bir kısmının dikkati ise sürekli olarak bu tür takviyelere muhtaçtı. Tam kopma anında hafifçe silkelenmeleri, sarsılıp uyarılmaları gerekiyordu. Ancak ğrencilerin az bir kısmı dersi kesilmeyen bir dikkat ve enerjiyle dinlemeye devam ediyorlardı. Hemen her derste tekrar eden bu manzaranın oyuncularını zihnimde  kısıma ayırmıştıım: Ayıklar, mahmurlar, baygınlar. Ders saati sona ererken içimi bir sıkıntı kapladı. Bir saatlik öğle tatilinden sonra aynı sınıfta bir dersim daha vardı ve mevcut manzara bu bir saati gözümde büyütüyordu. Bu durumu öğrencilerle mutlaka konuşmalıydım. Ama nasıl ve ne şekilde. Sınıftan bu düşüncelerle ıktım.

Giderek şiddetlenen yağmurda yemekhaneye inmeye cesaret edemediğim için öğle yemeğini alt kattaki kantinden getirttiğim aperatifle geçiştirdim. Kantin, içerde mahsur kalan öğrencilerle lebaleb doluydu. Oturacak yer bulamayanlar aldıkları teberiyi yemek üzere kendi sınıflarına çıkıyordu. Derse indiğimde üstü simit ve poğaça kırıntıları ve boş içecek kutularıyla dolu sıralarıyla dershanenin yemekhaneye döndüğünü gördüm... Henüz yemeğini bitiremeyenler beni görünce telaşlandılar, son lokmalarını aceleyle yutmaya ve nlerini toplamaya başladılar. İçlerinden biri durumu açıklama ihtiyacı duydu:

– Kusura bakmayın hocam. Kantinde çok sıra bekledik ve yemeği yetiştirmedik.

– Biliyorum, biliyorum, zararı yok. Siz işinize bakın. Bu arada ben de işleyeceğimiz gazeli tahtaya yazarak vakti değerlendireyim.

Yazma işi bitene kadar herkes önünü toparlamış, derisi takip edebilecek hale gelmişti. Toplanan içecek kutuları çöp tenekesinde yer kalmadığı için kantinden getirilmiş

geniş servis tepsisine yığılmıştı. Bu arada kızlardan birinin camı açarak elindeki boş bardağı pencerenin önündeki geniş pervaza koyması dikkatimi çekti. Bir mana veremediğim bu harekete titizlendim:

– Hayrola Nermin?

Çocuk suç üstü yakalanmışçasına kekeledi:

– Affedersiniz hocam, açıklayayım. Benim yaşadığım köyde bahar yağmurları başlayınca çocuklar “kısmet oyunu” denilen bir oyun oynarlar. Her çocuk kapı veya pencere saçaklarının altına bardak, sürahi gibi bir kap koyar. İnandırılır ki kimin kabı ne kadar dolarsa onun o yılki kısmeti de o kadardır.

Sınıftakiler çocukça buldukları bu folklorik inanç karşısında gülüştüler. Fakat bu izah benim aklıma başka bir fikir getirmişti:

– Bakın çocuklar, dedim. Biz de baharın başındayız ve dışarıda ne kadar bereketli bir yağmur var. İsterseniz fırsatı kaçırmayalım ve aynı oyunu biz de burada oynayalım. Hem nasıl olsa herkesin elinde bu işe yarayacak bir şeyler var. Bakalım görelim kimin kısmeti ne kadarmış.

Birkaç dakika da olsa dersi kaynatacaklarını düşünen öğrencilerden bunu tasvip eden mırıltılar yükseldi. Sıra altlarına veya servis tepsislerine konmuş her çeşitten bir sürü boş kutu toplandı ve bir masaya yığıldı. Bunların içinde neler neler yoktu ki: Dar ağızlı cam şişeler, çubukla içildiği için çoğunun üzerindeki jelatin kabı bozulmamış kağıttan mamul bardaklar, boş kola ve meyve suyu kutuları vs. karışmaması için herkes kendi bardağına isminin baş harfini yazdıktan sonra, oyunun fikir babası olan Nermin bunları azami sessizlikte topladı ve servis tepsislerine dizerek açık camın arkasındaki yağmurun altına bıraktı.

Birkaç dakika süren bu şamata sonra her şey eski haline döndü ve ben tahtaya yazdığım gazeli işlemeye

koyuldum. Dakikalar ilerleyip konu derinleştikçe tah-taya dikilen gözlerde de kaymalar birbirini izlemeye başladı. Bazı öğrencilerin bakışlarının nasıl bulandığını ve anlamsızlaştığını izleyebiliyordum. İşte mahmur-lar grubunun başı Naim şimdiden dağılmış bile. Sınıfta uyumasıyla Naim'e çıkan adı arkadaşları arasında daimi bir şaka konusu olan çocuk, ağırlaştırılmış bir film şeri-di gibi yavaş yavaş önündeki sıraya yayılıyor. Sesim ve cama vuran yağmur damlalarının monoton ahengi ona ninni gibi geliyor olmalı. Ötede, daima sınıfın en uzak köşesini seçen Rüya ise şimdiden hayal alemine dalmış, uzaklaşmış gitmiş. Bunu ismini her anışımda irkilmeseinden anlayabiliyorum. Geri kalan öğrencilerin kimisi bana ayak uydurarak kimisi düşe kalka anlatılanları ta-kip etme çabası içinde.

Bu ahval ile nihayet bahsi bitirdiğimde gözüm duvar saatine gitti. İyi dedim içimden. Dersin bitmesine daha var. Sonra sınıfa döndüm:

– Çocuklar. Bugünkü dersimiz bitti, sıra oyunumuza geldi. Şimdi Nermin servis tepsisiyle bardakları toplansın ve masamın üzerine koysun.

Bu talimat sessizce yerine getirildi. Şimdi üstü her neviden şişeyle dolu olan geniş servis tepsisi önümdeydi. Daha ilk bakışta yan yana duran kaplardaki su seviyele-rinin çok farklı olduğunu görebiliyordum. Bazıları ağzına kadar dolmuşken bardakların çoğunda su seviyesi yarıyı gösteriyordu. Daha az bir kısmında ise su miktarı ancak tabanı örtecek miktardaydı. Fakat asıl hayretimi celbeden şey, şişelerden birinde bir damla bile su olmayıştıydı. Kabı elime aldığımda bunun sebebini anlamakta gecikmedim. Buruşturulmuş kâğıt kapağı, şişenin ağzını kapamıştı. Üzerinde herhangi bir işaret olmadığı için sahibini kestire-medğim şişeyi kaldırdım ve:

– Söyleyin bakalım bu şanslı şişe kimin, dedim.

Evvela bir sessizlik oldu. Daha sonra Naim’in yanındaki çocuk parmağını kaldırdı ve yanında hâlâ uyumakta olan arkadaşını işaret etti. Bu sırada kendi adını duyarak nihayet gözlerini açan “baş baygın” ne olup bittiğini kavrayamamıştı. Anlamaz gözlerle etrafına şaşkın şaşkın bakınıyordu.

– Eh Naim, dedim. Şişene bakılırsa dersten yana bugünkü kısmetin de kesat. Hadi bize anlatılan konularla ilgili kısa bir özet yap. Bakalım durumun şişeyi doğrulayacak mı?

Naim sıkkın ve anlamaz gözlerle çevresine bakınıyor ve susuyordu. Sorumu yineleyerek çocuğu zorladım:

– Özetten vazgeçtim. Bana dersle ilgili zihninde kalan birkaç kelime olsun söyleyemez misin?

Hayır, çocuk tek bir kelime bile söyleyemiyordu. İşi şakaya vurmak lazımdı. Gidip çocuğun kulağını çektim:

– Gidi seni. Şişenin ağzını tıkadığın gibi beni duymamak için de kulağını mı tıkadın!

Sonra ikinci örnek olarak içinde pek az su bulunan bir kutuyu elime aldım ve üzerindeki isme baktım. Sadece çubuk deliği açık olan bu kutu mahmurlar grubundan birisine aitti ve ince delikten sızan birkaç damla su bardağın dibini zar zor örtüyordu. Bu öğrenciden de dersle ilgili kısa bir özet yapmasını istedim. Zavallı mahmur bir şeyler bulabilmek ümidiyle zihnindeki bilgi kırıntılarını eşeledi. Bu bilgiler de bardaktaki su miktarına benziyordu. Zayıf, gevşek ve uçucu şeylerdi. Aradaki kopukluklar yüzünden çocuk bilgilerini istifleyemiyor, cümlelerini bitiremiyordu.

Üçüncü deneme için açık olmakla birlikte dar ağızlı olduğu için ancak yarı yarıya dolabilen bir bardağı seçtim.

Bardak sahibi yapılan testten de aşağı yukarı ortalama bir başarıyla geçti. Nihayet son deneme için tamamı dolu olan bir bardağı kaldırdığımda hayretle bunun sınıfın en dikkatli öğrencilerinden birine -Güzide'ye- ait olduğu- nu gördüm ve sevindim. Daima en önde oturan ve dersi bitmez bir dikkatle izleyen Güzide, pet şişesinin ağzını esneterek huniye benzetmiş ve yağın yağmuru tutmasını bilmişti. Böylece her konuda itinalı olan çocuk bu oyunda da muvaffak olmuştu.

Güzide aynı başarıyı soruyu cevaplamakta da gösterdi. Dinlediği bir saatlik bilginin zihninde kalmış özünü atıflarla bulunarak yoğun cümlelerle birkaç dakikada özetledi.

Öğrenciler yavaş yavaş yaptığımız şeyin sadece bir oyun olmadığını hissetmeye başlamışlardı. Sonucu merak eden bakışlarından bunu okuyabiliyordum. Dedim ki:

– Gördüğünüz gibi yaptığımız test oynadığımız oyunun sonuçlarını doğruladı. Şimdi size bir sorum var. Bütün bardaklar hemen hemen eşit olduğuna ve yine hepsi yağmur altında aynı süre kaldığına göre bu doluluk farkı nereden kaynaklanıyor dersiniz?

Kısa bir sessizlik oldu. Sonunda az evvel onuru kırılan Naim muzipçe söylendi:

– Kısmet efendim, kısmet.

Çocuklar espriye gülüştüler. Ama soru hâlâ ortada duruyordu. Nihayet Güzide:

– Hocam, gördüğüm kadarıyla her bardak ağzının açıklığı nispetinde dolmuş, dedi.

Aradığım cevap buydu. Sözüme devam ettim.

– Tamamen öyle. Şimdi gelelim bu oyunun oyun olmayan kısmına. Şimdi farz edin ki benim anlattıklarım dışarıdaki yağmur, siz de bu masadaki bardaklırsınız. Bakın bardaklar aşağı yukarı aynı büyüklükte. Sizler de kapasite

olarak hemen hemen birbirinize denksiniz. Çünkü buraya kadar çeşitli imtihanlarda elene elene geldiniz ve yakın puanlar alarak bu sınıfta buluştunuz. Ama şu oynadığımız kısa oyunun da gösterdiği gibi her birinizin bilgi bardağında birikenler diğerinden çok farklı. İşte ben de sizi bu farkın sebebi üzerinde düşündürmek istiyorum. Bu fark Güzide'nin teşhis ettiği gibi bardağın ağzının ne kadar açık olduğuna bağlı.

Sonra önümde kullanılmış dört bardaktan ilkinin kaldıracak tekrar gösterdim:

– Naim'in şişesine bakın. Şişenin ağzı açılmamış ve su girmeye yol bulamamış. İkinci bardakta sadece bir çubuk deliği mevcut. Üçüncü şişe ise dar ağızlı. Ancak geniş ve açık bir ağza sahip olan dördüncü bardak tamamıyla dolmuş bulunuyor. Demek ki bu dört bardak hacimce eşit, ama ağız yapısı. İşte fark burada.

Naim hâlâ anlamamış görünüyor:

– Yani?

– Yanisi şu. Kapasite dikkat ve ilgi sayesinde aktif hâlâ gelir. Bir konuya ilgi duymak zihnin önündeki engeli kaldırmak, kapağı açmaktır. Sizin de algılama yeteneğiniz birbirine yakın ama ilgi farklılığınız elde edilen bilginin de bu kadar farklılaşmasına yol açıyor. İşte oynadığımız oyunun amacı bunu göstermekten ibaret. Şimdi de size Yunus'tan bütün bu oyunu özetleyen bir beyit yazacağım. Üzerinde düşünürseniz size çok şey söyleyecek bir beyit: “Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen / Bin yıl anda durursa kendi dolası değil”

Ben söyleyeceklerimi söylemiş, kendime göre konuyu bitirmiştım. Şimdi sınıfı bir ciddiyet havası kaplamıştı. Çıkmak için dosyamı toparlarken çocuklar hâlâ kılmıdamamışlardı. Tam çıkarken Naim'in kalkan eli beni durdurdu.

– Hocam, bu yağmur oyunu zihnime takıldı. Benim temel problemim derse ilgi duyamamam. Bu doğru. Ama elimde değil. Acaba bu ilgiyi doğurmak için de bir oyununuz var mı?

Bir an düşündüm:

– Evet böyle bir oyun var ve adı da ibn-i vakt (vaktin oğlu) olma oyunu. Ama isterseniz bu oyunu da gelecek derse bırakalım.

Sen kendine dost musun

Geçenlerde intihar eden ve tanıdıklarının hakkında hüsn-i şhadette buldukları bir arkadaş, beni derin düşüncelere sevk etti. İntiharın dinî anlamını bilen biri için bunu yapabilmek ne kadar korkunç? Kendisini öldürebilmesi için çok büyük acılar yaşamış olmalı. Düşüncesi bile tüyler ürpertiyor.

Yaşayanlar bilir. Bazen, tesadüfen tanıştığımız biri hayatımızı zehir eder. Onu karşımıza çıkaran talihimize sitem ederiz. Hobbs'un dediği kadar varmış diye düşünürüz o an; "Gerçekten insan insanın kurduymuş." ama şüphemiz olmasın ki gün gelecek, o kişi ya da kişiler hiç olmamış gibi hayatımızdan çıkıp gidecektir. Bazen da tersi olur tabi. Hayatımızı anlamlı kılan, bize cenneti soluklandıran nice ilahî nefeslerle zenginleşir gün ve gecelerimiz. Heyhat ki bu dünyada çirkinlikler gibi güzellikler de baki değil. Akan zamanla birlikte her şey gelir geçer. Biz yine kendi kendimizle ve kendi halimizle baş başa kalırız.

Başkasının varlığından sıkılan kişinin kurtuluş şansı daima mevcut. Sizi rahatsız eden kişiyi ıslah etmeye çalışsınız en başta. Olmazsa katlanırsınız. "Nasıl olsa her zaman yanımda değil ya", diye düşünürsünüz. Verip vereceğim bir Allah selamı. Ondan ötesini kendi bilir. Evet, böyle düşünerek idare ettiğimiz, pek çok kişi yok mu etrafımızda? Ya, bu çekemediğimiz kişi, asla terk edemeyeceğimiz,

bir an bile kendisinden kurtulamayacağımız biri ise. Böyle biri kim olabilir, diye sorduğunuzu iştir gibiyim. Elbette insanın bizatihi kendisidir bu! Gerçekten kendimizle olan beraberliğimiz öyle bir arkadaşlık ki ölümle bile bitmiyor. Arkadaşımızı, kirli bir elbiseyi terk eder gibi terk edebiliriz. Dönüp arkamıza bile bakmayız. Ama kendi kendimizi nerede, nasıl kaybedelim? Bunun imkânı var mı?

Peki, ama insan kendi kendisinden niçin ölesiye sıkılır, benliğine niçin can hasmı kesilir? Bütün bunların anlamı nedir? Herhalde kirlenmişlik duygusu, öz cevherimize, aslımıza-esasımıza ihanet ettiğimiz hissi bizi buna sevk eden. Kendimizden memnuniyetimiz, diğer adıyla mutluluğumuzsa bu “iç ben”e sadakatimiz nispetinde artar yahut eksilir. Yaşadığımız her olay yeni bir imtihandır. Her iç imtihanı da ya kayıp ya da kazanç hanesine yazılan yeni bir puan.

Her insanın ömür çizgisi üzerinde keskin yol ayrımları vardır, içimizdeki Faust’la Mefisto’nun karşı karşıya geldiği anlardır bunlar. Asla yaşamak istemediğimiz; ama kaderin getirip önümüze koyduğu bu engellerdir ki bize kendi kendimizi sınama imkânı verir. Sonuçta bu imtihandan ya kendimizden öğrenerek çıkarız ya da yaralı -fakat zafer kazanmış- bir asker hoşnutluğuyla.

Bu anları çok sık olmasa da hepimiz yaşamışızdır. Kader bizi bazen menfaatimizle dener, onu birçoğumuz kolayca aşarız. Doğrularımız adına elimizin tersiyle iteriz onu. Fakat bazen sınav daha çetindir; bu sefer karşımızda bir can dostumuzu, kardeşimizi, çoluk-çocuğumuzu, hadi biraz daha ileri gidelim, bize yıllarca fazileti öğreten insanları bulabiliriz. Bir tarafta bunlar bir tarafta zavallı vicdan. Ne birinden geçebiliriz ne berikinden ve kendi kendimizi kemirmeye başlarız. Bizi kurtaracak bir mucize olmasını bekleriz. Ve O’na, O’nun rahmetine sığınırız.

Bazıları için vicdan, menfaat karşısında havlu atmıştır. O yüzden menfi bir rahatlık içindedirler. Menfaat vicdan haline gelince, tereddüde, sancıya ne hacet! Her durumda doğruları değişir böylelerin. Çünkü doğru, menfaatin olduğu yerdir, ibreleri, saat ibresi gibi daima döner durur. Bir başka grup da vardır ki bir kere düşünmüş ve vicdanlarının yönünü doğru buldukları bir yere ayarlamışlardır. Menfaatin değil vazifenin erleridir bunlar.

Onlar da rahattırlar çünkü kendi vicdanlarını ihale etmişlerdir. Hep aynı yönü gösteren pusula gibi rotalarını tespit etmiş ve sabit hale getirmişlerdir. Bir partiye, bir derneğe körü körüne bağlı olanlarda bu davranışı gözleriz. Şöyle düşünürler: “Benim düşünmeme ne lüzum var! Düşünmesi gereken düşünmüş, hakikati bulmuş ve göstermiştir. O halde; gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım!” Böylece fert kendini cemiyete kurban eder. Gözlerini kapatmış gönüllü bir forsadır artık o. Ne tarafa gittiğine bakmaksızın gayretle kürekleri çeker durur. Yön doğruysa ne âlâ. Böyle değilse vay haline! Birçok faziletli insanın -son zamanlarda ekranlarda ve medyada gördüğümüz üzere- hiç bulunmamaları gereken yerlerde bulunmaları bu düşünce tarzıyla ilgilidir.

Çile çeken üçüncülerdir. Onlar, vicdanı bir kere kullanıp duvara asmazlar, asamazlar. Yaptıkları her işin hesabını fert olarak Allah’a vereceklerine inananlardır bunlar. Bu yüzden vicdanlarını hiçbir yere ihale edemezler. Her durumda döner tekrar tekrar vicdanlarına danışırlar. Bağlılıkları öncelikle prensipleredir; zaten bu prensiplerdir ki onları bir araya getirir. Bu yüzden birbirlerine bağlılıkları ferdiyeti inkâr etmeyen bir bağlılıktır. Onlara göre her an yeni bir an, her durum yeni bir durumdur. Ve iç hâkimi her olayı yeniden yargılar. Bu tip, doğrudur, yanılır, kendisiyle ve çevresiyle çelişir gözükür. Aslında kendi adına standarttır, görünüşteyse çelişkili. Vicdanlı insan trajik insandır.

Nerde yanıldığına nerde isabet ettiğine emin olamaz. Emin olduğu tek şey samimiyeti, ihlasıdır. O sadece iç sesini dinler o kadar. Bu ise önce çatışmayı sonra huzuru verir ona.

V. Hugo, Jean Valjean tipiyle bu iç çekişmeyi abideleştirir. Biz de kahramanımızı takip edelim ve onun sancularına ortak olalım. Jean Valjean, adını değiştirmiş ve tövbekâr olmuş, kaçak bir kürek mahkûmudur. Yeni ismi ve çehresiyle hızla yükselir, başarılı bir işadamı ve çok sevilen bir belediye başkanı olur. Kirli geçmiş geride kalmıştır. Başkaları gibi dürüstlüğüne bizzat kendisi de iman etmektedir. İşte bu sırada kader onu çetin bir imtihanla sınar. Günün birinde eskiden beri kendisinden kuşkulanan komiser Javert bir haberle çıkagelir. Müfettiş kendisinden özür dilemekte, gerçek J. Valjean'ın yakalandığından bahsetmektedir. Bütün tanıkların teşhis ettiği sanık bir gün sonra Paris'te son defa mahkemeye çıkacak ve hak ettiği yere gönderilecektir. Bu haber, yeni adıyla, M. Madlen'in sakin ruhuna bir yıldırım gibi düşer. Ne yapmalıdır? Bir tarafta kazanılmış iyi bir ad, halkın sevgisi ve hak edilmiş büyük bir servet vardır. Diğer taraftan kaderin mağduru bir sefil. Vicdanına kulak verir; ama oradan gelen sesler de çelişkilidir bir yanı: "Git, teslim ol, zavallıyı kurtar." derken bir yanı karşı çıkar: "Bir sefil için kazanılmış bunca şeyi terk etmek, tekrar boynunu ve ayağını prangaya uzatmak ha..." Kahramanımız bu bencil sesi susturur. Ama bunu daha çetin bir itiraz takip eder: "Teslim olmakla başka bir bencilliğe düşmekte, kof bir fazilet adına büyük bir cinayet işlemektesin. Teslim olduğun takdirde iş ve ekmek sağladığın binlerce insan ne olacak, düşündün mü?" Bu yeni vicdan özellikle bataklıktan çekip çıkardığı ve himayesine aldığı kader kurbanı Fantin ve kızı Koset'i hatırlatır ona. Şimdi kendimizi J. Valjean'ın yerine koyalım ve düşünelim. Gerçek vicdanın sesi bunların hangisi?

Valjean saçlarını ağartan çetin bir gecenin ardında; “git, teslim ol” diyen sesi dinler. Onu dinler, zira şunu anlamıştır, başkalarını kurtarmaktan önce kendini kurtarmak zorundadır! Hemen ilk bulduğu vasıtayla yola koyulur. Ancak imtihan bitmemiştir. Yol boyunca kader onu defalarca tekrar tekrar sınar. Hızlı sürülen araba elden çıkar, değiştirecek at bulamaz vs. her seferinde içinde gizli bir ferahlık duyar: “İşte ben görevimi yaptım; ama kader böyle istiyor...” Ne var ki asıl vicdan kendi kendisini mahkûm etmiştir bir kere. Arar, tarar, vasıtalar icat eder ve olağanüstü bir gayretle gece yarısı mahkeme celsesi kapanmadan yetişir, kendisini deşifre eder. Mahkeme heyeti çevrede iyi isim yapmış bu belediye başkanının eski bir mahkûm olduğuna inanmak istemez. Kurtuluş yolu hâlâ açıktır; ama o kendisini ispat ve mahkûm ettirir. Sonuçta adını, servetini ve hürriyetini kaybeder. Ancak her şeyini kaybettiği bu salonda o; “kazandım!” diye haykırmaktan kendini alamaz. Zira her şeyini kaybetmiş, fakat kendisini kazanmıştır.

J. Valjean kaybederken kazanmıştır. O, zor ama doğru olanı seçmiştir. Bizlerse çok zaman bunun tersini yaparız; daha önemsiz bir şeyi kazanırken kendimizi elden çıkarırız. Bazıları menfaat için arkadaşlarını kaybederler, bazılarıysa arkadaşları için kendilerini. Zira sadece maddî menfaat kaybı değildir korktuğumuz, bundan daha çetin olanları da vardır. Bazen iyi ismimiz ayak bağıımız olur ve bizi yanlışımızı itiraftan alıkor. Bazen de çok sevdiğimiz bir insanın sevgisini kaybetme korkusu bizi doğru davranmaktan men eder. Bu durum yanılmış olanı uyarma yerine bizi de onun hatasına ortak eder. Böylece kendimize ve hakikate ihanet ederiz. O halde bir tüccar gibi yaptığımız işi değerlendirelim; kârım ne, zararım ne? Hikâyedeki, sattığı sütün içine -onu ağırlaştırmak için- bileziğini atan ve kâr ettiğini düşünen muhteris kadın gibi davranıyor olmayalım

sakın! Elindeki inciyi darıyla değiştiren La Fontaine'nin horozu gibi ya da...

Nice doğru prensipli insan tanıdım ki bir arkadaş hatırına ondan vazgeçmiştir. Vefa duygusu güzel bir erdemdir; ona ne şüphel! Ama önce kendimize vefalı olalım. Arkadaş kolay kazanılmıyor, doğru! Lakin en iyi arkadaş hakikattir unutmayalım. Çevremize, yakınlarımıza ödenecek borçlarımız elbette vardır ve olmalıdır. Ne var ki asıl borcumuz vicdanımızdır. Minnet duygusu bizi yanlışlıkta yardımlaşmaya götürmemeli, kula kulluğa sevk etmemelidir. Doğru olan her şeyde en önde olmak ne güzel! Ancak yanlışla hayır diyebilmek belki daha büyük bir erdemdir. Yukarıda, karşımıza çıkan yol ayrımlarından bahsetmiştik. Zor fakat doğru olanı seçenler, işin sonunda büyük bir ferahlık duyar, sırtlarından bir dağın kalktığını hissederler. Kendilerine olan güven ve saygılarını yeniden kazanırlar. Bu ne güzel bir kazanç, ne büyük bir bahtiyarlıktır.

Yazıya intihar konusıyla başlamıştik. İntihar kendini çekilmez bulduğu noktada yakalar insanı. Vicdan kendisine yapılan ihaneti intihar suretiyle sahibine ödetir. Bir anlamda bu zorluğun karşısında duramayanların bulduğu son kaçış noktasıdır. Hâlbuki insanların çoğu böyle yapmıyorlar, her gün işledikleri günahlarla, kendi kendilerine mütemadiyen ihanet suretiyle tedricen intihar ediyorlar. Bu intihar vicdanın tamamen sustuğu yere kadar sürer gider. Vicdan ise pek öyle kolayca susmayan bir mevhibedir ki acı sinyallerini gönderir durur. Bu ses ya sahibini bulacak ya da zayıflaya zayıflaya duyulmaz hale gelecektir. Bu günün insanı ekseriyetle kendi kendisiyle barışık değildir. Bunun için kendisini oyalayacak ve unutturacak meşguliyetler icat ediyor. Fakat bütün bunlar boşuna! Denizlerin dibine dalsak yahut gökyüzüne çıksak bile daima kendimizi yanımızda taşıyoruz. Çılgın saatlerin ardında

gece evimize çekildiğimizde o asık suratlı yargıç bizi kapıda beklemektedir. Sofraya onunla birlikte oturur, yatağa onunla birlikte gireriz. O yüzden bir an bile kendi kendimizle baş başa kalmak istemeyiz. Böyle insanların durumu ne trajik bir durum. Vicdanlarıyla barışık olanlarsa yalnızlık ve tefekkürden hoşlanırlar. Baş başa kaldıkları öz varlıkları onlara iç cennetlerini sunar. Kalbi itminanın verdiği iç neşesiyle mesttirler ve yaşamaktan zevk alırlar. Onlar mutluluğun dışımızda değil, içimizde aranması gerektiğini fark etmişlerdir. O halde gelin biz de kendimize iyi arkadaşlar olalım. Ne mutlu kendi kendisine dost olabilen bahtiyarlara!

Önemli bir eser

Gecenin sabaha yakın bir saatinde elimdeki eserin son sayfasını çevirip başımı yastığa koyduğumda, gözümde uykunun zerresi yoktu. Kitabın üzerimdeki tesiriyle uzak yıllara, çocukluğuma gittim ve düşünmeye başladım.

Yolu kitaplardan geçen herkesin hayatında kendisini derinden etkileyen eserler vardır. Hayatımıza mal olan, kendimizi içinde bulduğumuz, bazen kahramanlarıyla yer değiştirdiğimiz eserler. Artık kitapta anlatılan kişi bizizdir, hikâyeye bizim hikâyemizdir. O yüzden hikâyeye ve kahramanların kaderine ortak olur, onlarla birlikte acı çeker yahut seviniriz; onlarla ağlar, onlarla güleriz. Öyle benimseriz ki, bu eserin bizim eserimiz olmadığına hayıflanırız. Özellikle çocukluk ve ilk gençlik yıllarımda, bendeniz de birçok eser karşısında; yazma ihtirasıyla kanımın ateş kesildiğini ve: “Keşke bu kitabı ben yazsaydım!” diye iç geçirdiğimi hatırlarım. İlk ve ortaokul yıllarımda özellikle biyografik ve macera romanlarının tesiri altındaydım. Uzun yolculuklara çıkmak, dünyanın değişik yerlerini görmek ve çeşitli maceralar yaşamak bütün çocuklar gibi benim de rüyalarımıydı. Bu yüzden, “Robinson Crusoe” “Define Adası” “Tom Sawyer’in Maceraları” ve benzerleri bu yaşlarda elimden düşürmediğim, dönüp dönüp okuduğum hikâyelerdi. Bazı hissi romanları okuduğumda ise gözyaşlarıma mani olamaz, kitabın son sayfasını çevirip

yanığımlı ıslanmış yastığı koyduğumda yüzümün yandığını hissedirdim. O zamanlar, bütün ev halkı evin sobalı tek odasını paylaşıyorduk. Burası, yemek saatlerinde mutfak, onun dışındaki vakitlerde, büyüklerin sohbet, biz küçüklerinse çalışma mahalliydi. İşte bütün okuduklarımı ben bu ortamda okudum. Beni saran bir hikâyeyi elime aldığımda bir müddet sonra çevremdeki şekiller ve sesler kesilir, ancak son sayfayı çevirdiğimde, derin bir uykudan uyanmış gibi çevremdekilerin farkına varırdım. Gençlik yıllarımla baş eseri ise Victor Hugo'nun "Sefiller"i oldu. Bilmem bu romanı dönüp dönüp benim kadar çok okuyan bir başkası var mıdır? Hayatın kendisini ittiği çamurdan çıkıp örnek bir hayat yaşamış olan eserin baş kahramanı- önce Jean Valjean, sonra Pere Madleine- benim önümde ideal bir insan tipi olarak belirmişti. Çok zaman Jean Valjean gücünde bir kahramanın bizim edebiyatımızda vücut bulmamasına hayıflanmışımdır. Aradan uzun yıllar geçti ve ben artık her kitaptan zevk almaz, kendimi okuduğum kitabın içinde bulamaz oldum. Demek ki insan yaşlandıkça daha müşkil-pesent oluyor.

Kastım çocukluk ve gençlik hatıralarıyla okuyucuyu sıkmak değil elbette; amacım yukarıda bahsettiğim, beni uykusuz bırakmayı başarmış eseri tanıtmak; ancak istedim ki yaptığım iş klasik bir kitap tanıtımı olmasın; bunun için hayatımdaki kitapların yerini tespitle başladım söze.

Kaynak Yayınları, ilim ve irfan çevrelerinin eserleri ve sohbetleriyle yakından tanıdığı A. Muhtar Büyükçınar Hocaefendi'nin hatıralarını 2 cilt halinde bastı geçenlerde. Eser, değerli büyüğümüz M. Ertuğrul Düzdağ beyefendi-nin dest-i himmetlerinden geçmiş."Hayatım İbret Aynası" adıyla takdim edilen kitabın ilk cildi, Hocaefendi'nin Antep ve çevresinde geçen acılı ve maceralı çocukluğunu anlatmakta. Günümüz şartlarına göre imkânsız görünen birçok hadise bir roman üslubunda sayfalara dökülüyor ve

bizi de içine alıveriyor. Başta müellifin de belirttiği üzere, hâdiseler geçmişte kalmış ve küllenmiş olaylar olmaktan çıkmakta ve yeni yaşanıyor muşçasına şaşırtıcı bir berraklık ve teferruat zenginliğiyle anlatılmaktadır. Bu husus -yer yer yazarın da belirttiği gibi- Allah'ın lutfettiği müstesna bir hafıza ile imkân dahiline girmektedir. -Benim gibi, çocukluğundan geriye hatırladıkları birkaç sayfayı geçmeyen biri için özellikle dikkat çekici bir durum!- Bu kısım bir macera romanı özelliği taşıması yanında, içerdiği devre ait birtakım bilgiler bakımından da bilgilendirici. Bu meydana, müellifin doğum tarihi olan, 1920'li yıllarda Antep'te insanların kılık kıyafeti, âdetleri, muhtelif sanatlar, camilerde hocaların ders okutma usulü vs. sayılabilir. Bu mahalli hususlar yanında memleketteki umumî durum ve devletin kültürel politikalarının taşraya yansımaları da belgeleyen eser, sanırım bu konulara ilgi duyan kimseler için değerli bir kaynak özelliği taşıyor. Bu ciltte, insafsız baba ve üvey annenin hoyrat ellerinde vaktinden önce olgunlaşan çocuk A. Muhtar'ı, 8 yaşında evden uzaklara kaçarken, 12 yaşında dükkan işletirken, kaçak imal edilmiş esrarı satmak üzere uzak illere giderken yahut tarlalarda amelelik, limanlarda hamallık yaparken görüyoruz. Yazar yanlış işlere bulaştığı kısımları anlatırken, bir ahlak adamı vasfıyla, çocukları ve ebeveynleri sık sık uyarmak lüzumunu duyuyor, benzer durumlarda nasıl davranılması gerektiği hakkında tecrübelerinin kullanılmasını istiyor. Esasen, kitap başlığından da anlaşıldığı üzere, bu teliften gaye, söz konusu hayatın ve tecrübelerin bir "îbret aynası" olmasıdır.

Bu gagesiz maceralara bir son veren genç A. Muhtar sonunda memleketine geri döner. Bu dönüş bir manada, çocukluğunda derviş dedesinin telkin ettiği ideallere de geri dönüştür. Dede, henüz beş yaşında iken onu mescit ve tekkelere götürmüş, örnek hayatıyla ve aşıladığı ideallerle yazarın hayatında önemli bir rol oynamıştır. Gurbetlerde

geçen ve bir nevi sapma olan yıllardan sonraki bu dönüş manevi anlamda da bir “eve dönüş”tür. İçinde büyük bir Kur’ân ve İslam aşkı duyan genç, dinini öğrenme yollarını araştırır. Bu onu, o zamana kadar pek hissetmediği bazı memleket gerçekleriyle yüz yüze getirecektir. Bazı camilerin kapatıldığını, din âlimlerinin baskı altında tutulduğunu, Kur’ân ve din ilimlerini okuma ve okutmanın yasak olduğunu hayretle fark eder. Bu onun yılmak bilmeyen mizacını daha çok kamçılar ve genç, kendisini bu yola feda etmeye karar verir. Gayesi büyük bir âlim olmak ve isteyen herkese dinini öğretmektir. Parolası “ya ilim ya ölüm”dür artık. İşte eserin ikinci cildi bu idealler uğruna çekilen sıkıntıların uzun ve ilgi çekici hikâyesidir. Kanundan kaçma ve kovalamalar, tahsil için Halep ve Şam’a yapılan yolculuklar, açlıklar ve hapislerle dolu bu sahifelerde hiç şüphesiz ilim ve irfan yolcularının alacağı çok önemli dersler vardır. İlim tahsili yanında, müellifin iç buhranları ve aradığını buluncaya kadarki garip hâl ve hareketleri ile kendi başına yaptığı mistik tecrübeler, esere ayrıca bir derinlik katıyor ve ilgi duyanlar için tasavvufun nasıl anlaşılması gerektiği hususuna ışık tutuyor.

Ezher yıllarıyla devam edeceği bildirilen hatıraların ikinci cildi yazarın ilginç askerlik hatıralarıyla sona ermektedir. Okuyanlar daha evvel “Mutluluk Yolları Hayat Kitabı” isimli eserindeki tavsiyelerin büyük ölçüde bu hatıratında anlatılan hayat tecrübelerinden çıkarıldığını fark edeceklerdir. Umarız ki pir-i fani bu dinç zihin, hatıratın kalan kısmıyla birlikte daha başka eserlerini verme imkân ve enerjisini kendisinde bulsun. Her büyük yazarın bir baş eseri olduğu söylenir. Anlaşıyor ki yazarın baş eseri, onun herkese nasip olmayan, değerli tecrübelerle dolu uzun hayatıdır. Bu vasfiyle eser “yaşanmış olmanın değerini” taşıyor ve sadece bir macera hikâyesi olmaktan çıkıyor. Her yaş ve meslekteki okuyucu bir şekilde kendisini eserdeki hâl

ve durumla karşı karşıya hissedecek ve bu tecrübelerden faydalanacak bir yön bulacaktır. İki günlük yoğun bir okumadan sonra kitabın son sayfasını çevirdiğimde, bu yazının başında anlattığım his ve heyecanları duydum içimde. Değişik biçimde yeni bir Jean Valjean'la karşı karşıya olduğum hissine kapıldım. Uzun yıllardır bir kitabı bu kadar iştahla okumadığımı düşündüm ve çok zaman duyduğumuz, değerli şeyleri paylaşma ihtiyacıyla, eseri okuyucuya takdim lüzumunu hissettim.

Son olarak bir temennimi belirterek bitireyim yazımı: Değerli senaryo yazarlarımız ve film yapımcıları! Eseri bir gözden geçirin. Eminim ki siz de onun, gıptayla seyrettiğimiz yabancı diziler gibi bir film serisi olmaya ne kadar elverişli olduğunu göreceksiniz.

Mevlana himmeti Paris'te

Paris, bu renk ve ışık şehri insan için daima sürprizlerle doludur. Orada dünyaya ait her lezzeti tatma imkânı bulursunuz. Ne var ki bu şehrin aşüfte güzelliği İstanbul'daki derunîlikten mahrumdur. Onun güzellikleri asla ötelere bir haber vermez, sadece kendisiyle sınırlı lezzetler sunar. Peki böyle bir yerde günün birinde uhrevî bir atmosferle karşılaşacağınızı tahmin edebilir misiniz? Doğrusu iyi bir tesadüfle Kudsi Bey'in başında bulunduğu Mevlana Derneği'nden haberdar olana kadar benim böyle bir umudum yoktu. O yıl bir araştırma yapmak üzere Paris'te bulunuyordum ve vaktimin çoğu kütüphanelerde veya ilmî toplantılarda geçiyordu. Bir gece evvel Louis Basin'in tertip ettiği Altayistler Kongresi'nde, toplantıya İngiltere'den katılan bir çiftle; Mügü Hanım ve İngiliz asıllı eşi Charles'le tanışmıştım. Tanışmamız nasıl oldu şimdi hatırlamıyorum. Ancak, muhtemelen bunu Mügü Hanım'ın sıcaklığına borçluydum. Zira altmış yaşlarında gösteren bu piknik tipli konuşkan hanımefendi o mizaç mensuplarında görülen bir rahatlıkla herkesle çabucak ahbap oluyordu. Eşini bir gölge gibi takip eden Charles ise upuzun boyu ve sarışın saçları kadar ketumluğu ile de tipik bir İngiliz'di. Tanışma esnasındaki hâl hatır dışında ağzını açıp gevezelik kabilinden iki kelam etmemişti. Hâsılı bu yaşlı çift bana her halleriyle garip bir tezat gibi görünmüştü. Mügü

Hanım konuşması boyunca bir kuş gibi daldan dala konuyor, İngiltere’de geçen 40 yılın tecrübelerini cömertçe önümüze seriyordu... Bu anlatılanlardan anlıyordum ki; karşımdaki sempatik hanım dini bütün bir insandır ve kendince bir gayret sahibidir. “Peki bunlar iyi hoş da Müslüman bir kadının bir gayr-ı müslimle evlenmesine ne demeli?” Tabi aklıma gelen bu suali ona soramazdım. İyi ki sormamışım, zira cevabı -sonra anlaşılacağı üzere- bana bir sürpriz olurdu. Her ne hal ise Mügü Hanım bendenizde de öyle bir meyil sezmiş olmalı ki; sözü Hz. Mevlana’ya getirdi ve Paris’teki Mevlana Derneği’nden haberdar olup olmadığını sordu. Paris’te Mevlana Derneği! Hayır, böyle bir şey duymamıştım. Peki görmek ister miydim? A, elbette! Bunun üzerine Hanımefendi, bloknotundan bir sayfa koparıp adresi yazdı ve krokisini çizdi. Belli ki aynı yere defalarca gidip gelmişti. Mügü Hanım’la ertesi gün akşam üzeri verilen adreste buluşmak üzere randevulaştık. Sonraki gün -galiba bir cuma akşamı- elime tutuşturulan adrese yollanırken talihimin o gün için önüme çıkaracağı sürprizlerden habersizdim.

Metroda hafızamı yokladım. Erguner soyadına yabancı değildim; dededen toruna neyzen olan bu sanatkâr aileyi ismen tanıyordum ama henüz Kudsi Bey’le şahsen tanışmamıştım. Dernek, şehrin işlek sayılacak bir caddesi üzerinde ve metro istasyonuna yakındı. Büyücek bir salon ve mutfaktan ibaret olan derneğin kapısı ardına kadar açıktı. Gelenler kendi evlerine girer gibi rahat hareket ediyorlardı. Ben de o rahatlıkla içeriye adımımı attığımda oldukça renkli bir tablo ile karşılaştım. İçerde kızılı oğlanlı yaklaşık 30 kişi vardı. O zamanlar kırk yaşlarında gösteren Kudsi Bey siyah bir posta kurulmuştu ve elindeki Mesnevi’yi önce aslından okuyor sonra manasını Fransızcaya çeviriyordu. Ben bir taraftan bu açıklamaları dinlerken diğer taraftan içeriyi süzüyor ve düşünüyorum. İçerinin görünüşü

genel olarak bir dergâhı andırıyor. Duvarlarda kudümler, neyler ve hat levhaları asılı. Kenarda köşede de herhangi bir dergâhtakine benzer tarzda postlar... Eh, bütün bunlar iyi hoş... Mesnevi okumak da güzel. Peki ama bu içerdeki gençler neyin nesi? Müslüman oldukları için mi buradalar yoksa sadece meraktan mı? Gerçi diz üstü oturuşları bir edepten behredar olduklarını gösteriyor; ama kılık kıyafetlerine bakılırsa İslam'la ilgileri yok... Oğlanlardan kiminin saçları tokalı, kiminin kulakları küpeli. Kızlar da görünüş bakımından sokaktaki hemcinslerinden farklı değiller. Ders arasında Kudsi Bey bazılarıyla senli benli konuşuyor, onları adlarıyla çağırıyor. Buradan anlıyorum ki; bu gençlerin isimleri de Fransız. Bilmem siz ne düşünürdünüz, ama bütün bunlar karşısında ben kesin hükmümü vermiştim: “Burası meraklıların toplandığı bir mahal” oysa yolda, geçmek üzere olan vakit namazını orada kılacağımı düşünmüştüm. Böyle bir ortamda nasıl namaz kılınırdı ki! “Bir köşede namaza dursam çok mu yadırganır acaba?” Neyse efendim, lafı uzatmayayım, ben içimden bunları geçirirken bizim hazret kolundaki saate baktı ve elindeki kitabı bir tarafa koydu. Karşısında oturan delikanlıya hitaben:

-Vakit de geçmek üzere. Bruno ezan oku! dedi.

“Allah Allah daha neler! Ezan okumak Bruno'nun nesi-ne!” demeye kalmadan delikanlı dizleri üstünde doğruldu. Bir de ne göreyim! Meğer bizimki, o yaz sıcağında çorap mest giymiyor mu... Fakat bu, benim o gece boyunca karşılaşacağım sürprizlerin sadece ilkiymiş. Neyse, saçı tokalı Bruno'muz kalkıp ezan okudu. Ezanın makam ve ahengi hiç de bu işe yabancı birininkine benzemiyor. Akabinde, abdestli oldukları anlaşılan oğlanlar, cümleten yekindiler, kalkıp safaya durdular. Çantalarında başlarını ve çıplak kollarını örtecek bir şeyler bulan kızlar da arkada ikinci safı oluşturdular. Geride, yerlerinden kalkmamalarına nazaran henüz Müslüman olmadıklarını tahmin ettiğim birkaç kişi

kalmıştı. Kısa boyundan umulmayan Davudî bir sese sahip olan Kudsi Bey, imamet makamındaydı. Gittikçe burayı daha çok sevmeye, kendime yakın bulmaya başlamıştım. Bütün bu dış görünüşün arkasında gizli cevher şimdi gözümün önünde ıslıl ıslıl parlamaya başlamıştı.

Namazdan sonra kızlar ektteki mutfaktan bir şeyler getirdiler. Ortadaki yaygının üzerinde kuru pastalar, çörekler, börekler arz-ı endam eyledi. Sonra, sohbetin olmazsa olmazı -çaydan başka ne olabilir!- teşrif etti. Türk işi çaylar, Fransız işi porselenlere renk verdi ve sohbet kıvamını buldu. Soframız tam anlamıyla bir Halil İbrahim Sofrası olmuştu. Bunca yiyecek, öteberi nice elin emeği, nice gönlün sunusuydu. Bu sırada Mügü Hanım'ın gelip gelmeyeceğinden kuşku duymaya başlamıştım ki; ta dış kapıdan içeriye akseden bir neşe ve iltifat tufanı onun da teşrif ettiğini haber verdi. Mügü Hanım da eli boş gelmemişti; koltuğundaki pakette kocaman ve beyaz Mevlana şekerleri vardı. -Bunları nereden getirdiğini düşünmüş ve şaşırılmıştım.- Yanında da gölge gibi sessizce kendisini takip eden kocası. Zavalılık Kudsi Bey'e bir baş selamı gönderdikten sonra köşe minderi gibi gidip sessizce bir kenara kıvrıldı, nice zaman ağzını açmadı. Mügü Hanım'ın gelişi ortalığı hareketlendirmiş, neşelendirmişti. Bir miktar söz ve sohbetten sonra Kudsi Bey duvarda asılı Mansur neyine uzandı: "Haydi, ya Allah!" Bu hareket bir parola gibi dilden dile dolaştı ve duvardan neyler kudümler indi. İçerdeki delikanlılardan her biri bir saza el attı ve ortada fasıl kuruldu. Ardından gelsin ilahiler, nefesler. Yunus'tan mı istersiniz, Eşrefoğlu'ndan mı, Niyazi Mısırî'den mi! Eh, Kudsi Bey, Eh, Kudsi Bey bu kadarına pes doğrusu. Bir kelime bile Türkçe bilmeyen insanlara sen ilahiler söylet, ney üflet, kudüm vurdur. Maşallah, barekallah. Ama Allah için seçilen ilahiler de öylesine raksan, öylesine doğrudan kalbe hitap etmede ki tercümeğe hiç ihtiyaç bırakmamakta:

*Eşrefoğlu al haberi
Bahçe biziz gül bizdedir
Coşkun akan yedi ırmak
Yetmiş iki dil bizdedir*

Eh, mademki bu güfte yetmiş iki dilde yazılmış, onu elbet Bruno da anlayacak, Charles da!

Bu arada bizim sözümüz sazımızın perdesi iyice yükselmiş ve açık camlardan dışarıya kadar taşmış. Sokaktan geçenlerden bazıları merakla başlarını uzatıyor, içeriyi süzüyor. Kudsi Bey, Hazreti Pir gibi elini her birine sallıyor ve çağırıyor: “Hadi gel, gel. Ne olursan ol yine gel!” Gel demekle gelinmez ama bu samimi daveti reddetmek ne kabîl. Nitekim içerdekilerden bazıları dergâha ilk defa böyle atmışlar adımlarını. Ah Mevlana, ey büyük gönül avcısı! Ne büyük tuzağın, ne tesirli okun var! Arada bir gözüm Charles’e kayıyor. O da gözlerini kapamış, gönlünü bu derunî nağmelere kaptırmış; başı olgun bir başak gibi iki tarafa gidip gelmede. Gönlümde şu temenni: “Bu duyarlılık iyi hoş, Allah tamamına erdirse!” Meğer bizim Charles benim temennimi aşan bir ruh kıvamına çoktan kanat çırpmış. Bunu yatsı namazına doğrulduğumuzda anladım. Kudsi Bey, mihrabı daha önceden tanıdığı misafirine ikram ediyordu. Charles cebinden uzun takkesini çıkardı. Bu, takkeden çok Cerrahilerin giydikleri tarzda külahımsı bir şeydi. Meğer zat-ı muhteremin epey Arabîsi de varmış ki selamdan sonra okuduğu aşrın manasını da açıkladı. Suphanallah, böyle bir gecede insan zevkten sarhoş olmasın da ne yapsın. Yatsı namazından sonra bazıları izin isterken topluluğa yeni katılanlar da olmuştu. Bunlardan biri de İranlı bir ney üstadı idi. Kudsi Bey’le dostluğu kavi olmalı ki pek teklifsiz davranıyor. Kudsi Bey dem tutarken misafir de Mesnevi’den ve Divan-ı Kebir’den bazı parçaları makamla okuyor. Ses de mana da neyin sadası gibi yakıcı mı yakıcı:

*Bimirid bimirid ez-in aşk bimirid
Kezin aşk çü mirid heme ruh pezirid
Berayid berayid ezin hak berayid
Kezin hak çü ayid semavat bigirid*

Meal-i şerifi de şu: “Ölünüz! Ölünüz! Bu aşkın yolunda ölünüz. Ta ki yeniden dirilesiniz.

Kurtarın, kurtarın bu topraktan paçanızı! Ta ki göklerle ersin eliniz!”

Bu arada kalkıp kalkmamak hususunda tereddütlüyüm... Meclis iyi hoş ama kaldığım yer buraya bir hayli uzak ve dönüş konusunda bir problem olmasından endişeliyim. Neticede kendimi oluruna bırakıyorum; “Nasılsa Hazret bizi yolda bırakmaz.” Vaktin bir hayli ilerlediği saatlerde, bu sefer zikir halkası kuruldu. Erkekler bir halka, kızlar kenarda ayrı bir halka teşkil etti. Bazen oturarak bazen ayakta ve el ele tutuşmuş vaziyette sesli zikirler edildi. Tesadüf bu ya; Charles yanıma düşmüştü. Zikir esnasında büyük bir elektrik akımının onun elinden benim elime doğru aktığını hissediyordum. Bu arada -adının Şaban olduğunu öğrendiğim- tennure giydirilmiş bir genç de aramızda sema ediyor ve dekoru tamamlıyordu. Kudsi Bey, elindeki zilli daire ile zikir ateşlemekle meşguldü... Nihayet gecenin oldukça ilerlemiş bir vaktinde meclis dağıldı. Hepimiz uzun bir manevi ziyafetin ardında neşe ve yorgunluktan mest ü harap olmuştuk... Mügü Hanım ve Charles, beni bir metro istasyonuna kadar bıraktılar. Nihayet kilit açılmış, Charles konuşmaya başlamıştı. Yolda ben onun o da benim çalışmalarımıyla ilgilendi. Bu sayede kendisinin bir Mevlevî ve Mevlana mütehasısı olduğunu öğrenmiş oldum. Ne var ki; dinini izhar etmesi, çalıştığı iş itibarıyla bazı mahzurları mucip olduğundan ancak dar dairede gerçek kimliği ile bilinmekte imiş.

O gece yıldızlar ıslıl ıslıldı ve gözlerim uyku tutmadı. Düşünüyordum... Hz. Mevlana’daki bu çekicilik neydi? Bu

nasıl bir çekimdi ki; asırları, dilleri, ırkları aşıyor, her duyarlı gönle ulaşıyordu ve onu balmumu gibi şekilden şekle sokuyordu. Sonra bunun sırrını yine kendi mısralarında buldum:

*Dünyada ne diller var nice diller
Ama hepsinde de anlam bir
Sen canı da bir bil bedeni de
Yalnız sayıda çoktur onlar alabildiğine
Hani şu bademler gibi bademler gibi
Ama hepsinde yağ bir*

*Sen kapıları testileri hele bir kır
Sular nasıl bir yol tutar gider
Hele birliğe ulaş hır gürü savaşı bırak
Bak gör,
Can nasıl koşar bunu canlara iletir...*

O zaman içimden ona niyaz etmiş ve şöyle demiştim: “Mevlana, ey Peygamber aşığı, ey sevgi rehberi! Ey, her kıyıya varan okyanus, ey her ülkeden geçen gür ırmak! Coşmana devam et, akmanı sürdür.”

Ahir-i kalam. Aradan bunca yıl geçti; ama Mevlana feyziyle dolu o gecenin lezzeti hâlâ damağımda. Sonradan öğrendim ki; bizim neyzen Bruno, bir trafik kazasında rahmet-i Rahmana kavuşmuş. Ne diyelim, mekânı cennet olsun. Umarım kullandığı ney öksüz kalmamıştır.

Hz. Mevlana üzerine söyleşi

Her yıl aralık ayı Mevlana bereketiyle geçer. Bu büyük gönül, ufulünün her yıl dönümünde tekrar aramıza teşrif eder, söyleyeceğini söyler. Biz de bu vesileyle Hz. Pir'i anmak istedik ve Prof. Dr. Cihan Okuyucu'ya konuyla ilgili çeşitli sorular yönelttik. İşte sorularımız ve aldığımız cevaplar.

İsmail İçer: Hocam, bulunduğumuz ay içinde ülkemizde ve yurt dışında Hz. Mevlana ile ilgili birçok anma programına şahit olduk. Özellikle Konya, ihtifal dolayısıyla gelen yerli ve yabancı misafirlerle doldu taşı. Vefatının üzerinden 700 yılı aşkın bir süre geçmişken ona duyulan ve emsaline pek rastlanmayan bu ilginin sebebi nedir sizce? Ona olan şükran borcunu ifa mı, başka sebepleri de var mı bunun?

C. Okuyucu: Haklısınız. Mevlana'ya gösterilen ilginin pek benzeri yok. Bunun şüphesiz birçok sebebi var. Yalnız onun vefatı tesbitinize pek katılamayacağım. Bir ölüm söz konusuysa bu bedenî bir ölümdür ancak. Büyük gönüllere, ilahî nefhadan nasibini almışlara ölüm yoktur. Kendi ifâdesiyle söyleyelim: “Ba'd ez-vefat türbet-i mâ derzemin mecû/Kalbhâ-yı müminân türbet-i mezâr-ı mâst.” (Vefat ettiğimizde türbemizi yerde arama! İnanan gönüllerdir bizim türbemiz.)

Mezarı gönül olan insanlar asla ölmez. Diri bir gönül

kaldıkça onlar da o gönülde yaşar. İşte Hz. Mevlana'nın ölümsüzlük sırrı. Kişinin kıymeti himmeti kadardır. O, bütün insanlığı kucaklayan büyük bir himmete sahipti. Gönlü dünyayı kucaklayacak kadar genişti. Sevginin bedeli de elbette sevgidir. O, sevdiği içindir ki sevilmekte, her yıl nice gönül yeniden dirilmeye ona gelmektedir. Ancak bütün bu faaliyetleri sırf bir şükran hissinin ifadesi olarak anlamak yanlış olur. Mevlana'nın mesajlarında günümüze seslenen, insanlara yol gösteren nice hakikatler vardır. Bizce asıl bu ihtiyaçtır ki her yıl sayıları artan bir topluluğu cezbetmektedir.

İ. İçer: Konuyu biraz daha açalım isterseniz. Yanlış anlamıyorsam günümüzün problemlerine Hz. Mevlana'da çözümler bulunabileceğini kastediyorsunuz. Nedir bunlar?

C. Okuyucu: Söylemek istediğimi ifade edebilmem için kısa bir dünya tablosu çizmem gerekiyor. Bu gün insanlık tarihin önemli bir kesitini daha arkada bırakmak üzere. Geride binlerce yıl bırakmış olan âdemoğulları, insanlık macerasının neresinde acaba? Şüphesiz birçok kişi bu asrın çocuğu olmanın kendileri için bir imtiyaz olduğunu düşünüyor. Ulaştığımız yüksek teknolojinin sarhoşluğu içinde geçmiş hemcinslerimize biraz üstten bakmak fark etmediğimiz bir alışkanlığımız. Teknik donanım bakımından gerçekten faik olduğumuza şüphe yok. Ama biz, yine de şu soruları sormaktan kendimizi alamıyoruz: Geleceğe bakmak bize güven mi veriyor, endişe mi? Bu kâinat boşluğunda varlığımız ne ifade ediyor? Tesadüfün eseri yıldız tozları mıyız gerçekten yoksa vücudu diğer her yaratılmışın sebab-i vücudu olan eşref-i mahlûk mu? Bizi o şerefli tahttan kimler indirdi ve bir parça buçuk mezbeleliğin süprüntüleri haline getirdi. A. Malraux doğru söylüyor: “Bizim medeniyetimiz, hayatın manası nedir, sorusuna, “bilmiyorum” diyen tek medeniyettir.” Ne korkunç bir ifşaat! Bu sorunun cevabını bilmeyen için başka bütün cevapların ne anlamı kalır? Kendisini kaybedenin elinde geriye ne kalmıştır?

Birçok Batılı düşünür geleceğe bir karanlığa bakar gibi bakıyor. Çünkü -o modern çağın yeni gözdesi- istatistikler ürkütücü rakamlar veriyorlar. Bu gün “en gelişmiş” bazı ülkelerde uyuşturucu -belli nisbetlerde- bizzat devlet eliyle dağıtılmaktadır. Cemiyetin çekirdeği sayılan aile neredeyse yok olma raddesinde. Bu şu demektir; insanlar hızla parçalanıyor, birbirlerinden uzaklaşıyor, kalabalıklar içinde yalnız hale geliyor. Her gün kalabalıklaşan dünyamızda yalnızlaşan fert bu çağın trajedisidir. Menninger’in eserine seçtiği isim âdeta insanın geldiği noktayı özetliyor; “Man Against Himself” yani “Kendisine savaş açmış insan” gerçekten insanlık bu gün kendi kendisine savaş açmış durumdadır. Sevgiyi unutmuş, başkalarına yabancılaşmış, şüpheli ve yalnız insanı ne ayakta tutacaktır. İşte problem buradadır ve insanların Mevlana’da ne buldukları sorusunun cevabı da budur.

Ben ara sıra öğrencilerimle hasbıhal eder, hayata nasıl baktıklarını öğrenmek isterim. Aldığım cevaplar şaşırtıcı bir şekilde birbirine benzer ve karamsar: “Hayatta hiç kimseye güvenmem. Vefa, dostluk, çıkarsız ilişki bir masaldır. İnsan kendi ayakları üstünde durmalı vs.” Tam sevme, hayata ümitle bakma çağındaki gençlerin bu karamsarlığı ne acı! Dünyamız giderek global bir köy haline geldiği bu çağda, insanlık ortak bir kaderi paylaşmaktadır. Diğer taraftan ahlakî seviyemize uygun olmayan teknik donanımımız bizi çok tehlikeli bir hale sokmakta. Bu durumda bizi komşularımızdan, komşularımızı bizim şerrimizden kim koruyacak. İşte bu küçülen dünyada ahlak tekrar çok önemli bir kavram haline gelmiştir. O halde bütün insanlığın ortak insanî tavırlar belirlemesi hayati bir zaruret olarak ortaya çıkıyor.

Fakat insanlar arasındaki hoşgörü ve anlayışın bir temele ihtiyacı olduğu açıktır. Bunları belirlemede elimizdeki referanslardan biri şüphesiz Hz. Mevlana’dır. İşte bu

sebeplerdir ki günümüzde Onu anmak herhangi bir edebî şahsiyeti anmaktan farklı bir mahiyet taşıyor.

İ. İçer: Burada müdahale edeceğim izninizle. Zira asıl sormak istediğim konuya geldiniz. Mevlana'nın insanlık sevgisi iyi hoş da bunun bir aslı, bir kaynağı olmalı değil mi? Bu sözler beraberinde evvelden beri tartışılan birçok soruyu da taşıyor. Sözelimi onun hümanizmi, dinler üstü bir boyuta taşıyor kimileri tarafından. Mesela Müslüman olmadığı halde kendini Mevlevî diye tanımlayan yabancılar var. Meseleye nasıl bakmak lazım. Onu anmak şüphesiz güzel, ama gerçekten anlamak daha önemli olmalı. Mevlana'yı gerçekten anlıyor muyuz, yoksa duymak istediklerimizi mi söyletiyoruz ona. Ne dersiniz?

C. Okuyucu: Sorunuz kendi cevabını içinde taşıyor aslında. Tarihin sfenksle konuşmak olduğu söylenir. Her çağın insanı ona bir soru sorar ve sorusuna göre cevap alır. Tarihi şahsiyetler için de aynı şeyi söylemek mümkün. Hz. Mevlana ve fikirleri de sizin belirttiğiniz üzere böyle muhtelif hatta bazen zıt tefsirlere maruz kalmıştır. Bu durum bir noktaya kadar da tabii karşılamak lazım gelir. Zira meşhur ifadesiyle: "Aynı kitabı okusa bile herkes yine de kendi kitabını okumaktadır." Mevlana'da insanlığı kucaklayan sevgiyi ferdi bir anlayış olarak anlamak elbette bizi yanıltır. O neden sever, neden affeder, neden herkese bir gözle bakılmasını ister. Bütün bu fikirlerde onun kaynaklarını bilmek zarureti vardır. Günümüzde birçok insan bilerek bilmeyerek Mevlana'yı kendi kültür muhitinden kopararak dinler üstü bir konuma yükseltmek ve bunu şahsileştirmek temayülündedir.

Acaba gerçekten böyle mi? Mevlana, kendisinin böyle görülmesine razı mıdır? Bunun cevabını bizzat kendisinden dinleyelim;

*Men bende-i Kurânem eğer cân dârem
Men bende-i hâk-i reh-i Muhammed Muhtârem
An kes ki nakl küned pes ezin güftârem
Bizârem ez-ân kes ez-ân sühan bizârem*

(Ben yaşadığım sürece Kur'an'ın bendesi ve Fahr-ı Kâinat'ın yolunun tozuyum. Bana başka bir söz atfedene olursa eğer, o sözden de onu söyleyenden de şikayetçiyim!)

Mevlana, vakıa son derece hür bir fikre ve irfana maliktir; ama, ilahî sınır dahilinde. Onu anlamakta şu beyti daima bir şifre gibi hatırdaki tutmak lazım: “Hem-çü pergârim der-pâ der-şeriat üstüvâr - Pây-ı diğer seyr-i heftâd u dü millet miküned.” (Pergel gibiyiz biz. Bir ayağımız sımsıkı şeriate bağlı, diğer ayağımızla yetmiş iki milleti dolaşmaya dayız.)

Büyük eseri Mesnevi, şârihler tarafından batını bir Kur'an tefsiri olarak kabul edilmiştir. O halde onun ahlakını, Kur'an, sünnet ve bunların tasavvufî yorumunda aramak lazımdır, başka yerlerde değil. Bu konuda Hazreti-i Pir'in şu nüktesi yeterince fikir vericidir. Ahlaken zaafı olan devrin vezirlerinden biri Mevlana'dan öğüt istemişti. Mevlana sordu:

- Sana hafız diyorlar doğru mu?
- Evet.
- Çok da hadis bildiğini duydum.
- Doğru. Kütüb-i Sitte'nin çoğu hıfzımdadır.

Bunun üzerine Mevlana öfkeyle dedi ki:

– Behey adam! Allah ve Resülü seninle konuşmuş, ıslah olmamışsın, ben sana ne diyeyim.

Tabiatıyla onun hoşgörüsü birçok kişinin anlamakta zorlanacağı ölçülerdedir. Ancak bu tür davranışların ilhamını bizzat Nebvî ahlaktan aldığına şüphe yoktur. Hz. Peygamber alemlere rahmet olarak takdim edilir Kur'an

tarafından. Bütün insanlar onun çağrısına muhatap idiler. İnananlara ümmet-i icabet, kafirlere ise ümmet-i davet denmiştir bu yüzden. Tâif'te taşlandığında, Uhud'da dışı kırıldığında bir beddua ile düşmanların mahvı mümkün iken Rahmet peygamberinin sözleri şunlar olmuştu: “Ya Rabbi, onlar bilmiyorlar, bilseler yapmazlardı.” O ümit ediyordu ki kendisini taşıyanların bir kısmı yahut onların çocukları hidayet çemberine dahil olacaklardır. Nitekim Allah bu ümidi boşa çıkarmamıştı. Peygamber varisi olan âlimlerin de diğer din salıklarına bakışta bu dikkat ve rikkat içinde olmalarından daha tabîî ne olabilir. Mevlana da kâfire bu gözle bakar: “Hiç kâfir-râ be-hòri mengerid / Ki müselman mürdenes bâşed ümid.” (Kâfire hor hakir bakmayın. Ola ki o da günü gelir İslam olur, Müslüman olarak ölür.)

Söz konusu müminler olunca sevgi başka bir derinlik kazanır. Hadis-i şerifte beyan edildiği gibi Mevlana da müminleri bir beden azaları gibi kabul eder: “Müminân madûd lîk imân yekî / Cismişân madud likin cân yekî” Tasavvuf, İslam'ın müjde tarafını, rahmet cihetini, yine dinin kendi cevazı ölçüsünde, ön plana çıkarır. Her şeyin temelinde aşkı, sevgiyi koyar. “Alem niye yaratıldı” sorusuna “sevgiden” cevabını verir. Allah mahlûkatı sevmiş yaratmış ve onda tecelli etmiştir. Böyle olunca bütün âlem Allah'ın evidir, insanlar da bu evin halkı. Hepimiz kardeşiz; çünkü bir asıldanız; ruhumuz o asıldan gelmekte tenimiz de Hz. Adem'de birleşmekte: “Mâ iyâl-i Hazretim u şir-hâh / Güft “el-halku iyâlun lillâh” (Biz, Hakk'ın iyaliyiz ve rızığımızı ondan beklemedeyiz. Zira Hz Peygamber; “Halk, Hakk'ın iyâlidir” demiştir.)

İnsan bütün varlıklar arasında ilahî tecelliye en çok mazhar olmuş varlıktır. O, âlemin zübdesi, göz bebeğidir. Mevlana ışığı Şeyh Galib'in diliyle söyleyelim:

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dide-i ekvan olan âdemsin sen*

İ. İçer: Tam hümanistçe söylenmiş bir beyit. Her hâlde burada Mevlana'nın hümanizmasına gelmiş oluyoruz. Batılı yazarlar -ve bazı yerliler de tabii- özellikle bu kelimeyi kullanıyorlar. Diğer taraftan karşı çıkanlar da var. Mevlana, kelimenin gerçek anlamıyla hümanist sayılabilir mi? Bu tarifi benimser misiniz?

C. Okuyucu: Benzerlik aynılık demek değildir. Galib Dede yukarıda insanı zübde-i âlem olarak niteliyor. Ama insan ne zaman zübde-i âlem olur? Bu ona yaratılıştan verilen bir imtiyaz mıdır, yoksa gayretle kazandığı bir şeref midir? Mevlana bu konuda hümanist düşünceden ayrı düşer. Hümanizm, Orta Çağ boyunca horlanmış ferдин topluma ve onun değerlerine isyandır. Tanrı merkezli evvelki anlayışı ters düz ederek insanı merkeze alma ve her değeri onun üstüne bina etme anlayışıdır bu. Böylece insanın bütün kusurları da dokunulmaz hale geliverir. Epikür'den Holbach'a kadar gaye; "zevke meyil ve acıdan kaçmak" şeklinde özetlenmiştir. Gerçi Mevlana da potansiyel bir değer olarak insanı kutsuyor ve Yunus'un daha sonraları; "Bin Kabe'den yeğrektir bir gönül ziyareti" şeklinde ifade ettiği düşünceyle şöyle diyor: "Hac ziyâret kerden-i Hâne büved/Hacc-ı Rabbü'l-beyt merdâne büved." (Hac, zahiren, bir binayı ziyarettir. Hak erlerinin haccı ise Rabb'in hakiki hanesi olan kalp ziyaretidir.)

Fakat bu kıymet insanın bizatihi kendisinden değildir, onun Allah mazharı oluşundandır. Kul, kulluk vazifelerini ifa ölçüsünde bir kıymeti haizdir. Burada Mevlana'nın İnsan-ı kâmil anlayışı bakımından İbni Arabî'den ayrıldığını belirtmeliyiz. Şeyh-i Ekber'e göre Hak, insan-ı kamilde tezahür eder. Bu bilinen anlamıyla vahdet-i vücut telakisidir. Oysa Mevlana vahdet-i şuhut anlayışına kânidir. O

bu konudaki fikirlerini Şu nefis cümlede özetler; “Her insan, kendi İsa’sına gebe Meryem’dir.”Bu İsa’yı doğuran ke-male erer. Varlık zincirinin bir tarafında akıldan mürekkep melekler durmaktadır, öbür tarafta ise serapa Őehvet olan hayvan. İşte insan akıl ve Őehvet karışımı yapısıyla bu ikisinin arasında yer almaktadır ve her ikisine de dönüşme ihtimaline açıktır. Aklına tabii insan, melek mertebesini aşar gider, Őehvetine zebun olan ise esfel-i safilindedir; hayvandan da aŐağıdadır. İnsanların ekserisinde ise akılla Őehvet boğuşup durmakta, kah biri kah öbürü galebe etmektedir. Elhasıl: “Bu insan dedikleri el ayakla baş değil/Âdem manaya derler suret ile kaş değil.”diyen Yunus ilhamını yine Koca Pir’den almaktadır. “Ger be-sûret âdemi insan budi / Ahmed ü bu-cehl hod yeksan budi.” (İnsan görünüşüyle insan olsaydı eğer, Hz. Peygamberle Ebu Cehil’i bir saymak lazım gelirdi)

Denebilir ki her bebek dünyaya insan olarak değil, insan adayı olarak gelmektedir. Mevlana bunu kamış-insan benzetmesiyle ifade ediyor. Nasıl ki her kamış ney olmaz, her insan doğan da gerçek anlamıyla insan olamaz. İnsan ikili bir yaratılıŐa sahiptir. O hem yerin kurdu hem de semanın çocuğudur. Kur’an-ı Kerim’de onun bu ikili yapısı sık sık dile getirilir. Gerçi insan ahsen-i takvim üzere yaratılmıştır ama sonuç itibarıyla ya “ala-yı illiyyin”de ya da “esfel-i safilin”dedir. Bunlar arasındaki tercih insanın kendi ihtiyarına bırakılmıştır. Bu anlayışta olan Mevlana da hiç bir zaman insanın eksikliklerini idealize etmez ve işi “bırakınız yapsınlar, bırakınız etsinler” noktasına vardırılmaz.

Denebilir ki modern hümanist anlayış aslında insan-cılık adına insanı inkâr eden bir anlayıştır. Neden? Çünkü o, insan adına Tanrı’yı reddediyor. Oysa Bercayev’in de dediği gibi, “Tanrı yoksa insan da yoktur “Zira Tanrı’yı redle insan kendisini alelade bir biyolojik varlık derekesine

indirmekte, tahtından feragat etmektedir. Diğer taraftan hümanizm tabîî bir şekilde insan eşitsizliğine yol açar. İnsanlar fert ve toplum olarak farklı kabiliyettedir ve bu her türlü sınıf ve ırk ayrımcılığına haklılık kazandırmaktadır. Ancak dinî anlayıştır ki insana bir Allah'ın kulu olma bilincini ve eşitliğini veriyor. Bu bakımdan -İzzet Begoviç'in de belirttiği gibi- mabetlerdeki eşitlikle başka yerlerdeki eşitsizliği karşılaştırmak ilgi çekicidir. Bu babtaki son cümlemiz şu olsun: Hümanizm insana dinin verdiği asla veremez.

İ. İçer: Yukarıda Şeyh-i Ekber'le Mevlana'nın vahdet anlayışının farklı olduğundan bahsettiniz. Bu da yeni bir soruya kapı açıyor. Birçok kaynakta Mevlana'nın varlık öğretisi Panteizm adıyla anılıyor. Bizdeki Vahdet-i vücud, eşya ile onun yaratıcısını bir bütün sayan Panteizm'le aynı şey midir gerçekten? Şayet böyleyse onu İslam akideleriyle nasıl telif edeceğiz.

C. Okuyucu: İbni Arabî hakkında söz söyleme salâhiyetini kendimde görmüyorum. Ancak ikisi arasındaki farkı belirten yukarıdaki tespit Prof. Dr. Mehmet Aydın'a ait. Ben de bu tespite katılıyorum. Mevlana elbette bilinen anlamıyla Panteist değildir. Genel anlamıyla tasavvuf, zuhur anlayışına bağlıdır. Buna göre Allah yarattığı eşyada kudret ve cemaliyle tecelli etmiştir. “Eynema tüvellu fesemme vechullah” (Nereye dönerseniz Allahın cemali karşınızdadır) ayeti bunu ifade eder. Âşık bir göz, bütün âlemde bu tecelliye görme ve sevmeye yeteneği kazanmıştır. Mevlana; “Ger dü çeşm-i Hak-şinas âmed türâ / Dost pür bin arsa-i her dü serâ” (Eğer Hakk'ı gören iki göze sahip olursan, iki âlemin de Dost'la dolu olduğunu fark edersin.) derken bunu kastetmektedir. Hak âşığı bu zuhurun temasından mest olmuştur. Her şeyde O'nu görür ve O'nun hatırına her şeyi sever. Yoksa yaratan ve yaratılan farkını ortadan kaldıran bir anlayış hiç bir ilahî dinin ölçüsüne sığmaz. Gerçi

Mevlana yer yer Mutlak varlık karşısında insanın varlığının ne kadar zayıf olduğunu vurgular ve insanı benlik iddiasından sakındırır: “Allah ben demede; sen de ben demedesin. Ya o ölmeli ya sen. O ölmeyeceğine göre ölmek sana düşüyor.” Buradaki mesajın benliği terk olduğu açıktır, gerçek anlamıyla yaratmayı ret değil. Tasavvufun pek zor anlaşılan bu bahsinde Mevlana şu teşbihi yapmaktadır: “Bir demir parçası alsan ve harlı ateşe soksan bir müddet sonra onun da ateş kesildiğini görürsün. Rengi, yakıcılığı öylece ateşe benzer ki oradan biri geçse demiri ateşten ayıramaz. Ne var ki demiri ateşten çekip aldığı anda bir müddet sonra o soğuyarak tekrar eski haline döner. Yani neticede ateş ateş kalır, demirse demirliğine geri döner.” Bu benzetmede Tanrı ateşe kul da demire benzetilmektedir. Derviş cezbe ve istiğrak halinde kendi cüz’i varlığının Hak varlığında eridiğini, yok olduğunu hisseder ve o sarhoşlukla “Enel-Hak” diyebilir. Ancak bu sarhoşluğun verdiği geçici bir yanılgıdan ibarettir. Bu söz istiğrak halinde mazur, uyanık halde söylenmişse küfürdür. Zira: “Ne Hak batıl olur, ne de batıl Hak.”

İ. İçer: Gerçekten bu benzetme konuyu epeyce anlaşılır kılıyor. Ben tekrar şu hoşgörü meselesine dönmek istiyorum. Mevlana’nın hoşgörüsünde dinin hoş görmediği şeyleri hoş görmek de var mı gerçekten. Eğer bu doğruysa böyle bir hoş görüye bizim hakkımız var mıdır?

C. Okuyucu: Şöyle anlatmaya çalışayım. Temeli ta Plotine kadar götürülen bir güzellik anlayışı var. Kısaca şerrin yokluğu diye ifade edilen bir anlayış bu. Sadece iyilik vardır kâinatta. Kötülük sadece, iyiliğin yokluğudur. Yoksa kendi başına bir varlık sahibi değildir. “Güneşle karanlık bir araya gelebilir mi hiç. Karanlığı var gösteren güneşin yokluğundan başka nedir.” İnsan zihni her şeyi zıddıyla kavrar. Buna göre iyiyi kavramak için kötüye; güzeli görebilmek için çirkine muhtacız. Gülün kıymeti dikenin varlığı

olmadan bilinemezdi ilh. Böyle olunca Müslüman'ın değerini arttıran da kafirin varlığıdır. Bu anlamıyla kâinatta her şey gerekli ve güzeldir. Şu farkla ki bu güzellik ya zatidir, ya bil-vasıta. Gülün güzelliği zatidir, dikenin güzelliği ise gülü görmemizi sağladığı için dolaylı bir güzelliktir. Şimdi şer'i anlamda elbette iyi ve kötü var, çirkin ve güzel mevcut. Ancak bütün bunlar kullara göre böyledir. Allah katında ise lüzumsuz bir şey yoktur, hepsi gereklidir. Eğer kastedilen buysa hakikaten Mevlana bu anlayıştadır. Biz buna kısaca, varlığa Yaratıcı açısından bakma denemesi diyebiliriz. Farklılıkların yaratılış esprisini kavrama denemesi ya da...

İ. İçer: Bu anlayış insandan mükellefiyetlerini kaldırmaz mı? Mademki her şey güzel, çirkinle savaşmanın ne anlamı var? Faraza tembellik ve çalışkanlık arasında bir fark yoksa çalışmak niye.

C. Okuyucu: Kendi ifade kusurumla yanlış bir anlaşılmaya yol açmış olmayayım. Mevlana insan iradesini ve ona bağlı olarak görevleri asla ihmal etmez. Bu bakımdan onun insan anlayışında zihnimizi kurcalayabilecek bir taraf bulunmaz. O sık sık insana çalışmayı öğütler, cenaze gibi başkasına yük olmayı değil: "Bende bâş u ber-zemin rev çün semend / Çün cenâze ne ki ber-gerden berend."

Tarihen de sabittir ki Mevleviler ekseriya sanat ve zanaatlarla uğraşmışlar ve ekonomik anlamda yapıcı olmuşlardır. Diğer taraftan Mevlana insanın "mesul bir varlık" olduğunu ve yaptıklarında bizatihi karar sahibi bulunduğunu vurgular. Elbette cüz'i irademizi aşan bir kudret -kader- var. Ama bunun ardına sığınarak bize tanınan yetkiyi ihmal edemeyiz. Ona göre Cebrî, Kaderî'den de büyük bir yanılığ içindedir: "Kaderi reddeden; 'Duman var ateş yok' der. İradeyi reddedense, ateşi gördüğü halde 'ateş yok' diyene benzemektedir."

Her şey gibi iman hususunda da iradeye inanmaktadır. Bu konudaki fikirlerini Mesnevi’de geçen Müslüman-Mecusi tartışmasıyla öğrenmekteyiz: Bir Müslüman Mecusi’yi İslam’a davet eder. Mecusi der ki; “Allah benim Mecusi olmamı dilemeseydi ben Mecusi olmazdım.” Müslüman: “Bu nasıl söz” der, “Allah hiç küfre razı olur mu? Seni İslam’a girmekten alıkoyan kendi nefsin ve şeytanındır. Şunları alt et ve gel dine gir.” Mecusi bu sefer de şu cevabı verir; “Mademki beni alıkoyan nefis ve şeytan Allah’ın dilemesinden daha kuvvetli, benim bunda suçum ne.” Neticede söylenmek istenen şudur: İman da küfür de iradidir. Yoksa bahanenin sonu gelmez.

İ. İçer: Konuşmanızda sık sık Mesnevi’den alıntılarda bulundunuz. Her hâlde Mesnevi’de bu şekilde hikâyeler anlatılması Mevlana’nın metodu olmalı. Doğru mu?

C. Okuyucu: Verilmek istenen mesajı bir hikâyeye yükleyerek vermek eskiden beri Şarka ait bir hususiyet. Mevlana da eserinde bunu pek başarılı bir şekilde tekrar eder. Kısaca, “bir kıssa, bin hisse” ifadesiyle formüle edebiliriz bunu. Diğer taraftan Mevlana’da -Dekart’ın hayranlığını celbeden- diyalektik bir anlatım tarzı vardır. Bu yönüyle O, bir anlamda Sokrat’ın metoduna yaklaşır. Sokrat, bilindiği gibi doğrularını evvel emirde kendisi söylemez. Sorduğu sorularla muhatabını istediği sonuca yöneltir ve gerçeği bulmasına yardımcı olur. Filozofun, bu konuda ebe olan annesinden ilham aldığı söyleniyor. “Ebe doğurmaz ama doğuma yardımcı olur.” Mevlana’da da biz bir anlamda, hazır bir hakikate değil, kendi bulduğumuz bir hakikate ulaşır ve bu sebeple de onu daha çok benimseriz.

İ. İçer: Mesnevi için yukarıda Bâtını bir Kur’an tefsiri demiştiniz. Bu yorum size mi ait?

C. Okuyucu: Hayır. Bütün İslam ülkelerinde yazılışından bu güne kadar ona bu nazarla bakılmış, böyle kabul

edilmiştir. Bu esere verilen ehemmiyeti Molla Câmi'nin şu beyti pek güzel ifade eder: "Men çi gûyem vasf-ı ân âlicenâb / Nist peyamber veli dâred kitâb." (Ben o zat hakkında ne söyleyeyim. Peygamber değil ama kitabı var.)

İ. İçer: Eserdeki ahlakî telkinleri bir cümleyle özetlemek gerekseydi nasıl ifade ederdiniz?

C. Okuyucu: Bu tabi ki pek zor. Ama birçok işyerinin duvarını süsleyen şu vecizeler bence Mevlanayı büyük ölçüde özetler; "Şefkatte güneş gibi ol. Ayıp örtmede gece gibi ol. Cömertlikte nehir gibi ol. Hiddette ölü gibi ol. Af-fetmekte derya gibi ol. Tevazuda toprak gibi ol. Olduğun gibi görün, görüldüğün gibi ol."

İ. İçer: Sohbetimizin epeyce uzadığını biliyorum ama daha sormak istediğim birçok konu var. İsterseniz, baştaki soruma geri döneyim ve öyle bitirelim. Yabancıların Mevlana'ya ilgi duyduklarını biliyoruz. Neler söylüyorlar Mevlana hakkında, özet olarak.

C. Okuyucu: Hiç bir derya bir ülkenin sınırları içinde kalamaz. Mevlana da her ülkenin sahillerine vuran böyle bir okyanustur. Eskiden beri kendisini tanıyan herkesi cezbetmiş bir şahsiyettir o. Osmanlı tarihi ve musikisi üzerine eserleri olan Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir; "Mevlevilikteki insan sevgisini tanıyınca kendimizden (Hıristiyanlıktan) utandım." diyor. Hz. Mevlana'nın eserlerine bir ömür sarfeden büyük müsteşrik Nicolson'un çalışma esnasında Mevlevi sikkesi giydiğini biliyoruz. Keza son nefesini verirken; "Seni şimdi anladım Mevlana!" diye haykırdığını da. Şüphesiz Batı'da da çok büyük lirik şairler yetişmiştir. Ancak M. Barres, onlarla Hz. Pir'in farkını ifade ederken şu itiraftan kendini alamamıştır: "Mevlana'yı tanıyınca, Hugo, Göthe ve Şekspir'de neyin eksik olduğunu anladım." İren Melikoff ise bir yazısında, Mevlana'yı çağdaşı -İlahi Komedy'da Fahr-ı Kâinat'ı ve Hz. Ali'yi ateşte gösteren o

bedbaht- Dante'yle karşılaştırır ve aradaki farkı belirtir.

İ. İçer: Girişte karamsar bir dünya tablosu çizmiştiniz. Bana öyle geliyor ki Mevlana'yı andığımız ve anladığımız sürece hala ümitli olabiliriz. İsterseniz böyle bir ümitle bitirelim söyleşimizi.

C. Okuyucu: Size katılıyorum. Esasen ben iyimser bir insanım. Bu babta bendeniz de Mevlana gibi düşünürüm; “Râdi-i ümmidi besî ümmid-hâst / Ez pes-i zulmet besî hurşid-hâst.” (Ümitsizliğin ardında ümitler saklıdır. Gece- nin ardında da nice güneşler parlamada.)

İ. İçer: Bu keyifli sohbet için teşekkür ederim

C. Okuyucu: Mevlana'dan bahsetme fırsatı verdiğiniz için ben teşekkür ederim.

Akif'e sesleniş

“Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın.”

Ey büyük şair!

Bu gün takvim yapraklarına sordum. Ebediyete göçüşünün üzerinden tam 65 sene geçmiş! Oysa sen adınla ve eserlerle hâlâ ne kadar içimizdesin ve ne kadar dirisin. Buna niye şaşmalı. Değil mi ki her milletin bir tek istiklal marşı ve bir tek millî şairi vardır. Ve bizim için de bu bah-tiyar şair sensin. Okula adımını atan her vatan evladının öğrendiği ilk şiir senin şiirin ve ilk isim senin ismidir. O şiir ki her sabah al bayrakla birlikte yükselir ve vatan ufkunda dalgalanır. Türk çocuklarına senin “korkma” diye haykıran sesin güven verir. Bu marşla onlara her gün vatanı kurtaran o yüce ruhu tekrar açılar, o millî zaferi yeniden yaşatırsın.

Bir zamanlar Anadolu'nun fakir bir kasabasındaki fakir bir evde misafir oldum. Gece yatağımın başucundaki etajerde ihtiram örtüsü altında iki kitap buldum. Biri İlahi Beyan'dı, diğeriyse -ilhamını ondan alan- senin kitabın. Ürperdim. Acaba bu şeref başka hangi şaire nasip olmuştur. Ve kim bilir meraklı bir bakış daha kaç Anadolu evinde aynı manzarayla karşılaşır. Bu inanılmaz hadise nasıl gerçekleşti! Nasıl oldu da az okuyan bir toplumun hayatına şiiri sokabildin. Şiir denen o kutup yıldızını, o ancak bir

avuç insanın tatma lüksüne sahip olduğu müstesna zevki bütün bir milletin irfan sofrasına indirebildin. İşte bu gün zihnim Safahat'ının satırları arasında bunun sırrını arıyor.

Ey rehber şair!

Çocukluğumda bir tek şiirinle tanıdım seni. Gençliğimde fikir dönemeçleri arasında bocalarken bir rehber gibi tekrar karşıma çıktın. Önce hayat hikâyenle büyüledin beni. Süleyman Nazif, Mithat Cemal, Emin Erişirgil, Mahir İz, Nurettin Topçu, Ertuğrul Düздаğ... Seni resmeden her kalem bir karakter abidesi çiziyor, seni anan her dudak ihtirama duruyor. Sen adam gibi adam olmanın müşahhas numunesiydin. Söz nedir, şeref nedir, dava nedir, vefa nedir? Daha çok bir destanı andıran hayat tarihçen bütün bunların örnekleriyle doluydu. Sen sırtındaki paltoyu ilk karşılaştığı fakire verecek seciyedeki adamdın. Sen bir haksızlığa uğrayan iş arkadaşı için istifayı göze alan, yetim kalmış bir dostun çocuklarını evlatların arasına katmakta tereddüt etmeyen vefa eriydin.

Eserine gelince başlarda dilin ben yaştaki biri için biraz ağırcaydı. Lakin sayfalar çevrildikçe önümde aydınlandı, aradaki mesafeler kalktı. Bu eserde ben ve benim neslim kendimizi yeniden bulduk. Yeniden bulduk zira eser bizden ve bizim buhranlarımızdan bahsediyor, kolumuzdan çektişiren çeşitli fikir akımları arasında bize gidilecek yolu gösteriyordu. Sanki bir şiir kitabı değildi bu; şiir kitabının çok ötesinde bir şeydi. Sonra bunun sebeplerini anladım.

Ey büyük dava adamı!

Anladım ki senin için şiir bir telkin vasıtasıydı ancak. Şair olmaktan önce dava adamıydın sen. Seni, senin özelliklerini, öfkeni kırıklıklarını, isyan ve küfürlerini anlıyor, mısralarında seni ve kendimi buluyordum. Yaşadığımız

günlerde ümmetin elmas çağları artık bin yıl ötedeydi. Belleri demir kuşaklı muktedir cihan pehlivanlarının ruy-ı zemini ayaklarıyla titrettikleri altın ve gümüş çağların üzerinden de çok asırlar geçmişti. Kendi kültürüne imanla bağlı o nesillerden birkaç kuşak sonra devlet-i aliyenin bakır günleri geldi. İlk şüphe kurdu gövdeye düşmüştü. Oğlunu eve çağırın Nabi, çiğ gerçeklere tahammülsüzlüğünü küfre vardırın Nefi o devrin buhranlı aydınlarıydılar. Sonra kriz derinleştikçe dönem aydınlarının buhranı da derinleşmiş çürüme içe işlemişti. Bize ait hiçbir şey iyi değildi artık. Sentez dönemi bile geride kalmış, inkâr merhalesine gelmiş dayanmıştık.

Aydınların güneşi batıdan doğmaktaydı şimdi. Sadece devletin siyasî çatısı değildi başımıza çöken. Bu neslin iman ve güven sütunları da çökmüştü. Kömür çağı, katran çağıydı yaşadığımız. Şiiriyle büyük, imanıla küçük bazılarımızın gözüne kadim tarihimiz bir hata ve günah yumağı gibi göründü. Şehirlerin en güzeli bile bu gözlerin önünde kapkara bir renge büründü. Bizi kurtaracak kahramanı düşman ülkesinde aradık ve Promete'den medet umduk. Ama sen bu Promete'nin karşısına bizim mahallemizin bir delikanlısıyla, Asım'la çıktın. Biraz para karşılığında Protestan zangoçluğundan utanmayan bu müstağrib vaizlerin idlaline Köse İmam'la karşı koydun. Aslında muarızlarınla pek çok noktada birleşiyordun. Farklı tarafın gösterdiğin reçetedeydi. O yüzden sen de Asım'a -bambaşka amaçlarla- Berlin yolunu göstermiştin. Bir yandan Fatih ve Süleymaniye Camii ya da ata yadigarı bir sebil karşısında millî mefahir hisleriyle coşuyor: "Bir zamanlar biz de millet hem nasıl milletmişiz." diyordun. Diğer taraftan zillet içindeki bu güne döndüğünde, gördüğün maddî ve manevî sefalet seni kahrediyor çıldırtıyordu. Mensup olduğun halkı asırlar süren uyuşukluktan, miskinlikten uyandırman lazımdı. Onun için şiirini bazen okuyucunun suratında şaklayan bir

kırbaç, ya da değnek gibi kullandın. Cihanda en beğendiğin meslek de buydu zaten: “Sözüm odun gibi olsun hakikat olsun tek.”

Şiirin İsrail’in suruna benziyordu; öylesine uyarıcı ve ürkütücüydü. Haksızın, zalimin, Batı mukallidinin ve sahte sofunun karşısında dilin Nefi gibi sivrildi, keskinleşti. Şeriatı nefesine hadim kılanların maskesini indirmek, tevekkül namı altında, “Huda’yı kendine kul yapan” saygısızlara haddini bildirmek görevindi. Şiir üslubunu ve dilini işte bu ihtiyaçlar belirledi. Bunun için -şahsen zevk almakla beraber- altın çağların aydın eğlencesi olan şiirini kuyruğundan tutup yere indirdin. Onu sefil sokak aralarında gezdirdin. Küfecinin, sarhoşun, berduşun, hasta çocuğun, külhanbeyinin ve mahalle karısının dili haline getirdin. Yine de şiirin düşmanı olan bütün bu argo ve bütün bu ideoloji senin sözlerini işporta malı propaganda manzumeleri haline getirmedi. Çünkü şiirin sırrına ermiş, kelama ruh vermiştin. Ve çünkü sen bir kelime virtüözüydün. Yaşayan dilin canlı kelimeleriyle Natüralist bir ressamın fırçasıyla yapamadığını yaptın, çığ ve çirkin hakikati gözümüzde canlandırdın. Ya vezin kudretine ne demeli. Acem aruzu senin elinde artık milliyet değiştirmiş ve en az hece kadar milli ve bizim olmuştu. Şimdi “Failatun devri kapandı” diyenlerin kulakları çınlasın.

Ey büyük lirik!

Sen fikir adamydın, akıl ve irade adamydın. Şiirin de başta bu kılıktaki zuhur etmişti. Sonra Balkan felaketi gelip çattığında ve Kosova kanlı bir ovaya dönüştüğünde bizi lirizminle şaşırttın. Çanakkale şehitlerini anlatan mısraların bir yanardağdan fıskırmışa benziyordu. İşgal ve Millî Mücadele yılları gelip çattığında milletin zaferine olan inancına asla halel düşmedi. Camiden camiye vaazdan vaaza

koştun. “Korkma” diyen sesinle imanı sarsılan gönüllere kuvvet iksiri akıttın. Ve senin imanınla beslenen Asım’ın nesli yurdunu çiğnetmedi, inşallah bundan sonra da asla çiğnetmeyecek.

Ey büyük vatan-cüda!

Gün geldi, kendi kendini mahkûm ettiğin gurbet yılların başladı. Suç senindi ve sen de bunun farkındaydın. Kendine çatarak diyordun ki:

*Asrın hani yüz kible değiştirse şunu
Tek ibre bilir kendisi ancak, o da burnu.
Bin söyle onun doğrusudur, vechesi şaşmaz
Her satvede sürçer yıkılır sulha yanaşmaz*

Bu dönemde şiirine ayrılıklar, kırıklıklar gölgeler düştü. Bu eserlerinde senin iç ürperişlerini, sızlanışlarını, serzenişlerini hülâsa insan yanlarını daha çok gördük ve diğer eserlerindeki heykel Akif kadar bu Akif’i de sevdik. Niha yet. Nihayet her insan gibi bu dünyadaki çilen bitti ve ilahî ikram “yükünün kördüğüm olmuş bağını” çözdü. Hem de arzu ettiğin gibi vatan topraklarında ve arzu ettiğin yaşta. Ömrün boyunca izinden ayrılmadığın kutlu rehberine vefatınla da tabi oldun. Naşını her faniye nasip olmayan bir sevgi halesi kuşattı ve başlar üzerinde yükseltti.

Ey vatan şairi ve vatanlaşmış şair!

Sağlığında sana dost olanlar senin dostluğunun zorluğundan bahsederler. Okuyucu dostların için de öylesin. Seni tanıdım ve bu tanıma bana pahalıya mal oldu. Zira sen sorumluluk sahibi her vatan evladının sırtına ağır bir yük yüklersin. Sen birçok büyük sanatkârın aksine yakından da uzaktaki kadar büyüksün. Eserin kadar hayatınla da güzel ve yükseklerdesin. Sözü ne diye uzatmalı. Bu milletin sana

olan sevgisini merhum Serdengeçti'nin Şu ifadelerinden daha iyi hangi cümleler anlatabilir: "Acaba hangi kelime hatta isim, anam babam da dahil bana Akif'in ismi kadar dokunuyor? Hiçbiri! Hiçbir kimse bu vefalı memleket evladı kadar bende sevgi ve saygı uyandırmamıştır. O gönüllerimizin rakipsiz sultanıdır.

Ona: "Bizim Akif'imiz diyoruz. Tıpkı; 'Bizim vatanımız.' der gibi."